

LA REVISTA

QUADERNS DE MIL NOU CENTES VINT-I-SET

ANY XIII. — JULIOL-DESEMBRE

MERIDIÀ-PARAL·LEL

Li mostraren els llibres recents. Li van portar al davant les novel·les psicanalístes bio i autobiogràfiques, les proses noctàmbules, les memòries documentals de les excursions pels soterranis i per les escaletes del districte.

El feren passejar pel districte. Tot fou visitat: recones, artèries, clavegueres, les fonts, la muntanya, balmes, billars i redaccions.

El dugueren, sobretot, a l'avinguda. De dins, per fora, i de sota, li ensenyaren tots els kursaals, concerts, pudes i martiniques. Dels escenaris estant li feren presenciar els drames fermentats i els vodevils on la llengua cobra noblesa, i la raça, energia.

No mancà la *revue*. Davant de l'apoteosi en carn i en plomes, d'una civilització ben europea, plens d'orgull ciutadà, gosaren els amics interpel·lar el fill autèntic del flanc del Mont dels Martres.

Llavors el jove poeta foraster obrí els llavis:— *A votre plaisir. Je vous présente, Messieurs, mes compliments. J'applaudis à vos efforts pour faire de cette ville une grande metropole mondiale. Seulement, on voit que vous avez commencé par les dessous. C'est une méthode. Vous avez déjà bâti les Vespasiennes. Il ne vous manque que le Quartier Latin et le Quartier du Louvre.*

R. RUCABADO.

Aquest número ha passat per la censura governativa.

DEL CENTENARI DE LOVAINA

TRES BELLES LLIÇONS

Bèlgica, i amb ella tot el món, commemora la data en què el Sant Pare Martí V fundava la Universitat de Lovaina. Han passat cinc cents anys i la Universitat encara s'aixeca erecta i estén la seva ombra esplendorosa bressoladora de fruits ubèrrims.

Cinc segles d'existència *poden* ésser una història. Cinc segles d'existència ascendent, de vida renovada, d'obra sempre fecunda, *són necessàriament* tota una història.

No n'hi ha prou d'una vida llarga, per deixar un rastre immarcessible. Cal sí, una vida, llarga o curta però curulla d'eficàcia, vessant d'exemplaritat. I aquesta és la vida que ens ofereix la Universitat de Lovaina.

Al cap de cent anys del naixement d'una cosa, el primer dia pimpant i sorollosa, no més en resta, gairebé sempre, un munt de cendres o unes runes infectes. Al cap de cinc cents anys d'existència la Universitat de Lovaina, tothora eficaç i fructosa, és un admirable reforçant per a l'esperit, és una noble lliçó per a la intel·ligència.

Serà ben escaient, doncs, de commemorar entre nosaltres, el cinquè centenari de la gran Universitat Catòlica. Fem-ho, però, mirant de treure'n algun profit. Altrament els centenaris se'n van en pompes i crits inútils. Mirem de repassar la Història per tal d'aprendre les seves grans lliçons.

* * *

Volent-ho fer així, m'ha semblat escaient de subratllar tres fets essencials de Lovaina, els més significatius potser, i per nosaltres els més exemplars.

Lovaina rau en aquella terra en altre temps batuda i calcigada pels exèrcits estrangers. Adés les gents del rei d'Espanya, més tard els homes del rei d'Àustria, converteixen aquella terra en runes i cendres disperses pel vent. Sent la remor de les batalles i els crits dels seus fills que moren, veu la sang i el foc i s'estremeix sota d'una

força que cau damunt d'ella prenent-li la pau i la llibertat. Però la vida mai no l'arriba a perdre, la seva personalitat sempre és vivent. Tornaran enrera, alacaiguts i malferits, els exèrcits invasors i aquella terra tornarà a ésser el que era, tindrà de nou el regiment de les seves coses. Tot, perquè en mig de la seva desfeta i de les seves derrotes hi hagué sempre una flama abrandada; la Universitat de Lovaina.

L'enemic ha desfet cases i pobles, ha pres vides i s'ha endut tresors, però aquell esperit, aquella cultura que sortia de la Universitat de Lovaina ho ha vençut tot i ha fet reviure tota la seva terra.

La Universitat de Lovaina ha escrit damunt la Història que un poble no mor mentre serva la seva cultura.

* * *

Cinc segles han passat per damunt de Lovaina i res en ella no ha envellit, car els seus homes sempre li han donat vida nova. Mentre els uns queien en aberracions grotesques o es fosilitaven dins la carcassa de les paraules buides, Lovaina, prenent sempre un nou alè de vida, s'enfortia en la fe i s'eixamplava en la raó.

I és que sabé viure sota la fèrula amorosa d'una gran disciplina: l'autoritat del Papa. Si Martí V l'havia fundat, en ell i en tots els que li venien en seguiment hi ha sabut veure el continuador de Pere, Vicari suprem del Crist. Per això quan els gallicans amb la seva fatuïtat, o un frare escrupulós amb la seva sensualitat han volgut rebaixar o protestar d'aquella autoritat, Lovaina ha estat la primera en defensar-la. Sempre s'ha aixecat noblement i decidida contra l'heresia i contra el luterà que han mort pel mateix corrosiu de la seva indisciplina.

Per ço Lovaina ha subsistit i subsisteix, ja que ha escrit damunt la Història que una cultura no mor si es sotmet a una disciplina.

* * *

Tota flamigant, enormement racial, la Univer-

siat de Lovaina ha contribuït bé prou a la grandesa de Bèlgica. Però si ella és i ha estat essencialment belga, també ha estat essencialment universal.

Homes de totes les nacions i de totes les races han estat els seus deixebles i els seus mestres, arreu ha deixat sembrada la seva llavor. I, per damunt de tot; la influència patriarcalment universal que, amb el meritíssim Cardenal Mercier al davant, ha exercit damunt tota la filosofia moderna, amb el preciós retorn al tomisme que ha

rejoventit i ha enfortit totes les idees i totes les coses.

La Universitat de Lovaina ha escrit damunt la Història que els pobles esdevenen universals a força de retrobar-se ells mateixos.

Vet ací tres grans conseqüències que podem treure d'aquest centenari gloriós. Meditem-les quietament i en silenci, perquè, no massa tard, siguin tres realitats de la nostra cultura.

JERONI MORAGAS.

DE L'ANECDOTARI DE JOSEP AGULLÓ.

Una vegada, Magí Morera i Galícia oferí als amics de la seva tertúlia un present de cireres. Les gràcies li foren dites en vers i dels versos en resultà un llibre de tiratge limitadíssim, tancat a les falagueries comercials.

Josep Agulló, home de poble i també home de llatinitats, jugà amb les ratlles curtes i somrigué a l'amistat dels poetes i a la llepolia de les cireres amb l'improvisació que reproduïm perquè ens acompanyi aquest ressó de la seva convivència, i per donar adverança, els que la coneixíem, de la seva delicada fidelitat:

Una cirera, dues cireres,
quatre cireres i un cirerè...
Oidà! arrecades per la promesa
i una promesa per l'any que vé!

CANT ESPIRITUAL

Als meus pares, Josep i Catarina.

Bocí de vostra vida indefallent,
Senyor, dins meu mateix heu fet la vida;
i sóc, inexorable, el meu present.

La eternitat palpita en mi complida
i el meu present etern s'ha redreçat
en mans del temps qui no coneix fallida.

Mon avenir és viu en mon passat
i mon pretèrit dintre el que m'espera
i sóc en mi la pròpia eternitat.

Tal com trobant-me al llom d'una cimera
d'ençà i d'enllà davalla l'aiguavés,
així em veuran els dies en renglera.

Senyor, però em teniu en el recés
d'aquesta terra, que nodreix mes venes,
on tots els mals s'han fet aventurers.

La terra que em reté dins les carenes
que en l'horitzó reclouen tot l'espai
com una tomba amb siderals ofrenes.

La terra que ha peixat mon cos d'esglai
amb pa fet del solatge dels meus dies
i amb vi espremut del que és al fons del mai.

I aguanta dins els marges de ses vies
el viure incert d'aquesta carn que em té
i em lliga en mig les mundanals follies.

On al no-res cada neguit devé,
com un pressò que es perd en l'hora obscura,
del meu instint feixuc i temporer.

La terra que en l'entranya té, segura,
la cineral deixalla de la mort
per mentre els jorns s'engrunin dins l'altura.

I dels que em precediren en la sort,
damunt de les senderes de la vida,
ella, la terra, me'n posà en el cor,

la sang que en el seu pit restà adormida;
i en mon esguard el seu esguard, que lluu
com la transllum d'una clarô extingida.

I enfront dels meus camins sóc insegur
com si el meu cos fos revestit d'absència
i que em sentís al dintre de ningú.

Senyor, i em veig tan sol en l'inclemència
de cada maltempsada mundanal,
clos en l'abim de la mortal presència!

I sé tan viu l'agulloneig terral
amb què ma pròpia argila m'engunia!
I em sé tan res davant tot l'eternal!

I per damunt de la ventura mia
la terra em guardarà la mort, dorment
tothora fins que arribarà el meu dia.

Mes, m'he tingut ben tost contentament
d'ésser ben cert d'un terme que m'ampari
dolç com el nu d'un gai adolescent.

Quan finirà el rondeig del fat corsari
que per les rutes de l'engany em duu,
més fort que jo, gosat i temerari.

Senyor, i aquest meu cos que sento nu
davant dels horitzons que l'ull escruta,
mai més no em privarà l'espai segur.

Llavors cap nosa no tindrà la ruta
que s'obrirà serena al meu enfront
com un soptat florí en la estepa eixuta.

I el greu desig, que encara se'm confon
dintre la boira de cada hora incerta,
se'm magnificarà del seu pregon.

I és per això, Senyor, que visc alerta
del que em prediu el seny mirant el dins
de cada instant mortal que en mi es desperta.

I en tot sóc descebut, en mos camins;
car, què em daria el món que fes parella
del que ja he pressentit dels meus destins?

Si tota veu té fi en ma pròpia orella
i en mon esguard acaba tota llum
i tot és trabucat, a solc de rella

que menen les anyades, i es consum
al fons del perennal oblit, que plana,
jaient pel món, dessota l'embalum

del greu pretèrit de la ruta humana!...
Si tot en el palmell del temps es perd
i el jorn, morint, s'enduu una queixa vana!...

Senyor, Senyor! D'aquest espai incert,
on l'ombra pròpia encar mon peu calciga,
mai no n'heuré el que és bell a cor complert.

—Car hi ha en mi quelcom que me'n deslliga
igual que un brill que apaga un altre brill
i me n'allunya i a altre esguard m'obliga.

M'obliga d'esguardar com a un espill
la immensitat que dintre meu s'eleva.
(La immensitat en un granet de mill!)

I aquest desig que em migra sense treva
fins que la mort l'obris de bat a bat
i que em trontolla aquesta vida meva.

L'innat desig de fondre'm en l'esclat,
i encendre'm dins l'etern, de la nuesa,
Senyor, de la immaterialitat.—

Avar, la espero eterna la bellesa!...
Com l'hàbit vostre en mon instant primer
que endintre meu aviva l'escomesa,
Senyor, pel món, davant del mal i el bé.

MATEU JANÉS I DURAN.

CRISTÒFOR DE DOMÈNEC

En la fulla del dietari íntim de Cristòfor de Domènec, corresponent al 14 de desembre de 1926, s'hi llegeix això: —“Ha mort Joan Crexells. Avui l'enterrem. Era, per bé que jove, gran filòsof i home d'enorme cultura. Era bo i posseïa el do del somrís. Homes com aquests ens en caldrien molts a Catalunya! La mort, però, en florir se'ns els emporta. Amava, per damunt de tot, els grecs i Shakespeare. Amor que, en principi, és l'única recepta per a no fer marrada en el propi camí”.

Pels que coneguèrem i tractàrem a Cristòfor de Domènec en el seu viure íntim, pels que fruïrem la seva vèrbola pintorescament rica de paradoxes en el cenacle amical, pels que recordem l'espurnejar viu de la seva dialèctica en la penya de LA REVISTA—de la qual fou entusiasta propagador i assidu i estimable col·laborador—la fulla de dietari que acabem de transcriure seria—amb ben petites modificacions—la fulla que en el nostre particular dietari correspondria al 9 d'agost de 1927, que és la data del seu traspàs.

La forta semblança espiritual que existia entre Joan Crexells i Cristòfor de Domènec situa per sempre i molt a prop un de l'altre en l'arxiu dels nostres records aquests dos amics malaguanyats.

Ambdós foren meritíssims conreadors de les lletres i de la filosofia, ambdós posaren al servei d'ambdues una gran fervor i una intel·ligència gens vulgar i, cosa molt digna de tenir en compte, ambdós arribaven a unes mateixes conclusions per camins ben diferents. Quina lliçó més profitosa se'n deriva d'aquesta constatació! Joan Crexells, amb la disciplina apresada al costat d'un mestre i amb possibilitats pecuniàries que li permetien traslladar-se lluny de la pàtria i abeurar-se directament a les fonts brolladores del pensar modern, pogué impunement deixar que l'autodidacta Cristòfor de Domènec, mancat de possibilitats econòmiques i flagellat per tota mena de malvestats morals, comencés a caminar 20 anys abans cap a la mateixa fita on 30 anys després, amb grossa diferència d'esforç i de fatiga, s'havien de trobar. Joan Crexells fou d'antuvi plaçat

damunt el bon camí. A Cristòfor de Domènec, per contra, li calgué, abans de tot, cercar la bona ruta petjant gatoses. La seva gran constància, però, el feu venturosament reeixit en la recerca. Aquesta tasca dolorosa ens explica el per què la seva producció veritablement sòlida va precedida—com la de la majoria dels autodidactes—d'un catàleg excessiu d'obres d'*influència* i d'*obres de joventut*, en la lectura de les quals hom constata la suggestió produïda per la darrera lectura, marcadora de nova orientació, a voltes diametralment contrària a la que exercí l'anterior. Nietzsche i Plató, Ibsen i Shakespeare, Carlyle i Voltaire, Amiel i Flaubert, Casanova i Byron, Goethe i Sant Tomàs, La Bíblia i Averroes, indiferentment i paradoxalment, despertaren a Cristòfor de Domènec, a ran de la respectiva lectura, el sentit d'emulació i fan rajar de la seva ploma arguments i assaigs que llur autor, a la primera revisió, judica i declara inaprofitables. A aquesta època, que fineix en 1902, corresponen “*Somniman*” novel·la en quatre volums, “*Fatum*” i “*Tentación*” novel·les grans, “*Nuamè*” i “*Magdala*” tragèdies filosòfiques mancades de valor literari, i prop de deu mil quartelles curulles de pensaments originals i aliens, resums de lectures i esquelets d'obres a desenvolupar. L'any 1902 marca l'entrada de Cristòfor de Domènec al camí anhelat. Des d'aquest moment el seu esperit vessant coneixements i educat per l'experiència d'una llarga digestió de muntanyes de llibres, comença a rutllar damunt els vers carrils. Els grecs—els *clàssics verament clàssics*, com ell els anomena—i Shakespeare són els seus ídols i ja res fora d'aquests satisfà les seves exigències de crític aciençat. L'afany de renovellar les coneixences literàries, propi del viciós de la lectura, se li apaga i res no li atorga un goig tan gran com rellegir Homer, Plató, Esquil, Sòfocles, Eurípides i Shakespeare. Els autors moderns, llevat d'excepcions ben clares, —Gobineau, p. e.—l'enutgen perquè la seva vida es produeix sota el record dels “*clàssics verament clàssics*” i això li fa desplaent la comparança. De 1902 ençà, l'obra de Cristòfor de Domè-

nech es produeix fecunda i personal. La primera manifestació d'aquest *retrovament* l'acusa l'adopció de la llengua vernàcula com exclusiu mitjà d'exposició. L'obra de Cristòfor de Domènec d'aquesta època la integren nombrosos articles de crítica, lluminosos assaigs filosòfics i literaris, contes i novel·les reveladors d'una fantasia i d'un humor agre-dolç poques vegades igualats i un epistolari tan extraordinàriament ric de pensaments com sadoll de cordialitat. De tota aquesta producció, encara inèdita, excel·leixen "Apòlegs", "D'autors", "La comèdia del Diable", "El reialme Fantasme", "El Suicidi de Déu", "Les inti-

mitats del Duc Cavaller", "Tazzi", "L'oci del Filòsof", "L'esguard del solitari", "Conferències", "El bon aire de l'autor", una vintena de contes antològics, dos volums d'assaigs literaris i filosòfics i un volum de pensaments—obra pòstuma que la mort de l'autor ha estroncat tot just començada—que havia d'anomenar-se "Memòries d'un aprenent de bon cadàver".

Per la bona memòria del plorat amic i per la glòria que hauran de rebre'n les lletres nostrades desitgem de tot cor que la publicació d'aquests llibres sigui una realitat en un futur ben pròxim.

LEANDRE CERVERA.

ANGEL RUIZ I PABLO.

Dins una tradició ben definida, a començaments de segle, parlà de regionalisme a Mahó i alternava els esplais de la seva vida d'escriptor entre el castellà més estilitzat i el català de més noble tonada.

Acceptava l'honor d'ésser dit català de Menorca.

I la seva fòrmula retòrica de l'ideal cantava en aquesta estrofa del poema a un Dreadnought:

La magestat t'és dada, fins la del venciment,
en lluites portentoses que la mar estremeixen
i fan trontollà el cim dels altívols penyals.
Tota glòria t'és dada baix de la llum del sol...
Més d'un poder estàs privat i d'una glòria
més alta i més sublim: aquella que fou dada
a l'humil carabella, de descobrir nous mons.

ELS CLÀSSICS I NOSALTRES

(Conferència donada a l'Ateneu Empordanès, en 1926)

FRAGMENTS

Bella cosa a fe, senyors i amics, veure-us constituint el meu auditori d'aquesta vetllada. Molt més bella per a mi encara, si penseu que era aquest, precisament, l'auditori que jo volia—el que necessitava.

Vulgui la vida, o algun gràcil petit Déu inconegut i encara intacte de relacions amb els homes, que aquesta vostra bona acció—com sovint ocorre amb les bones accions,—no tingui un disgraciós pagament. I disgraciós pagament, en veritat, fóra que d'aquesta meva invertebrada i oscil·lant conversa sobre “Els clàssics i nosaltres”, n'eixíssiu decebut, xops de tedi, o bé orfes d'aquell mínim de simpàtic goig estètic que cancel·la el sacrifici, que fareu, d'una continuada atenció.

He dit: “Els clàssics i nosaltres”. Però així ho he dit només per galanteria, per gentilesa, per elegant respecte, per la diem-ne esquisida, bona i convencional educació aquella que ens ensenya a dir: *vostè i jo*, en lloc del noble, franc i pagesívol: *jo i vostè*, que brolla naturalment dels nostres dintres. Això, per dir que el veritable interès de les coses radica en *nosaltres*. Però, qui som nosaltres? Ja ho sabem ben bé? A fora d'aquesta certeríssima seguretat que riu en nostres instints seculars—ante-tradicionals,—a fora d'aquesta seguretat automàtica, conscientment, en cru, tenim per ventura, en el clos familiar o el públic mental patrimoni, cap idea passablement precisa sobre nosaltres? La moneda corrent de les comunes idees sobre nosaltres mateixos, pot acceptar-se com a bona? Coincidim, ni per atzar, nosaltres amb aquestes idees comunes—mites familiars encara? *Avui*? En plena transformació interna?—Totes les nostres virtuts i defectes tradicionals, admesos com una recepta de vulgar formulari mental—sense que nosaltres mateixos en tinguem consciència,—ens abandonen,—com els inútils membres de certs insectes, en el curs de la seva

complicada evolució per a esdevenir triomfalment adults. Nosaltres tot just comencem la nostra evolució vers l'*adultisme*. Som uns jovincels eixelebrats, només. Sota la llum tranquil·la, burleta, viva,—anava a dir *creadora*—d'un altre esguard i d'una altra perspectiva,—què som nosaltres, i què són les nostres virtuts i... els clàssics? Ve't ací quelcom que podria ésser fascinantment donador i interessant. Tractem de sumàriament esguardar-hi una mica d'aquesta faisó—*nova* o audaç o cínica, si voleu.—No argumentaré; *projectaré* simplement aquest esguard.

I. Nosaltres, els catalans, som un gent tota d'ahir, d'un ahir més tendre, encara, que el dels alemanys del temps de Goethe. Graciosament manquem d'abans d'ahir, que vol dir història, i de després d'ahir, que vol dir, segons l'escàpol pantarca d'un dia, cultura o post-història. Però tant ahir, com després d'ahir—data que probablement s'escau ésser avui—som, amics meus, la més assenyadíssima de les societats anònimes, amb el més carincló i vistent dels concells d'Administració. És la regla. Mai de la vida, des de què existeixen aquestes meravelloses formes collectives de guanyar els diners *sempre* dels altres, un concell d'administració ha estat cosa que pogués esparverar a ningú. Fixeu-vos. Tots aquests concells són integrats pels individus més despersonalitzats de la terra: són, com una fórmula deambulant, anònims, és natural, com un bitllet de banc o un carretó sense número.

II. Els catalans han tingut sempre com a directores o concellers d'administració, aquests estruendíssims anònims senyors, perfectament de seny. I així han romàs com cosa del tot anònima.—Faig història natural ara, res més.—Que algun accionista d'aquesta societat, sigui tan grandiosa-

ment ric—lluny de mi allusions personals, em malplauen—que acabali potser un 25 % de les accions—jo, no en dubto. Hi ha català capaç d'això i d'ésser la primera eminència entre els jueus honoraris. Però els obligacionistes no li permeten, ni li permitrien mai, el més lleu divertiment de llibertat. No cal fer-se il·lusions un xic juvenívoles.

III. Primer, l'ordre; primer, les cāsolanes coses; primer, tota absència de perill; primer, no pagar dividend i suprimir tota mena de despeses supèrfluament administratives. I així estan:—sense un esplet i sense una audàcia ben mercantil:—les grans empreses d'acció del negoci tampoc estan en mans de catalans, amb un coratge immens per les petites coses del gust i una por pànica per tot el que sia un cop genial, de geni i, sobretot, de gènit. La campanya contra el geni i allò que és genial, desguarneix la botiga, continua bella i pròspera com mai, a profit d'això que el català, d'ara encara, admira per damunt de tot: l'home llest, l'home *viu*, que triomfa i fa el seu camí, gris, monstre d'orgull i d'impudor—però, però... decentment, sense fer soroll.—Es, com veieu, encisador, recalcitrament encisador.

IV. Però aquesta encisadora horror congènita dels catalans—vull dir aquesta horror del geni i de les grans accions,—si bé ha estat l'idíl·lic i virtuós fonament de la seva eloqüent prosperitat material, els hi ha fet perdre, o negligir indescriptiblement, allò que tots els tractadistes, començant pels de la moral, diuen, axiomen i garantitzen que val més que tot a la vida: l'ànima. L'ànima d'un català autèntic—em podeu ben creure,—és una cosa extraordinària, insòlita, atordidora; és un fenomen digne de la immensa prodigalitat de natura. Fem una hipòtesi gratuïta, ara. Suposem per un moment que l'ànima d'aquest català autèntic, embeïnada en el seu corresponent cos—guarnit de les medalles i escapulari obligats—ix de missa de dotze, la muller al costat, mainada al davant, i, en absolut curulla,—l'ànima—de la profitosa consciència del compliment cabal dels seus innumbrables deures. Suposem una mica més encara. Suposem que en aquells instants dolçíssims, apareix gràcil la teoria dels clars déus grecs. Es com un perfum de la claror enmig de la mateixa claror discreta de la nostra terra. Feu, us ho prego, feu gentilment, la tercera hipòtesi: se l'afiguren el gestic d'aquesta ànima de català autèntic, enfront d'aquells suportables—avui només—déus un dia?—És digne d'un poema de qualsevol poeta d'aquesta epidèmia de poetes que gaudim de temps—a manca d'altra cosa a

Catalunya. — No sentiū els versos de Melcior Font o Fages de Climent o be Octavi Saltor—cal ofendre als seus amics—comentant el fet que el nostre català autèntic confongui autoritàriament un papyrus anacreòntic amb una factura d'un dels nostres bons industrials?—¿Sou amables ara de pensar en els clàssicament clàssics—aquelles meravelles—realitzant el miracle únic d'encarnar-se en l'ànima única d'aquell fortíssim autèntic català?—Alguna perduda estona—us ho prego—penseu-hi. Un català amb un rei al cos i els clàssics imponderables!—Voleu dir que no són coses que mútuament s'exclouen?—Voleu dir que—apart el mimetisme de la cèlebre cultura europea—aquest català i els clàssics no equivalen a una lluita més profunda que germanisme i llatinitisme?—Però no avencem els esdeveniments. Precisem.

V. He dit més amunt que els catalans no tenien història *històrica*. Això, de bell antuvi, pot semblar greu flastomia—exasperació dels nostres historiadors,—tan benvolguts del qui us parla. Desvull molestar ni en ombra els ilustrats conreadors d'aquesta allucinant branca de la poesia. Convinc que el mot ciència aplicat a la Història, per devot d'Herodot que hom sia, és excessiu. Però, al meu entendre, Història, la vera Història, la *històrica*, no consisteix en narració, enumeració, biografia, escorcollament, recerques i interpretacions mesurades al gust dels consumidors del dia o dels clients mentals, no. D'Història només n'hi ha una, o més ben dit, l'únic que és veritablement *històric* és haver provocat o ésser autor d'un fet tan general, tan transcendent i tan universal que a l'individu o poble que l'han realitzat—si guin quines siguin les interessades interpretacions que amics o enemics vulguin donar-li,—no poden ésser evitats, no poden ésser esbandits de la memòria de la Humanitat. Ens comencem d'entendre?—Exemple d'aquests fets: La Iliada, la descoberta de les Amèriques, el càlcul integral, la revolució soviètica. Tot el demés són *potins* propis de les *Chroniques de l'Œil de Bœuf*, o admirables treballs de benedictí,—considerable col·leccionista de records delicadament antics.—Ara, gens de dubte que els catalans, com altres ètniques agrupacions humanes (agrupades *entorn* o *per* uns mateixos instints?) tenen una bella història *historiable*, farcida d'engrescadores llegendes, fàbules, rondalles i cançons, capaces de somoure l'estre de qualsevol poeta de debò. Declaro que aquelles inèpcies polítiques dels reis catalans, aquells infantilismes, aquella ceguera de no

saber veure la Renaixença que tenien, com és mala costum d'escriure ara, sota el nas, totes aquelles pretèrites gestes catalanes, a mi—català d'ara vertiginosament dansant en el futur,—em fan més aviat pena. Aquesta pena, cuirçada d'indiferència, la estenc fins les coses *historiables* del dia d'avui. I bé—i en mica en mica irem on cal que anem.—Els clàssicament clàssics i els clàssics veritables, són una viva esplendorosa cascata de reals fets dignes de la història *històrica, no historiable*.—Tornem a preguntar: nosaltres i els clàssics?

VI La deu pensant que anima les meves idees, fa aparèixer ara, per a seguir uns certs raonaments invisibles que ens conduiran a la conclusió final de la present conferència, un pensament que semblarà aquí ingratement foraster. Diu així: tots els borts sospiren per la família—aquesta massissa hodierna família que, segons el cristià i dissortat Weininger, és el fet anti-social per excel·lència. Els clàssics sabien nítidament a què atènyer-se sobre aquest respectabilíssim assumpte. No tingueu temença, no us alarmeu, no l'analitzarem. Són rars els borts que saben alguna cosa de Leonardo da Vinci, a qui el nostre gran Apa, aquesta intel·ligència rectilínia, ha posat qui sap quines titlles; ens en farem càrrec. Els fills de família, llevades equívokes i perfectament equivocades excepcions, rara volta sospiren pel contrari del que ansia el bort. Els homes no amen el que posseixen. So possessió comporta a la llarga, a còpia de seguretat i gaudi, el meravellós *tedium vitae*, pare de tantes belles coses i, entre altres, de la singular puixança dels anglesos. El bort té, compta amb una pila d'opcions que sortosament manquen al correcte fill de família. El bort, home feliç, és capaç d'illusionar-se, com un collegial per ingràvida damisella, amb la sapada, solidíssima família... Però veieu ara com àdhuc la incongruència pot ajudar a pensar. La cultura és un altre afer, com la família, preciosíssim, pels *que en manquen*. El bort de cultura pròpia aspira naturalment a aquesta cultura que és la constitució oficial—llàstima!—de la família de l'ànima—una família més dilatada i bella, i, aquest cop, compatible amb el formós,—què dic jo?, formosíssim — fenomen social. (Cultura en família o, al revés, la família transformant-se en cultura, és el màxim fet social). Es a dir, cultura és la família extenent-se, amplificant-se, perllongant-se primaveral, fecunda, garantida, industriosa i ubèrrima fins assolir el miracle d'esdevenir patrimoni de tothom, fins dels borts. Sobre aquesta famosa segregació de totes les glàndules mentals familiars d'un po-

ble, constituint un llac i una atmosfera psicològica on, tothom, ciutadà o simple veí, és immers o s'hi capbuça, amics meus, entre nosaltres no s'han dit, fins ara, sinó criaturades eixutes d'ingenuïtat, seguint, com era de rigor, la rigor classificadora germànica o la rigor impecablement lògica d'aquest temperament francès, que fa bonic de dibuix.

VII. Només illusionen a l'home—i els catalans encara són possibles com a homes—les coses que no coneix. Raó de l'èxit eternament segur dels jocs-de-mans de gran espectacle, del Ma-hong, de tots els grans misteriosos mots i de totes les promences dels polítics i científics. La condició suficient i necessària perquè una cosa faci crit és que sigui *sine qua non* absurda i ben infosa del caràcter de panacea o *desllorigador universal*. La cultura—aquesta simple funció,—ara, senyors, i entre nosaltres homes civiltzats i també europeus, és això: el desllorigador universal, els pòlvors miraculosos, aquesta pedra filosofal, l'*arquens faber* del medieval Van Helmont, l'aigua rejuvenidora que soluciona tots els conflictes de família i de família mental en la nostra terra de tristícia—pobres de nosaltres!;—assegura la consideració pública, l'ordre i les clàssiques acadèmies, i dóna considerables garanties de benestar *post-mortem*. Aquest benestar, per bell que un hom se'l representi, mai no s'apressa a encalçar-lo. Això la cultura. Però la cultura així entesa és com la *superstició* avui predilecta. I s'esperen miracles de la cultura. I la cultura, no els ha fet, ni els farà, com no els faran mai l'acreditat exemple, la estimuladora moral, ni allò que està avui de moda per damunt de tota cultura: els governs. Un govern ¿que té que veure amb aquestes coses? Un govern és una cosa eterna encara no té un instant. Un govern és allò que, com la matemàtica, les passions i totes les grans coses està situat més enllà del bé i del mal.

VII. Però què volia dir jo amb aquests paràgrafs mica insòlits—i tan pre-clàssics—clàssicament clàssics... tan de *nosaltres*, no obstant? Senzillament: que el bort, ignora fonamentalment la ricor de possibilitats del fet social, per superstició—agre, agre i normal, de mancar de família—i de família de l'ànima, encara, o cultura. I els catalans són com aquest bort innocent, magnífic i il·lustre: ignoren incautamente—a força de sumes prodigioses de petites moles intencions—la riquesa incalculable de virtuals energies que posseïxen, mancant com manquen de cultura—de vera cultura. Que els catalans parlin a tot drap de la llur enorme pròpia cultura és enraonadíssim i *menchsliche, allaunenchsliche* del tot. Quinze o vint anys

d'aquesta atabaladora propaganda, són prou per a consolidar una mixtificació, per descabellada que sigui. Els catalans—i d'ací llur desunió—assoliren aquesta fe, com totes les fes, sense fonament i sense seny: cregueren en llur cultura i en gallejaren. Però, com diu el refrany castellà: *el hombre blasona de lo que más carece*. I la nostra veritable cultura, amics, tot just ha començat suara, amb els clàssicament clàssics de la Fundació Bernat Metge. La cultura catalana anterior a la fundació Bernat Metge, era quelcom d'invertebrat, deslligat, anàrquic, sense conexió. En breu: era el producte dels aficionats, dels *snobs*, dels *dilettanti*, dels desmanegats, dels incontinents, dels exasperats autodidactes. I així eixien d'irregulars i inharmòniques, destrempades, les obres. Aquest pòsit d'indisciplina mental i ciutadana encara perdura i enterboleix bona mica les produccions. Prova: aquesta mateixa conversa-conferència. Els anys més pròxims a l'aparició de la Fundació Bernat Metge veieren els catalans honestos pseudo-culturalment magnífiques coses. Com a veritables provincians de la cultura, acabats beocis, els catalans s'engrescaren amb tot allò que era l'esquisesa i la gran màquina, la enlluernadora escenografia de les grans cultures. No tenien el necessari, ni tampoc el que és útil, i ja solament amaven l'esquisitat per l'esquisitat—síntoma delator de prematura decadència. Com? Els catalans havien, culturalment, donat aquest salt prodigiós que porta a la decadència sense haver passat pel biològic període triomfal de la bella i daurada maduresa? Així semblava, sobretot, en poesia i pintura. Però no, la Fundació Bernat Metge ha evidenciat que confoníem aquella decadència amb una crisi pròpia de la pubertat cultural. La majoria quasi absoluta dels catalans, en tot el que fa referència als afers de la pensa i la vera ciutadania, no ha assolit encara ni l'embriagadorament irreflexiva adolescència. L'adolescència cultural catalana i els clàssicament clàssics! L'adolescència històrica catalana i els clàssicament clàssics! Poden harmonitzar?... Si... no. Però, és que cal que harmonitzin.

VIII. A quina mena d'individu humà escauen els clàssicament clàssics de la Fundació Metge? Més clar: aquest català que ha de plegar-se al jou de la disciplina clàssica, ¿què i qui és en tant que individu? Es, com he dit en altra part, el més fort, el més dur i ensems flexible, el més ben util·lat, el més segur dels homes del món, promedialment presos. Cal veure, amics, un català qualsevulla, fora de Catalunya, en un país veritablement estranger. El que aquí és una perfecta llebre—vis-

tos els altres,—sembla un lleó. Un individu de qualsevulla nacionalitat, posat fora de la seva pàtria, *sempre* és inferior, com a recursos absolutament personals, a no importa quin veritable català promedi escollit a l'atzar. L'home promedi d'altra nacionalitat—a part l'ajut polític, sempre eficaç, de la nació a qui pertany,—davant d'un català promedi, llevades excepcions, flota, sura, branda, oscilla, dubta, és insegur, perd consistència, esdevé quelcom de frèvol, fràgil i esborradís. El català promedi es guaita aquest estranger—sigui qui sigui—amb un esguard irònic, sorrut, despietat, cruel, cínic, burleta, obra mestra de potència i grolleria, vessant hostil impudor gai, o bé amb la més petrificada indiferència. Però no en té prou el català de mirar-se així, tan poc amicalment l'estranger. Cal encara que el secular doll d'intim, interior irrespecte que viu encara en tot català d'avui, caigui damunt d'aquell estranger, esmicolant-lo, fonent-lo, deixatant-lo, desvaluant-lo fins a poder permetre-s'hi la confiança d'ésser-hi tan mal educat i tan poc cordial com, de comú, *mea culpa, mea màxima culpa*, gloriosament, som tots els catalans. Però el català que, individualment, és l'home més fort del món, realitza la paradoxa sorprenent d'ésser de menys valor humana cotitzable com més de catalans s'ajunten o apleguen. Dos catalans valen la meitat d'un: cent, una centèsima. Podria parodiar-se aquella dita de les nacions, dient: Un català és una gran cosa. Dos catalans, constitueixen una fabriqueta de gèneres de punt. Tres catalans, en lloc d'una força consicent, són una nullitat col·lectiva. I això, sumat a mancar de cultura *original* i història *històrica*, aquesta energia immanent, és la *pòtra* dels catalans. Amb aquesta *pòtra*, el català, mal que no vulgui, *visita* només els clàssicament clàssics. La vera *nova* coneixença no vindrà fins molt més tard.

IX. I efectivament, amics, quan un autèntic català emprèn els clàssicament clàssics, si no té compromisos de cap mena, si els jutja i mesura amb aquest temperament implacable que tot bon català porta a dintre, se'n emporta un desencís sorprenent. Perquè ocorre amb els clàssicament clàssics el que ocorre amb Itàlia. I el que ocorre amb Itàlia és molt semblant als famosos vuitcentistes casaments en *percura* celebrats pels *americanos* a base de la fe en el daguerreotip. Era força gentil la núvia que mostrava aquell retrat fosc, opac, una mica bombat—tímida cristallització d'una ombra.—“Totes les grans coses de la vida serien potser, qui sap, altres que aquesta

desesperadament embriagada cristallització d'una ombra... d'una ombra d'allò que probablement, indesxiframent *ni és?*" — Després, quan el bon capità portava la dolça illusió, la realitat desfeia les entusiastes volades de la fantasia. Amar als clàssicament clàssics amb l'esperit net de prejudicis culturals, sense més bagatge veritable que el temperament català d'avui i els estris mentals regulars de la vida de relació d'ara, és molt semblant a un d'aquells casaments en *percura*. Cal un esperit superior per a resistir amb èxit la prova.

Incís.—X. Amaria, sobretot, ésser endevinat. Amaria, que en les meves paraules d'aquesta nit, es veiés abans que el sentit literal, la intenció. Les idees que seguiran són posades sabent molt bé on apunten i la monjoia que volen atènyer. Cal que us faci aquest advertiment, perquè, de no ésser així, potser no les donaria. Presonera meva —la meva responsabilitat—oh gran mot d'ara!—ja no m'inquieta—em permet jugar-hi. Jo, presoner de la meva responsabilitat, és absurd!

XI. a) Un estudi sincer dels clàssicament clàssics—i preferentment dels grecs—permet de constatar aquest fet deplorable: que la majoria del homes culturalitzats parlen dels clàssics per les vagues nocions de les Preceptives literàries—Retòrica i Poètica, que en deien abans—on es troben indefectiblement les petites escollides peces—en general, curosament emasculades o sotmeses a un tractament moral que els hi lleva tota acidesa avalotadora i estupefacient. Cal vetllar per la innocència puríssima dels infants. Cal evitar tot conat de corrupció de menors. (Sobre la *corrupció* corren pel món actual les més desopilants i grotesques idees). Ah! I cal encara un *ne nos inducas in tentationem* ben asèptic.

b) Els cèlebres *morceaux choisis*—que no són gens *morceaux du roi* o *bocatto di cardenali*—d'aquestes Preceptives, són d'una pesadesa tal, d'un hermetisme o d'una absència de sensibilitat tan aclaparadora que, un català, comprèn de seguida que l'estudiant actual, en llegir-los, ja tremoli, i, en traduir-los, senti que cau en l'abís del suplici. L'estudiant recorda com un treball forçat aquell forçivol tracte amb els clàssicament clàssics de geste grandiloqüent, imponent, inconcordant amb la vida que el volta. Els minyons de 20 a 25 anys que en un Doctorat de Filosofia i Lletres s'hi interessin, no hi comprenen tampoc gran cosa, a menys de posseir extraordinari talent o geni—i natura coquetament és avaríssima d'aquests bells articles, superiors als de primera necessitat. El jove Doctor amb les seves relacions

amb els clàssics, no en copsa més que allò que jo en dic *feinoça* germànica o *popueria* francesa: o sia targes o "gonaches".—Fóra improcedent demanar una *interpretació* de certs—pocs—immensos clàssics abans de passar pel camí de la vera dolor.

c) Però, per la trista i convencional, per la pobra educació rebuda—que respon exactament al miserable concepte de l'home que té l'home actual—tothom parla admirativament dels clàssicament clàssics com dels fantasmes o del fabulós serpent de mar que ningú no ha vist sinó en làmines—o en aquesta esgarrifosa làmina de coneixements que se'n diu el batxillerat. —Aquesta és una tara mundial. I és clar, es celebren més els clàssicament clàssics com menys es coneixen. (Cas dels catalans.)—Ningú, a Catalunya,—tret de quatre especialitats que jo espero ens donguin un dia la seva versió clàssica—ningú no els coneix; però tothom els lloa.—Ningú no sap una mica qui fou Demòcrit: tothom té opinió sobre l'autor de la teoria dels àtoms. Ningú no sap què representa realment Empèdocles: tothom discutirà sobre les seves idees i malfortunada fi. Ningú no sap una paraula de la notable i, avui, pobríssima física d'Aristòtil: tothom parla del preceptor d'Alexandre, tan admirat de Sant Tomàs—ara de moda.

d) En aquestes precioses condicions, els clàssicament clàssics esdevenen una valor entesa, una consigna, una polida fase del cerimonial diplomàtic de la cultura, una fe—altra moda—, un rastrerisme intel·lectual, una arbitrarietat tan impertinent com altra qualsevulla—la romàntica per exemple,— un altre avantguardisme, una contribució a la deformació de les valors mentals normals que vivim irrefutablement. (Els fets, són irrefutables.)

e) L'*Agamemnon*, el *Filoctetes*, l'*Edip a Colona*, Protàgoras, Demòcrit, Heràclit, Demonax, el *Prometeu*, els *epígrames* de Simònides i totes les veres grans coses gregues, no són pels joves, sinó pels homes en el pic i més enllà de la maduresa de la vida—havent-la exposada, gaudida i sofrida. Sembla que natura ho dóna així. Per als que no han passat encara els 30 anys i no han encetat la tragèdia, natura ja els atorga les sublimes noreries de l'amor, els jocs i el divinal aprenentatge de les coses. Què més voleu? Tenir criteri?—Quina ingritud i quin poc enteniment! Els joves que això demanen són indignes de l'amor primer, i després de les grans obres.

f) Quin profit hi ha a parlar, com indicàvem

més amunt, tan lleugerament dels clàssicament clàssics sense patir-los, sense estudiar-los a fons, sense saber si ens escauen a nosaltres, civilitzats catalans primitivíssims? — Se m'objectarà: han dit i realitzat coses eternes. Eternes! Acceptat. Però ja les han dites: ja les han realitzades. És per això que no podem nosaltres *redir-les*, ni tornar a *realitzar-les* i pesen, pesen damunt nostre com una obligació, o amb tota la intolerabilitat d'un límit, d'un *verboten*, d'una prohibició. I aquesta exactesa pot semblar ben amarga cosa.

g) Aquestes eternes coses dels clàssics, en tant que eternes, són actuals, són d'avui, o sia: perfectament aclàssiques, de la mateixa manera que nosaltres no som clàssics, ni els catalans tenim, parlant honestament, autors clàssics—encara que siguin autors antics. Observeu que és precisament l'aclàssicisme dels clàssics el que romany d'ells—i no allò que podríem dir-ne clàssic culturalment, ni allò extraordinari, *sui generis*, originalíssim i profund que constitueix el turment i la delícia dels nous interpretadors. Allò que cal dir-ne clàssic, verament clàssic, és tot l'estil de mentalitzar la vida, que en ells esdevé una superstició magnífica de caire sacerdotal sempre, àdhuc en el terreny científic i amb homes que, com Protagoras, són essencialment contraris a dita superstició.—Què significa el musical i tràgic fenomen grec, prenent-lo en essència? Senzillament, la fallada aspiració a fondre l'eternitat—pensant així corregir el destí—en el gresol de l'home, o sia: a galvanitzar-lo en divinitat. Per a això fer possible, creà el pont dels semi-déus. Així eren d'humanaments divins o divinament humans aquells déus, simètrics, harmònics, clars com el cèlebre teorema pitagòric, precisos i tan limitats, que avui es conserven només, augustament minosos com el Parthenon mateix. Els pocs grans clàssics grecs són la provatura més sublim d'elevació de l'home que mai s'hagi intentat—i que potser mai s'intenti.

... ..

h) Un veritable clàssic no és mai Nord ni Sud; no és mai això tan impròpiament i precipitada dit esperit llatí, ni allò que supersticiosament hom diu profunditat germànica. La profunditat germànica és com la cèlebre lleugeresa de la dona: una invenció dels lleugers, només. El problema que jo poso, és aquesta pregunta: un Esquil, un Theognis, un Menandros, un Homer, un Aristòfan, un Alecu,—una mateixa Safo—poden ésser mai possibles i coincidents en una emoció germànica o llatina? Precisaré: Pindar = emoció germànica, és mai possible? Si substitueixo Pindar

per altra valor, Sòfocles per exemple, i faig Sòfocles = emoció francesa = cultura moderna, dic quelcom que pugui correspondre a cap realitat concreta actual? No. Un autèntic clàssic—i Sòcrates no ho és, té l'ànima cap ençà—podrà mai coincidir amb el cristianisme, o amb això altre tan supersticiós o mecànic que es diu cultura? Aquells bons grecs pre-socràtics i, alguns escaducers que més tard podríem trobar, no poden ésser abastats per la monòtona tecnologia i el pobre art de la modernitat dels nostres pecats. Un rus actual, que és una garba d'instints antagònics i anàrquics cercant un equilibri vitalment possible, no hi pot entendre res amb aquell grec superficial, alíger i per això mateix profundíssim per a qui l'espectacle del món i la línia, el dibuix de la lluita, eren tota la bellesa i justificació de la vida. No consideraven encara el factor econòmic, ni el biològic, aquells grecs. La vida era per ells quelcom de diví que prenien, havien de pendre, als déus. I un instint supernal, inefable, els deia que els déus vivien justament de les deixies dels homes. Per a tots els altres, la vida ha estat, fins ara, una mercè que hem de servilment agrair a la divina misericòrdia.

... ..

i) He anomenat, suara, Sòcrates, el cèlebre Sòcrates, i observaré que amb aquest esplendorós sofista, ningú no s'hi ha posat com cal. L'art de l'estil de Plató fa semblar que Sòcrates era quelcom que un bon psicòleg no troba tan fàcilment. Sòcrates—que és tot un drama intern a estudiar de cap i de nou,—com aquest crític francès de qui s'ha publicat aquests dies *Le Journal intime* que tot francès es veu obligat a escriure—, Sòcrates té una frase que el delata—una frase i un fet-frase. En alguna part diu això: “Que el lleig suavitzis la lletjura amb la virtut i que el formós no taqui la seva bellesa amb el vici”. Un lleig virtuós *no* espontàniament, per imposició natural del caràcter, encara és més lleig, senyors. És lleig i hipòcrita, fals. Què? És que no ens decidim a eliminar d'un cop aquesta mena terrible d'home,—veritable podrimer d'una ànima on fermenten escèptiques i impotents totes les cobejances?—Però Sòcrates, que era això, realitzà l'obra mestra d'embolicar l'aldarull intern de la seva fretura amb el paper de plata d'una gratuïta i venjativa ironia que exercia amb tothom, i que era, per a ell, un estrany consol. Sòcrates formós és inconcebible. Per no ésser-ne, inventà aquells dos impossibles: aconsellà com a suprema saviesa el famós “coneix-te a tu mateix” i establí aquesta igualtat absurda:

la saviesa és igual a la virtut—cosa que, llavors i ara, manca de sentit.—Sòcrates, acabà la seva vida, d'una faïso trágicament satírica. En morir diu, o millor prega als deixebles el darrer dolor moral, la darrera hipocresia. Exclama: "Sacrifiqueu un gall a Asclepios",—volent significar que amb la mort recobrava la salut—o sia que la vida és una malaltia. Jo no sé si aquesta calúmnia contra la vida podia tenir més èxit. Encara enlluerna. Després de Sòcrates, tots els altres comedians de la virtut, inclòs Tolstoi,—són insignificants.

j) El món i l'home en el transcurs d'aquesta suma de civilitzacions—amb grans esclats i decadències—que això són els clàssicament clàssics—eren quelcom de miraculós, bell, clar, limitadíssim,—eren en un escenari on es donava la tragèdia plana, aturada, geomètrica, concèntrica, de la lluita de l'home contra un destí, una *ananké* inexplicable, incompreensible si no es poblava de mites, més o menys graciosa traducció dels naturals fenòmens. En un món així, tan lluny del nostre món crític i dinàmic, la vida de l'home era el que ja no serà potser mai més. Sobre la família, sobre la propietat, sobre les relacions entre estètica i voluptat, sobre la concordància harmònica dels fenòmens naturals i els de la lògica, sobre la missió de l'home damunt la terra, sobre l'esport, aquells homes tenien una quantitat d'idees a l'aire lliure que difícilment es serviran altra volta. Els actuals són impotents per a fer-ho. Les veres virtuts eren unes altres:—nosaltres les havem sàviament industrialitzades. El clàssicament clàssic, era eminentment un animal polític, un ciutadà en plena plaça i a tot drap del seu dret, un bell ésser xerraire i públic, individualíssim i teatral. Si en som *definitivament* lluny d'això, nosaltres moderns, i nosaltres, molt més moderns, els catalans!

k) Els clàssicament clàssics podrien definir-se com els profunds creadors de la més natural de les artificials estilitzacions de la vida. Nosaltres no som més que els més artificials estilistes de la bonentia naturalitat de la vida. Els clàssicament clàssics crearen tipus de mesura de les coses i recorregueren totes les possibilitats d'actituds vitals amb aquelles mesures fins a esgotar les combinacions. Quan foren completament desintegrats d'energies i possibilitats pensants, s'esvaïren. Però nosaltres, els catalans, som molt més lluny del que hom pot pensar d'aquestes coses!

l) Els clàssicament clàssics llegits d'*emblée* acorden la sensació d'un pausat passejar per un delicadament ample i net cementiri en ruïnes.

Que bells fragments! Que petites i grans obres mestres, una mica esmicolades! Que mutilacions! Que espais plens d'enderrocs! Que llacunes! L'antologia—quina cosa funerària aquella antologia—olor de morta flor—assecada en una solitud d'aire immòvil. I la benedictina reconstrucció... Tot plegat una dilatada melangia i un ritme d'enyorança al cor! Es irritant no poder reventar—així com fa la fe—la vida d'una morta cosa! Quan el vostre interès és major, s'interromp o estronca l'autor—sempre bàrbarament mutilat. I un hom es pregunta si després de les tantes seleccions uniformadores—llatins, alexandrins, els monjos i la ignorància—què queda en concret de veritable d'aquella gran gent—tan distinta de nosaltres? *Ce n'è piu quel bel sole giallo*...

m) Tot el tirany, la correntia mateixa de l'esperit modern posa aquests nous problemes, que, com en mon costum, enunciaré amb preguntes. En tots els ordres de la vida menys en l'industrial i el científic pur, l'home actual és en plena, tremenda decadència. Cap valor moral s'aguanta. Poden ressuscitar els clàssics? No són verament irresuscitables? Què en poden extraure dels clàssicament clàssics—a fora d'un cert entrenament i un estímul—una pàllida voluptat? Què respondre? La resposta una mica agonal i angular, si voleu, és la següent:

Final. XII. En un *escorç velocíssim*. (I accepteu la rara unió d'aquestes dues paraules que potser mai s'havien vist juntes). "Els catalans,—que han avançat prodigiosament com a cultura en els darrers dos anys,—són una massa psicològica, el dinamisme de la qual està situat, avui, més ençà o més enllà de l'esperit dels clàssicament clàssics i de tota la cultura europea. Ja són els únics hereus possibles dels bons grecs antics. Constato primer que ningú aquest fet. Comentar, estudiar, destillar les enormes conseqüències possibles i probables d'aquesta nova, audaç i alegrement profunda mesura de la vida, és la vera tasca, l'obra dels que ens succeiran".

"Cal entrenar-se encara amb els clàssicament clàssics i la cultura moderna. Aquesta Fundació Bernat Metge fa un servei inapreciable. Cal saquejar aquests tresors, com un triomfador heroï entrant, a la fi, en cobejada ciutat: amb diví cinisme, amb el més elegant dels sanitosos irrespectes, amb la més ensolellada i robusta de les ironies".

"Cal donar la nova fórmula i futuríssima dels clàssics i àdhuc dels moderns europeus. Cal superar les intencions de la cultura europea, volent,

projectant, com feren els clàssics, el nou estil d'home que inconscientment portem els catalans a dintre. Cal establir la nova versió d'aquestes supremes coses, subvertint, transformant, *desplacant* de lloc, ordre, magnitud, importància i fecunditat totes les valors, fins ara admeses, que no s'adiuen gens amb el nou català que ha superat la seva màxima secular tara el *Seny*. Per no tenir d'averkonyir-nos-en, fins ara, ens en vantàvem. El nou català ama l'aladívola saviesa — aura d'alegria, heroïsme”.

“I tot això, amics i senyors, sense cap compromís, ni responsabilitat, lluny dels tradicionals conceptes de plom, lliures,—en la mesura que les humanes coses i els homes poden ésser lliures. Tot això sobreixint voluptat—que és la màxima glò-

ria del pensar—, la natural voluptat dels fets naturals que semblen embriacs de la joia de produir-se *nets de segones arbitràries intencions, més enllà de cap missió*. Els catalans comencen tot just ara la seva veritable tradició, aquella que els hi redonarà la perduda ànima, una història històrica i una cultura inalienable, prouíssima, ja universal”.

“Els catalans—que han de saber-se els clàssics i els moderns com les beceroles—els catalans, tenen el deure de donar aquest tresor i aquesta divina alegria a la humanitat. No ho creieu així? Cal”.

Res més ara... res més, senyors.

24 març 1926. CRISTÒFOR DE DOMÈNEC.

IGNASI FOLCH I TORRES.

Al igual que amb els altres, sabia ésser educat amb ell mateix.

NOTES PER A UNA BIOGRAFIA

Fragment del pròleg d'una novel·la.

Si hagués de precisar quan ens coneguèrem no sabria com fer-ho; únicament recordo que fou dins d'un vagó de tren: en aquella hora que trobeu els vidres glaçats i que si hi passeu el dit l'aparteu immediatament de la fredor que us deixen: en aquella hora que no esteu per res, quan el sol és tímid encara i heu perdut la idea del temps que aneu encabit dins la caixa del tren: en aquella hora que el primer cigarret us recorda el dia de la Primera Comunió o quan us sortien les segones dents i que us costa d'ésser cordial amb la vostra companyia de viatge. Havia just acabat de rentar-me, d'encarrilar els cabells cadascun al seu lloc, i m'havia acostat al corredor esperant què en sortiria, al capdavant, d'aquella gran emboirada de fora. Un senyor que hi havia al costat meu donava corda al seu rellotge i vaig poder distingir fàcilment l'hora que era: les set. I recordo, això sí, que en aquell instant una dama, em semblà una dama, em demanà pas; duïa una bata persa al braç i feia una gran olor d'aigua. Per fons aquella mena de degotim dels vidres, em semblà que tenia un rostre tot flonjo; d'una flonjor, però, de criatura de néixer. Una flonjor tova, embotornada. Devia tenir unes galtes gelades. Passà, i deixà darrera seu un vent que tallava. Era ella.

Fou Constance. La qual cosa vaig saber un quart després, quan una taula del vagó restaurant ens posava costat per costat i el sol trucava a la finestra fent mobilitzar la cortineta que s'endua les coloraines temptadores de la melmelada. Acabàrem el viatge junts. Constance de mica en mica tornà en si, les seves galtes anaren devenint pàl·lides i únicament una crema daurada les animava; tot el matí i tota la tarda ens donaren temps de saber moltes de coses l'un de l'altre, d'aquelles coses, però, que oblideu en tocar terra ferma; ve a ésser com una mena de mareig de vaixell,

que us distreu la travessia i que quan heu baixat les escales us ha relliscat a l'aigua.

D'aquella coneixença, no se'n hauria cantat mai més gall ni gallina, a no haver estat una nit a Bruselles, que no em fou possible disposar de cambra al meu hotel, fins a les dues de la matinada, i que per esperar aquella hora calia entafurar-se en alguna banda: un cartell anunciant un concert em sortí al pas i per començar l'espera resultava a posta: el programa em ressuscità el seu nom i efectivament, un cop dins de la sala, de seguida vaig reconèixer—el violí a l'espatlla—Constance.

Acabà el recital d'hora; no eren pas les onze. Només em quedava la illusió de parlar-hi una estona per escursar l'espera, i entremig d'una corrua admirativa li vaig anar a besar la mà: una mà amb un minúscul berrissol més aviat estam que no pas vellut. Després, quan s'acabà d'acomiar tot el dol, ens prenguérem infantilment les mans, diguérem *oh! oh!* i un cotxe ens abocà en un restaurant tot escotat. Menjàrem, teníem una gana que ens aixecava a tots dos: si gosés diria que endrapàrem com uns lladres, i, és clar, acabàrem per no poder sinó fumar un parell d'havans. El ball, la gent que ballava la crèiem folla, ben folla i en dejú. La gana que devien passar! I aleshores vaig saber que només tenia 20 anys. 20 anys i les dents. L'endemà m'enteraren que ens havien hagut de dur a cada casa adormits com uns socs i a pes de braços. I el primer que vaig fer quan em vaig despertar va ésser un rot.

L'he anada trobant unes quantes vegades. Un dia a Tarbes; l'altre dia a Vic; un altre dia fent mitja, sota un ample passeig de palmeres que enfistona un tros de Gibraltar, per alliberar-se de l'ensopiment del rigurós descans dominical que els aplanava. Cada vegada he anat sabent-ne de noves. Una de les quals, que més em sobtà i em feu dir *ja veu!*, fou la de saber que al peu dret

únicament diu que li quedaven tres dits. El del mig, el gros i no sé quin altre.

Però, és clar, ara no és hora d'aquestes confidències allunyadores, sinó que ara em ve a la memòria una altra cosa, és a dir, una altra retrobada que no vull passar per alt.

Jo pagava el taxi que m'havia dut a l'estació del Nord de París (amb la intenció d'emmenar els passos cap a Douvres) quan una veu coneguda es deixà caure atarantadament damunt del xòfer, comproment el cotxe. Aquell trobament ja no em venia de nou. M'havia anat acostumant a aquesta mena d'ensopegades i a les exclamacions de sorpresa rituals. Foren uns moments: ella arribava de Bèlgica i havia d'anar a Londres, sinó que passaria vint-i-quatre hores a París, on donava un recital; jo no podia retardar la partida i quedàrem que ens trobaríem a Londres, Imperial Hotel, Russell Square, que tants de clients de les agències de viatges *a forfait* coneixen. Sí sí, al cap de dos dies rebo una lletra que deia: *No teniu ningú conegut que em preparés un concert? Vinc. Constance.* Deia "vinc" i encara no la he vist a hores d'ara. Em feu fer un paper lamentable: jo només coneixia que pogués servir-me per això un senyor que es diu Mangeot i que és un dels de la xocla d'una associació de concerts, amb el qual m'unia una amistat lleu, però molt cordial. Em digué que "i tant!" Que "no faltava més" i començà d'anunciar el concert. Mentrestant ella no arribava. M'havia ben embolicat: cada dia cartes, passàrem dos mesos: començàrem parlant del concert i acabàrem tutejant-nos. Jo havia tingut el propòsit de passar a Londres un parell de setmanes i ja duia un mes i mig de retard, però, francament, em dolia haver de renunciar a aquelles lletres que cada vegada m'illusionaven més. Allò del "cada dia", m'arribà a apassionar. (M'agradaria que les vegés-siu). Pensava: a la que se'n descuidi, marxaràs. Però, ca. *Pam, pam*, me les feia pujar a la cambra. I cada lletra acabava igual: deia: *Vinc.* El fet és que a mi se m'acabaven els diners. Vaig recórrer als amics: vaig llogar-me en una fàbrica (Creswell Place 27, tota la vida me'n recordaré) que feien aquells aparells metàl·lics que fan servir els revisors de tren per tatxar els tiquets, sense dir res a casa; jo encunyava la marca de fàbrica; la qüestió era aguantar el cop i veure si Constance persistia en la seva insistència escrivint i posant el darrer mot igual cada dia. La cosa durà un mes més. I un dia m'advertiren que al telèfon de l'Hotel em demanaven: era ella. Havia arribat. Sobtadament em caigué per terra tot l'encís. Vaig de-

manar una guia i amb el primer tren, sense veure-la, i reconec que en això no vaig obrar massa correctament, vaig tornar a casa. Ara, encara guardo aquella correspondència i cada vegada que la miro em fa l'efecte que fou un somni.

Després... després només us puc dir que fa poc temps ens retrobàrem a Barcelona pujant amb l'ascensor que mina per dintre el Colom de la porta de la Pau. Aquesta vegada la primera cosa que vaig descobrir fou que tenia una cara deliciosa: no m'hi havia fixat mai. Era rossa, però gairebé no hi era a temps, de la manera com portava tallats els cabells. Duia les pestanyes ordenades en vint-i-set pels per banda i dessota mateix unes nines tèbiament color F. B. M.—sèrie grega—feien un sorollet que semblava que iniciessin un "ai!" tot allargassat i dolcíssim. Potser era la impressió de l'ascensor, potser era una mica de migranya; quan fórem a la Rambla, aquell ai! havia acabat de sentir-se i ara semblava que de dins dels ulls li eixís estrepitosament una marxa militar.

En el fons vaig respirar: vaig tenir una alegria infantil i inconscientment a mitja boca tancada vaig seguir el mateix ritme marcial: havia estat a punt d' enamorar-me'n!!

Havia estat a punt, deia, i a ella no li passà per alt: aquella marxa, però, tornà al seu lloc totes les coses i obrí la porta dels més íntims secrets: sobretot els seus secrets, que encara la sento:

—Com us felicito, amic meu! De quina acabem d'escapar-nos! M'heu fet passar un instant de basarda! Penseu: això m'ha dut a la vida que ara faig i de sobte em fèieu témer una recaiguda. He deixat de donar recitals. *Voilà!* Ara toco a la radio. He engegat els públics. He declinat totes les falagueries i totes les flors amb llaçades i tots els cutis mal rasurats fent-me pessigolles a les mans. He deixat els viatges, ho he deixat tot, tot, vaja. He renunciat la meva vida, i mireu, potser no em voldreu creure, però, confio en la vostra comprensió perquè mai no m'heu donat motiu per esquivar-la: he renunciat a la meva vida per culpa d'aquella basarda que us insinuava. A tot arreu allà on anava, a tot arreu on era, a tot arreu on m'aclamaven havia de trobar uns ulls dins dels meus com xuclant-me. A tot arreu les mateixes cares com més a prop s'acostaven: els meus ulls irresponsables, absents, en bàbia, tostemps desvetllaven mirades babòies, que s'esllanguien, però, com bolados: deu mil insinuacions m'han assetjat amb una tenacitat espantosa, grotesca, plena de bafus; deu mil vegades m'han declarat apas-

sionaments incontrolables, m'he fadigat de saber-me bella; a la fi m'havien fet dubtar a qui s'aclamava, tement que el violí no hi tingués res a veure. Creieu-me, tenia un foll desig d'amagar-me i de poder mirar a la gent, sobretot als homes, cara a cara i sobretot que em miressin a mi, com veig que tota l'altra gent es mira. Tampoc em creureu si us dic que la ràbia m'ha fet plorar llar-

gament i he desitjat i tot una malaltia d'infància retardada, d'aquelles que us trasbalsen el rostre: he arribat a presentar-me en públic amb unes dents d'aquelles que venen al Passatge Jouffroy i una vegada vaig simular-me un gep fantàstic. Venia la Junta... venia l'empresari... i altra vegada aquells llamps! Senyor, al menys, ara, he trobat un recer que és com una platja verge!

FRANCESC TRABAL.

M. LLAVANERA I F. GIMENO.

Han deixat els murs pairals i les parets del Museu.

Han deixat els debats dels entesos a l'entorn de l'abstractesa de la pintura pura.

Resta, però, llur exemple concret d'homes.

MORALITATS I PRETEXTOS

INVOCACIO

No el ministre, ni el director de diari, ni el cap dels irredents, sinó el poeta, feia vivent aquesta invocació:

—Amable Moderació, filla de la Justícia...
(Pindar-Pítica VIII).

CURES ANUALS

Si cerqueu per al vostre cos la cura d'aigües, no heu pensat mai en la necessitat d'una cura de Shakespeare per al vostre esperit?

En sortiríeu més enriquits que d'un viatge a Itàlia; més ciutadans que després de l'exercici del sufragi popular; prou generosos per repartir reialmes de fantasia; prou assenyats perquè us sembli immòbil la història i prou homes de casa per estimar per la vostra filla el dot de Cordèlia, jove i verídica: la tendresa del deure.

AFORISME

Un èxit de llegidors, pot assegurar la vida de l'escriptor. Només els que faran relectura dels seus llibres, li asseguraran la immortalitat.

AIXI COMENÇARIA UN ROMANCET

*Vells carrers de Barcelona,
olor d'Ubach i Vinyeta.*

Nota: Si no heu llegit l'obra copiosa de l'Ubach i Vinyeta no trobareu sentit als dos versos inicials ni sabreu finir el romanç.

ANONIMS

L'aspra comminació de certs anònims o, si voleu, l'olirosa reverència pidolaire d'altres papers d'aquesta mena disfressen sempre una servitud espiritual subalterna. Sembla que senti la veueta que us diu:—Dispensi, sap? Servidor és persona manada.

ESTATIFICACIO DE SERVEIS

Com als hotels: Un truc, el cambrer; dos trucs, la cambrera; tres trucs, el mosso.

Vosaltres us apliqueu a la bona pràctica de la jerarquia dels trucs i el que voldríeu és algú que fés la feina.

CARA O CREU

El joc de la falsa retòrica, després dels parnassians i dels decadentistes s'adiu una mica amb l'espectacle de D'Annunzio i l'admiradora russa a la Plaça Garibaldi de Pisa.

A l'hora més assolejada dels migdies d'hivern es trobaven la russa i el poeta. Naturalment, les gents feien rotllo per tal d'esguàrdar-los bé. Aleshores la russa comprava un paner curull de violetes i les regalava a D'Annunzio, el qual es dignava desfer les flors damunt la figura de la bella.

Això era antany l'espectacle de l'artifici. Avui la nova retòrica, falsa també, exigeix simplicitat. Les gents s'apliquen a no passar dels gestos primaris essencials. El bram de l'ase, diríem, que només es fa sentir quan l'ase té fam o veu la femella. Per això l'ase és esclau, advera la faula. I, com ell, les criatures humanes, que no senten el misteri, són lluny de Déu i els és negat regregrar Déu.

Els brams no són sinó l'espectacle de la simplicitat.

De vegades, fatigat de jugar a cara o creu entre aquestes dues retòriques, l'aprenent sintetitza el moment d'arribada al fadrinatge amb la dita d'aquella noia que declarava el seu desengany d'ésser persona gran.

SALES DE JOC AL CASINO

Si almenys acompanyava l'enuig seriat dels homes el dring passional del diner que ens en revelés les originalitats personals i no la correcta tristesa de les fitxes que els iguala com la mort davant del Casino uniformats iguals que els por-

ters del Cementiri i davant dels badocs del Casino iguals que els badocs de Cementiri!

FREDERIC SOLER

Es guanyà ben guanyat el mestratge de la facècia. I és dels pocs al qual la facilitat no el féu malbé perquè era una facilitat ben menestrala, d'ofici.

Si la facilitat el decantava a la paròdia, aleshores era dolent de mala mena, amb aquella dolenteria que indignava el Maragall i que nosaltres reputem una de les més grans febleses del nostre poble.

REMERCIAMENT

Hi ha lectures després de les quals diríem: *gràcies*, a l'autor, com després d'una finesa de convivència.

Així, després de llegir els volums novellístics d'Alfons Danvila aplegats sota la llegenda: *les lluites fratricides a Espanya*, per l'emoció de trobar a la pàgina 242 del quart volum aquell començament que diu: *Los catalanes son los hombres más libres del mundo* i un xic més avall, a la pàg. 250 per la gentilesa, posada en boca d'un lord anglès, que sap i pot anomenar *senyors* un estol de catalans discutidors dels seus drets.

RESPOSTES CONTUNDENTS

—No s'excusi, home, d'una paradoxa. De dir mentides caldria que s'excusés.

—No puc assistir a la festa que em preparen; tinc massa feina, encara. Si els és igual esperin que sigui mort i tindrè lliures totes les hores.

—No. No em vaig adherir a l'homenatge. Perquè, després de tot, acabessin insultant-me!...

JOVES NOVEL-LISTES RUSSOS

Colors llampants, mòbils, damunt un fons neutre, d'indiferència.

La vida, res més que la vida. Com un començament invers de l'ordre de la Creació: La parella humana, experimentada, que podrà temptar el desencís?

La terra, res més que la terra. Moviment de les coloracions que es desfan allucinatores de la neutra permanència. Com un idilli a l'inrevés.

Balbuçig de la sacietat, desordenament d'un poema.

Diríem que tots els elements mistralians que feren possible la graciosa figuració feliç de Mi-reia, hi són també i tot es mou igual, sinó capgirat, com si la neutra indiferència fos la llum de tot.

REFORMES URBANES

Sempre que un nou projecte monumental és ofert a la badoqueria ciutadana, penso, amb tristesa, en el petit servei immediat, de regulació del moviment rodat, per exemple, que l'endemà quedarà negligit; o comprovo, amb renovada mal-fiança, que encara continua mutilat el monument al senyor Güell.

BATALLES DEL LLIBRE

Moltes vegades es redueixen a la compaginació d'anuncis de llibreria sota nom de *Pàgina literària*, als diaris d'empresa comercial.

FOLLA PRECISIO

—Les figures del darrer Picasso tenen qualitat de neumàtics inflats.

—Sí. Però inflats d'ideologies abstractes.

EPIGRAMA ERUDIT

Una vegada un escriptor fou acusat de mala i apressada documentació crítica.

Ell cridà l'acusador i li oferí els llibres que havien nodrit les seves notacions.

I l'endemà l'escriptor acusat trobà intacte el lot de la seva ofrena al mercat de llibres vells.

TOT ES U

Cèsar o res. Lema Ignasià. Joc de Baroja. Suggerió d'adolescent davant de la figura muscular articulada de la classe d'anatomia que li recorda precisament l'estàtua de Cèsar.

Originalitat del meu fill, demà, que fou, ahir, la meua originalitat.

SI, NO; SI, NO; SI, NO.

Bontempelli assenyala al lirisme nou, superador de l'estetisme i del psicologisme, les construccions del moviment millors que les d'estats d'ànima; les excitacions damunt dels sentiments.

Recorda els camins de la música i el gust del jazz-band.

No ens diu, però, si la sorpresa d'aquest retrobament exterior serà la trista desolació del colorisme exasperat de la natura i de la història, com el frenesí sense objecte que és la tristesa del jazz i que demà serà, potser, la tristesa del cinema.

CONTRAST

Mentre el nom de Lleó Daudet abassegava tots els fils telefònics i totes les estacions ràdio emissores amb la novella del seu rapt de la presó, era publicat el seu llibre *Etudes et milieux littéraires* en el qual oposa a l'estil expansiu del jo (confessions de Rousseau) el punt dolç de la curiositat humanista (Assaigs de Montaigne).

R. BACCHELLI

Més enllà de la fórmula: *llibres per llegir*, Riccardo Bacchelli, remarcant, entre els escriptors italians joves, com un estilista de l'humorisme, ens ofereix en la novella *Il Diavolo al Pontelungo* la nova fórmula: *l'història per divertir*. I no cal dir la seriosa i densa qualitat d'aquest esforç que més de siscentes pàgines no poden banalitzar.

...I JA ME'N ACONTENTO

Al recó d'una llar pagesa puc trobar confirmades les essencialitats universals de la vida. On no les trobaré és a les redaccions dels múltiples *Resò de la comarca* en les quals hom defineix la humanitat de la gresca o del sofriment i glosa les possibilitats de l'evolució infinita, diem com exemple.

FRANCESC DOMINGO

Puresa de vocació. Estem d'acord.

—No ha trobat, però, el seu camí, dieu vosaltres.

—Sortosament no ha trobat el seu marxant, replico jo.

SENYALS DEL TEMPS

Ercole Reggio a *La Fiera Letteraria* demana una estètica que sigui una ètica.

Maritain a l'estudi *Frontières de la poesie* denuncia els equívocs de la moda mística i reputa necessària la concordància de la mística i l'ascètica.

L'amic ens deia:—Avui prescindim dels creadors. Ens acontentem d'una gendarmeria de la creació que vigili les obres.

VIOLINS I VIOLINS

De Sant Francesc, el Pobrissó, hom ha dit que per cantar amb bona companyia es feia un violí de dos bastons.

Excellent violí. Celestial musica. Caldrà no confondre l'instrument de miracle ni la sonada seràfica amb altres violins i amb altres cantarelles que els homes juguen per tal de fer ballar els altres al so que ells voldrien, no al so de Francesc, testimoni de Crist.

Cosa, a molt fantasiar, de rondalla i precisament d'inspiració nòrdica, aquesta dels violins màgics que tot ho fien a l'afinament tècnic...

Mai de mai, però, cosa de miracle pur i simple als nostres climes, com el violí de Sant Francesc que ha acompanyat sortosament el sentit literal i l'exemplaritat espiritual de les commemoracions del centenari franciscà a Catalunya.

CRISTOFOR DE DOMENEC

Una mica del temps de les facècies de Pompeu Gener i de les dites d'aquell altre senyor tant savi que ja sabia que no hi havia Déu.

Però també una mica del temps, més nostre, que ha imatjat la idea providencialista amb les clares llums del somriure del senyor Prat de la Riba.

Cristòfor de Domènec fou l'home generós que un dia volgué conèixer el frare més docte de tots els frares i s'omplí de la santa exemplaritat del llec jardiner sense demanar més enllà.

Cristòfor de Domènec és d'esperar que ha estat acullit al ben ésser del més enllà pel somriure de Déu, agradat dels infants—del senyor Prat de la Riba fou dit que era criaturer—i per aquesta dita del perdó de Déu:

—Passa, tabalot...

I haurà après que la generositat salva els homes encara que les paraules els vulguin perdre.

ET CONEC HERBETA...

No ens ha enganyat el títol. *El meu Don Joan Maragall* ens revela, sencer, el nostre Josep Pijoan. Diem nostre encara que els possessius equívocs no ens abelleixen gaire i en aquest cas no podríem oblidar la natural qualitat inquieta i fugissera de Pijoan.

Tenim doncs, la millor semblança, i la més autèntica, de Josep Pijoan, d'aquell home que fou una mica la febreta del senyor Maragall i a estones una necessitat del senyor Maragall.

Coincident amb aquest llibre català, l'autor en publica en castellà i a les edicions del *Repertorio americano* de San José de Costa Rica un que diu *Mi Don Francisco Giner*. I del pedagog de la *Institución libre de enseñanza* amb tota certesa En Pijoan pot reclamar-ne la possessió de la mateixa manera, encara que per les raons contràries, que En Maragall hauria pogut dir: *El meu Pijoan* i que avui nosaltres per un moment diem el nostre *Pijoan*.

Prop de Giner, el Pijoan adolescent satisfà el daler de confessió de les ànimes arborades.

—¿Y V. quién es y qué quiere hacer?—li pregunta el mestre. I ell respon:

—Si yo supiera quien soy y lo que quiero hacer, ya no estaría aquí.

Moment de suprema incandescència abstracta de tots els inicis juvenils amorosos de l'amor, sedejats d'amistat i impacients de guiatge. Moment de totalitat religiosa que fa dir-nos: Déu meu, com una febre del possessiu.

Prop de Don Joan Maragall, ja és altra cosa. Si Josep Pijoan no hagués perdut contacte amb la terra, seria també avui altra cosa. Temptacions i burxades; sedàs o esperó; trepidació local o evassió: Josep Pijoan, febreta de Catalunya, necessitat de Catalunya, com ho fou del senyor Maragall.

Don Francisco Giner, amb motiu de la primera conversa digué a Pijoan:

—...ya lo ve V. Estoy trabajando ahora también; estoy aprendiendo mucho con esta conversación. Unos estudian, otros escriben. Mi tragedia es tener que hablar siempre con todo el mundo.

La tragèdia de Maragall, la de tots els estaments de la menestralia racial catalana és la benestança que no vol soroll i s'enyora dels més vastos diàlegs.

Es just dir, per tant, que en parlar de Joan Maragall, Josep Pijoan es retrata ell mateix.

*Em diuen que sou mort,
que a Barcelona us varen enterrà.
Per mi sou viu
i em feu gran companyia
per aquests llacs del Nord del Canadà.*

... ..
... ..
*Tapeu-vos bé, a Barcelona
deu ser ja el dematí.*

Obertura d'horitzó i consell casolà. En Pijoan compleix prop de la nostra menestrala gent una missió que plauria al senyor Maragall.

I En Pijoan la coneix bé la nostra gent. El retrat del possible Soler i Miquel; els lligams de les pedres de la Barcelona vella amb les gatades d'En Pitarra i amb els quadros d'En Vilanova; les al·lusions a la nissaga maragalliana del senyor Esteve i a la deserció dels estevets de la primera generació del Passeig de Gràcia, són de mà mestre. Certes evocacions iròniques i eternides, certes invocacions davant del paisatge recordat, confirmen la tradició estilística del Pujols i de Josep Pla. La injustícia crítica és moltes vegades com la del mateix Pla, d'home allunyat i d'home inhibit de tota altra feina que no sigui la de fer-nos reaccionar d'aquell mal que no vol soroll.

Es d'urgència dir aquí que moltes altres feines obliguen ara el nostre servei i controlen la nostra responsabilitat.

A *La Veu de Catalunya* del 10 de febrer de 1912 publicà el mateix Josep Pijoan un article, amb motiu de la mort de Don Joan Maragall, en el qual la figura del poeta era evocada en el doble aspecte pairal i universal. El burgès del *Brusi*, l'emotiu d'aquelles típiques expressions *m'ha regirat, m'ha penetrat, això refresca, vostè és dels nostres*, l'estimador de la casa i el sentimental de les festes de la ciutat i del barri, el mestre al qual era bo de cantar:

—Mestre, a on sou, en quina magna estada se us han edut?

... ..
*Fan ara aquí unes nits de lluna plena,
la lluna del gener...*

I també el traductor i el curiós de lectures, el que jutja de Montaigne que té raó, però una raó petita, l'integèrrim de la boca del qual mai no havia sortit una paraula de doble sentit, l'home en fi que tenia el que es necessita per ésser un

home i al qual, després del triomf mortal del mestratge de la inefable alegria, escau el repòs sota aquesta inscripció: *aquí descansa un que va sapiguer viure com un home.*

El patronatge d'aquell home és el que reverenciem encara. Però l'enteniment no ens farà desdir d'altres grandeses. Podem estar certs que el mateix Maragall saludaria el retorn de Josep Pijoan, després de la dècada llarga d'absència, amb un *dexi'ls fer* que assenyalaria amb respecte l'obra del post maragallisme.

Del discurs d'En Guimerà a l'Ateneu l'any de la secretaria d'En Maragall, als *Marges* de Carles Riba; de *Pel i Ploma* a l'Esclasans; de l'*Institut* a la *Fundació Bernat Metge*, la capacitat d'heroisme de la *terreta* no té pas les negatives qualitats de ximpleria que alguns li suposen.

Josep Pijoan pot, sense malesser, sentir-se dir nostre de manera que fins i tot retardi el tornar-se a fer escàpol a l'aventura de noves inquietuds.

J. M. LÓPEZ-PICÓ.

DE MOSSEN JOSEP GARRIGA, PINTOR.

Ha escrit Rafael Benet que era d'aquells homes dotats d'aguda sensibilitat als quals tot el que ve de l'exterior afecta i motiva en el seu interior reaccions i contrareaccions. Sensible al món de les formes i al món de la llum, ho era també, amb sofrença, a les influències dels seus contemporanis pintors. Era, per tant, un home de la seva època que patia totes les dolors de l'infantament d'una nova expressió pictòrica.

DEFENSA DE GÓNGORA

A J. M. Lòpez-Picó.

Es curiós. Hi ha punts de la història de les literatures que semblen fixats i reblats per anys o segles. Hom podrà donar voltes entorn d'ells novament; però el fons de la qüestió resta invariable per sempre més. Així sembla ésser, a simple vista. I, no contrastant, un episodi qualsevol de la lluita intel·lectual, un revolt nimi del camí mental, a l'hora menys pensada, determina un desfocament de punts d'obir i torna al cor mateix de la actualitat els temes que ja semblaven aclarits i delimitats abastament. Voleu cosa més fútil que una commemoració de mort o de naixença? Pròpiament, cada dia és un aniversari de quelcom que hom no recorda. Góngora, per exemple, ha passat per la llista dels centenaris, tan ben nodrida enguany. Qui voldria discutir, encara, Góngora? I qui voldria aprofitar una commemoració com a pretext de discussió? Quan hom diu "Góngora" sembla que s'encengui una gran flama policolor i cremadora i ampla davant dels nostres ulls enlluernats i fadigats. Què se'ns en dóna, darrera el gran llampament, de la data de naixença o mort d'un home fill de Còrdova (1561-1627) que diuen que es deia o li deien Don Luis de Argote y Góngora? Mesquinesa dels fets reals! Grandesa dels somnis convertits en bellesa pura! Diguem: Góngora. I admirem. La resta és cronologia. Doncs bé: aprofitant-se de l'aniversari, hom ha posat de nou damunt el cristallet del microscopi crític la gota d'aigua tornassolada de Góngora i la seva obra. I allò que ja semblava ben resolt hom ho ha considerat com a resolt a mitges. Se n'han dit de nicieses, se n'han escrit i publicat de turpituds i absurditats entorn del gran poeta espanyol! Qui més qui menys, dins el món literari, s'ha sentit amb dret i forces per a parlar i opinar. Però caldria una pregunta prèvia: tothom qui ha judicat Góngora, en la avinentesa banal del centenari, s'ha pres la molèstia elemental de llegir-lo abans? I, si l'ha llegit, l'ha entès i l'ha comprès? Sembla, és clar, que per a estudiar l'obra d'un literat, Góngora avui, és imprescindible i lògic llegir abans les obres completes de Góngora. Ho ha fet així, tothom qui ha parlat d'ell? El gran líric castellà no va tenir prous apologistes i detractors

atrabiliaris en vida, que encara cal que n'hi surtin més en mort? I aquells que més mal li fan, són els seus amics o els seus enemics? Durant segles ha calgut defensar Góngora dels seus detractors. No serà l'hora, avui, de defensar-lo dels seus defensors? Davant la ratxa d'incoherències dels snobs, d'exageracions dels pedants i d'embadaliments dels incondicionals, jo m'he limitat, humilment i fervorosament, a prendre dels prestatges de la meua llibreria: les obres de Góngora, a rellegir-les, a meditar-les i a escriure la meua modesta manera de pensar...

Interessa de Góngora, més que no pas el fet concret de la seva obra i les conseqüències d'ella, el fenomen abstracte que Góngora determina i representa. I encara: no interessa el fet gongorià, sinó les repercussions del fenomen, prescindint de si són bones o dolentes. El poeta Góngora és un accident. Cal percaçar, història literària enllà, les ratlles precursoras, però idèntiques, d'aquest accident. Convé fer la associació de rèpliques per a establir la dada exacta i eterna del gongorisme.

Preneu la història de totes les literatures fortes i definides i velles d'anys. Què veieu? Tot un sistema orogràfic, les combes del qual, fent pujada, cim i baixada, hom pot anomenar: renaixement, època d'or o plenitud, decadència. No sempre la successió de muntanyes es resol, però, normalment. Pot haver-hi decadència, per exemple, sense haver-hi plenitud. Són desviacions del procés lògic. I aquest procés, invariablement, parteix de la tendència popularista i acaba en la tendència acadèmista. Quan les dues tendències s'encaixen, hom obté l'equilibri desitjat. Segons Sistema, doncs, farem popularisme sinònim de renaixement, encaix sinònim de plenitud, acadèmisme sinònim de decadència. No donant mai a cap d'aquestes denominacions un sentit melioratiu o pejoratiu, sinó una pura accepció constatadora del serpenteig orogràfic, del joc de balança que el fenomen dibuixa. Tampoc no tindriem inconvenient en denominar romanticisme l'espai que va del popularisme a la plenitud i classicisme l'espai que separa la plenitud de l'acadèmisme. Tot això, ja no cal dir-ho, com a fórmules intel·lectuals

d'una valor merament empírica i sense transcendència invariable i perceptible en l'aplicació. Serveix com a canemaç problemàtic per a trobar la solució justa. I si algú ho titlla d'afirmacions gratuïtes tindrem molt de gust en dar-li la raó.

En altres termes: calen, per exemple, mil versaires repetidors per a fer nèixer un poeta fundador. En altres termes, encara: calen mil escriptors en prosa (fons de la comba en concavitat) per a crear un escriptor en vers (cim de la comba en convexitat). En propietat, no hi ha tals corbes en ascensió o en davallada. Ni tals renaixements ni tals decadències. Sinó impulsions i expulsions, embranzides per a un renaixement que al tocar, lògicament, la plenitud, ja rep, per inèrcia, l'impuls per a una nova renaixença a través de la decadència. Si volguéssim pulimentar més tenaçment i a fons la nostra aplicació sistemàtica, segons Quadrivi, gosaríem afirmar que existeix una poesia líquida (prosa), una poesia sòlida (vers), i així repetidament i successivament. I que les combes de la successió orogràfica del nostre exemple no són altra cosa que l'encadenament, en concreció i en dissolució, de les diverses etapes que travessa la poesia (prosa-vers) al llarg de les històries literàries.

Aquests símls ens plauen. Però voldríem resoldre'ls, en conjunt, mitjançant una imatge colpidorament bella. I ho definirem així: el fenomen gongorià, pres com una dada eterna a favor de la teoria d'ascens i descens dels períodes literaris, té, com a patró de turment, similituds veïnes amb els mites de Sísif i Tàntal. Del punt popularista al punt academista, la poesia (prosa-vers) puja rost amunt un còdol que retomba rost avall en tocar el cim i veu davant la boca un fruit i una aigua que s'allunyen i es fonen en intentar copsar-los. La definició doble ja és més clara i contornejada. Hom pot, però, concretar-la millor. Dient, per exemple: el procés normal de tota història literària pot prendre per patró modèlic justíssim el mite de les Danaïdes: omplir sempre, sense repòs, un dipòsit que no té fons. No interessa que s'ompli o que es buidi. Interessa l'exercici, la tasca, el càstig d'omplir-lo, encara que es buidi, i tant si es buida com si no. I ara Góngora i la seva obra, i el fenomen gongorià, ja ens semblen un plantejament de solució perfecta. No deuria anomenar-se "gongorisme", particularitzant. Sinó "danaidisme", generalitzant. Quan Catalunya hagi espolsat, magníficament, de la seva literatura, el mal gust de l'època popularitzant i quan la marxa vers la final de comba academitzant, passant o no

per l'època d'or, sigui un fet, (i tot fa preveure, segons Sistema, que ja comença a ésser-ho, caldrà que recordem la similitud del nostre cas amb el cas gongorià. I que bategem el fenomen amb la paraula ja escullida des d'avui: danaidisme.

Góngora porta dintre d'ell dos costats intel·lectualitzants ben definits, els quals, en profunditat, poden resoldre's en un. Seguint la seva obra pas a pas, i guaitant-la en perspectiva, hom descobreix, sempre, la íntima columna gongoriana característica: barreja de satíric i de cortisà. La primera època decanta la columna cap al costat popularista i descordat. La segona és la època d'encaix pròpiament gongorià (sàtira i cortisanía). La tercera és la època culta i academista. Góngora fou, però, i això va salvar-lo sempre, i això va lliurar-lo de desviar-se eixorcament en dur a terme el seu experiment poètic, un humanista; amb predomini visible dels caires llatinitzant i italianitzant. Aquest domina la juvenesa i aquell la senectud. Sempre, però, primer en essència, després en potència, finalment en acte, Góngora embandera la formació d'un estil erudit, d'una norma modèlica amb límits, d'un cànon retallat. I, al cim, bandera de coberta, l'objecte tan cobejat i lògic final de la comba: la formació d'un llenguatge poètic. Per damunt, humanistament, del llenguatge vulgar. Fent la reducció adequada i aplicant-ho a casa nostra: la superació del "català que ara es parla", del dialecte vulgar i quotidià, mitjançant la creació d'un llenguatge intel·lectual, artitzat, poètic, apte només per al maneig dels literats i clos, tant com possible sigui, a l'encalc i tacte dels profans anormals. Aplicació al dia de l'"Odi profanum vulgus" horacià. Góngora era un ortodoxe de l'Art Poètica del venusí. La fixació de les èpoques gongòriques, tot i essent difícil en un poeta tan conseqüent i ben determinat des d'un principi, pot ésser feta, aproximadament, així: Període popularitzant: 1589 a 1609: Període academitzant: 1609 a 1626.

La característica essencial de la gran manera gongoriana era la unió, en ajust delicadíssim, d'una harmonia fàcil i una harmonia difícil; aquella més vistent en la primera època i aquesta més tangible en la segona. Corresponen al primer estil les "Letrillas" i els "Romances" i al segon el "Polifemo" i les "Soledades". Això en termes generals, sempre; i barrejant els tons en major o menor proporció; i acceptant com a punts d'unió les "Canciones", els "Sonetos", la "Fàbula de Píramo y Tisbe", etc.

I ara cal fer la distinció entre això que hom

n'ha dit el "bon" i el "mal" Góngora. De sempre, però ara, durant els dies que ens han dut al centenari, d'una manera més afermada, i sobretot per part dels conservadors i els acadèmics i els museïstes, hom ha fet ressortir la supremàcia del Góngora popularitzant damunt el Góngora acadèmitzant. I això és un error lamentable. El Góngora jove, el Góngora de les primeres "Letrillas" i "Romances" i "Canciones", el Góngora senzill i satíric i faceciós i àgil no és el Góngora veritable. Góngora, aleshores, imitava. Bon poeta espanyol, coneixia els llatins i els italians; i, amb ells a dintre com a last indefugible, normal en tots els poetes castellans del seu temps, potser més poeta ja que tots ells, traduïa gongorianament l'ambient literari que el voltava. Podríem dir que, en aquesta època, el poeta lluita per l'home. Li cal passar anys per a que l'home lluiti per la idea. Puntualitzem-ho: quan hom afirma que el Góngora recomanable és aquest de la juvenesa i que el Góngora blasmable és aquell de la senectud, cal fer vibrar la nostra protesta més exigent i dura. El Góngora de debò, el Góngora definitiu, el gran Góngora influïdor i revolucionador i marcadador d'un matís d'escola literària, és el Góngora del "Polifemo" i, sobretot, el de les "Soledades". Si Góngora hagués produït tota la seva obra sense aquestes, és molt possible que hom el tingués, encara, per un gran poeta. Amb aquestes soles, però, Góngora seria, en absolut, el renovador que hom venera avui i que hom recercarà, encara i encara, demà. Aquest és el Góngora d'or, el líric més pur de la poesia castellana. I aquest és, en una paraula, el veritable Góngora gongorià. I el Góngora personal, original, fundador d'un canó nou. Hom ens parlarà, per exemple, del "Libro de la erudición poética", de Carrillo y Sotomayor; d'Herrera i Juan de Mena com a precursors; adhuc de Lucà i de Sèneca, enllà; fins i tot de Lope de Vega, Quevedo, Jàuregui, ençà, seguidors de Góngora després d'haver-lo combatut, seduïts a contrarcor; finalment, del Cervantes de "La Galatea" i el "Persiles y Segismunda". Hom hi afegirà Licofró i Marcial com a ressons llunyans o Mallarmé i Valéry com a ressons propers. I el problema plantejat no mudarà de solució. Podrem esmentar, com a facetes amb nom divers del fenomen gongorià el marinisme a Itàlia, el preciosisme a França, l'eufuïsmes a Anglaterra. I Góngora, el bon Góngora que avui ens cal salvar pensant amb el demà, el gran Góngora representatiu del fenomen danaidista, s'aguantarà sense caure. Tot el Góngora popularitzant, el fàcil Góngora que plau

al públic, i que jo trobo vulgar, gruixut, prosaic, i àdhuc, ben sovint, grosser i libidinós, el Góngora, en fi, dels primers temps, no fa més que preparar el Góngora dominador i reductor a perfecció de les seves més nobles i graves facultats poètiques: el Góngora del "Polifemo" i de les "Soledades". El Góngora maleït, el de les afectacions i les obscuritats, de les exageracions i trepidacions ultrades, a mi, no m'interessa gens. Góngora, magnífic cap d'escola, queia, quan volia, i tenia prou autoritat per a fer-ho quan li semblés, en excessos i forçaments, per simple por de pecar per defecte. Góngora té això de perdonable, i aquest és el punt que no volen considerar desapassionadament els seus detractors acarnissats, Menéndez y Pelayo al davant: va preparar la anada a un punt de perfecció, va depassar-lo sense fixar-lo en eternitat, i va corrompre'l ell mateix per a assegurar, anys a venir, la victòria de l'esperit d'escola. I per què no va fixar-lo inamoviblement? Segurament per culpa dels altres, i no pas d'ell. Góngora volia perfeccionar la reforma del llenguatge, fins a crear la llengua poètica superadora, artísticament, de la llengua vulgar. Volia donar a la prosa (popularisme) allò que és de la prosa i al vers (academisme) allò que és del vers, segons Quadriani. Volia dur a bon terme la feina començada per Garcilaso i continuada per Herrera. Això és, purament i simplement, allò que cal entendre per gongorisme. Per a obtenir-ho, prescindint, és clar, dels noms emprats més tard, comptava amb la estilització (alguns ignars en diuen amaneament, particularment dintre les universitats i els seminaris, fogars infectes de la barbàrie culta burocratitzada) del pensament i la expressió i el sentiment (conceptisme) i amb la valorització dels elements sensorials del llenguatge, particularment musicals i pictòrics, com a mer valor decoratiu de la expressió poètica (voleu característiques de nissaga llatina i italiana més pures?) D'altra part: què és el "Polifemo" sinó un bell intent de poema clàssic a la espanyola? I què són les "Soledades" sinó una rèplica molt personal i molt original, en lírica castellana, i salvant les distàncies que calgui, de les "Bucòliques" i les "Geòrgiques" del mantuà? Les "Soledades", en projecte, eren quatre: dels camps, de les ribes, de les selves i dels erms. En execució, són dues; la primera completa, incompleta la segona. Tenim, doncs, en les "Soledades", una obra truncada. La polsaguera d'atacs i blasmes promoguda per llur aparició i gestació, degué trencar, sens dubte, les il·lusions creadores del Góngora madur. I destruir,

cosa pitjor, la illusió magna: la construcció del gran poema espanyol prenent per model els antics. No en va Góngora fou anomenat, pels seus contemporanis i successors, l'Homer castellà.

Hi ha homes que empenyen l'art i homes que s'aturen i donen voltes a l'entorn del punt fixe que han escollit per bo. Góngora era dels primers. Hi ha poetes que plantegen un infinit de problemes amb la seva obra, i els lliuren al futur per a què vagi resolent-los de mica en mica. Góngora també era d'aquests. Líric pur, volgué i sapigué, en principi, separar del llenguatge en brut tota la part de ratlla eterna, de llenguatge en net, que li calia per a dur a terme la noble reforma. Era, com si diguéssim, un plasmador de conglomerats de poesia, de grumolls lírics. I, per ventura, no és ja, això sol, un dels més bells resultats de l'acostament de la llengua espanyola culta a la llatina, que la escola somniava? Imprimir fórmules com medalles: aquesta forta qualitat de la llengua llatina, no és un dels grans resultats obtinguts pel dialecte gongòric del "Polifemo" i les "Soledades"? És per aquest costat que Góngora s'endú els joves escriptors; i no pas pel banal popularisme, de gust molt discutible i d'originalitat molt dubtosa, del Góngora del primer període.

Góngora, és cert, teixeix la imatge i la metàfora orgiàsticament i sense contemplacions. D'ell i la seva obra s'ha dit que brodaven amb fils d'or i argent i brillants i perles damunt d'un fons que no es troba a les mans de tan esvaït, per no dir nul. I això ho han dit i ho repeteixen, com un defecte. Oh benaurada qualitat redimidora! Val tant com acusar a un poeta d'ésser-ho massa. Vers és preponderància d'imatges. Prosa, predomini d'idees. Góngora era un gran poeta, i no un prosista. I era un sacerdot del lirisme pur. Quan avui en dia hom parla, porugament i confusionàriament, de "poesia pura", què vol dir, a fi de comptes, sinó donar a la prosa allò que és de la prosa i al vers allò que és del vers?

Direm encara, i com a conclusió: Góngora s'uneix, conscientment, amb els clàssics grecs i llatins. I amb els clàssics de totes les literatures. Per on? Pel seu contorn d'academisme! Llegiu la Bíblia: feu la part de la prosa i la part del vers. Veureu que el lirisme pur és això: el fenomen gongorià, l'experiment gongoritzador, la poesia sòlida damunt la poesia líquida. Preneu Homer i Píndar: l'un treballa la paraula en pur contorn, sense vibració; l'altre li inventa caïres, amb vi-

bració incessant: doncs això—ja veieu si vé de lluny!—també s'enllaça amb el fenomen gongorista. I més aprop d'avui: Goethe intenta l'enllaç de la "Odissea" i la "Illiada"; i escriu el primer cant (per a què escriure'n més, si la experimentació ja resta feta?) de la "Aquilleida". Doncs heu's ací, encara, resolta en noblesa, emocionada i gravement digna, una altra manifestació de gongorisme. Caldrà insistir, potser, cloent la sèrie, en les possibilitats, ja tangibles, de la frustrada tentativa mallarmeana?

Repetim-ho, per als amics i els enemics de Góngora: de tota l'obra del gran líric, obra acceptable i estimable en conjunt, devem salvar-ne, per damunt de tot i de tots, el "Polifemo" i, sobretot, les "Soledades". I devem procurar, després de salvar-les, que ni el nom de Góngora ni la seva obra devinguin joguina o pretext de mascarada per a certs simuladors de la literatura. La major part de joves gongorians d'avui en dia prenen de Góngora la part pitjor, i la mixtifiquen desaprensiuament. Góngora mereix altre respecte i altres funeràlies. No és amb apallassaments ni funambulismes que hom continua Góngora. I no és tampoc epidèrmicament com cal rebre i fer fruitar les seves ensenyances. Facin els joves poetes castellans allò que creguin que s'ha de fer per a recrear Góngora en sa pròpia pàtria. Per a nosaltres, literats catalans, el fenomen gongorià cal que sigui una interpretació en neo-academisme del neo-popularisme ambient. Maldem, ja fa anys, amb el Quadri i amb el Sistema, per aplanar les rutes i suscitar-ne l'arribada com més aviat millor. Góngora ens ensenya a partir del poble (llenguatge quotidià) per a parlar per damunt del poble (llenguatge poètic), no pas menyspreant-lo, sinó transformant-lo en substància d'eternitat. És possible que algú somrigui llegint això. No hi fa res. Hi ha tanta gent al món disposada, tothora, a somriure, sense ulteriors conseqüències! Jo m'adreço als que no somriuen. I els convido a considerar el cànon Góngora pel seu costat més difícil, però més pur. Prescindint de popularismes de mal gust. I a menysprear, com si fossin temptatives de suborn, les invitacions de molts a la admiració d'un Góngora anecdòtic, que només existeix en la ment llur. No s'hi val a convertir la pedra i el bronze, les sedes i els velluts, les harmonies i les melodies, en contorsions de pista de circ i en ninots d'auca de redolins.

23 de maig de 1927.

A. ESCLASANS

TEMES SPINOZIANES

Un temperament profundament religiós empeltat en una gran tradició de misticisme: la filosofia judeico-medieval i sobretot la gran figura de Giordano Bruno. Per influència d'aquest últim aprèn a sentir la Natura en profunditat, trobant en totes les coses un últim fons d'eternitat. Però la turbulència magnífica d'aquesta torrentia sentimental és inclosa en la rígida xarxa intel·lectual del racionalisme cartesià. Els temes són cartesians. El mètode és cartesià. Les afeccions i les passions humanes "són considerades com si es tractés de línies, superfícies i cossos sòlids". Però sota l'arquitectura matemàtica hi palpita una ànima ardenta. Les línies geomètriques adquireixen calitat de cordes musicals que tramenten, *more geométrico*, profundes ressonàncies còsmiques.

Després d'això ningú s'estranyarà de què el gran "jueu ateu" fós objecte d'una excomunió fulminant de part de la Sinagoga: "Per decisió angèlica i expressió manifesta dels sants, amb aprovació de Déu i de tota aquesta Comunitat, excomuniquem, expulsem, anatematitzem i maleim a Baruch Spinoza... Maleït sigui en el dia i en la nit, maleït el acotjar-se i el llevar-se, maleït a la seva sortida i a la seva entrada. Que jamai Déu el perdoni!... Manem que ningú tracti amb ell de paraula o per escrit, que ningú li presti ajut ni cap favor, que ningú estigui amb ell sota la mateixa teulada, ni se li acosti a quatre canes de distància, que ningú llegeixi cap obra composta o escrita per ell" (1).

Havia tingut l'atreviment de considerar totes les coses—inclosa la Bíblia—sota la llum de la raó.

Amb motiu de la publicació d'una exposició de la filosofia de Descartes va ésser invitat a acceptar una càtedra a la Universitat de Heidelberg. Va renunciar amb tota senzillesa per a salvar la integritat de la seva llibertat de pensament.

Va passar-se la vida polint vidres d'ulleres per a guanyar-se el pa de cada dia i considerant

(1) Es la fórmula tradicional d'excomunió procedent dels primers temps de l'edat mitjana.

totes les coses "segons una certa espècie d'eternitat". Producte d'aquesta tasca senyorívola són els cristalls d'aristes prodigioses dels cinc llibres de la Ètica.

* * *

El dubte metòdic i sistemàtic havia portat al "molt cèlebre" Descartes a una dificultat de difícil superació. Per a evitar tot possible escepticisme calia portar el dubte als seus últims extrems. Però aquest anàlisi implacable de totes les coses ens porta a una conclusió inevitable: totes les coses es redueixen, en últim terme, a elements sensuais i ideològics i no és possible concebir les sensacions sense un sensor, ni les idees sense un intel·lecte. El món exterior, tan ferm i segur per a la mentalitat vulgar i per a tota la filosofia dels "antics", esdevé el més insegur i problemàtic. Les sensacions i les idees exigeixen un subjecte que les senti i que les pensi. El món queda inclòs en la consciència. No tinc altra seguretat sinó la de què sento i penso: *Cogito ergo sum*... Com retrobar una garantia plena de l'existència d'un món exterior? Seria follia posar en dubte la seva existència. Però cal demostrar-la d'una manera racional.

Ara bé: teniu la seguretat de la meua existència. Jo sóc un ésser que pensa, és a dir, un ésser que té constantment en la seva presència una munició de idees de les més variades espècies. Però entre aquestes idees n'hi ha una d'exceptional: la idea de Déu, és a dir, la idea de l'Ésser absolutament perfecte. Aquesta constatació és fonamental. L'existència és una perfecció, la inexistència una imperfecció. Cal, per tant, que l'ésser absolutament perfecte, existeixi. Si no existís, li faltaria una perfecció—l'existència—i deixaria d'ésser absolutament perfecte. La presència de la idea de Déu a la nostra ment, implica, doncs, d'una manera necessària, l'existència de Déu, amb la mateixa evidència que un triangle té tres angles: considerar que no existeix serà tan absurd com concebir un triangle sense tres angles. Dir que Déu no existeix és, simplement,

una proposició contradictòria. Es l'argument ontològic inventat per Sant Anselm.

Però, en aquest moment, la cosa té una transcendència enormement més gran: Sant Anselm i els seus contemporanis no varen dubtar mai de l'existència de Déu ni menys encara de la del món exterior. Partien d'una intuïció místico-cosmològica segura i ferma. L'argument ontològic era un simple contrapunt racionalista al marge d'una concepció religiosa profundament arrelada. Fet i fet, més fàcil era anar del món a Déu que descendir de Déu al món. La seguretat del món exterior és molt més immediata que la de l'existència de Déu. Per a demostrar aquesta era més senzill partir del fet de l'existència de les coses exteriors que ens ofereixen constantment la seva fisonomia d'una manera cantelluda i brutal.

Però ara, dissolt el món en una pulverització sensual i ideològica, hem perdut el punt de recolzament sòlid i ferm. El món exterior arriba a ésser la cosa més remota i la que amb més vigor exigeix ésser demostrada. Així com abans era la millor garantia de l'existència de Déu, ara necessita que Déu la garantitzi. Si Déu existeix, no és possible, en efecte, que la seva bondat infinita ens faci viure en un estat de perpètua il·lusió i de constant engany. L'existència de Déu ens garantitza la legitimitat del nostre coneixement i de la realitat que ens dona. Tal és el sentit de l'argument cartesià.

Kant nega la seva legitimitat. La seva objecció és anàloga a la de sant Tomàs contra sant Anselm. Però ara és molt més greu per l'abim del subjectivisme absolut que voregem constantment: la idea de perfecció inclou, en efecte, la idea de l'existència, però la idea de l'existència no inclou l'existència real i efectiva. L'existència ens la dona tan sols la sensació—però la sensació és subjectivisme!...—En la definició no hi ha diferència entre *deu talers* reals i *deu talers* imaginaris. La definició no suposa l'existència de l'objecte definit. L'existència es funda sempre en un judici sintètic i els judicis sintètics depenen de l'experiència.

Però la crítica kantiana que afecta potser (1) a Descartes deixa intacte l'argument spinozià. Spinoza compta amb quelcom que mancava a Descartes: una intuïció mística prèvia i essencial que

(1) No és d'aquest moment la seva discussió. El Doctor Serra Hunter creu que no l'afecta fonamentalment. També alguns fenomenòlegs. Nosaltres ens inclinem a creure-ho així.

es tradueix en la definició fonamental de la filosofia spinoziana: "Substància és el que és en si i es concebeix per si". La substància és l'Esser, l'Existència. Basta definir la substància perquè la seva essència inclogui l'existència. L'essència és la definició, la indicació de les notes essencials; per tant, en la definició de Déu—és a dir, de la Substància—s'hi inclou l'existència de Déu. Déu és *causa sui*, o sigui, que la seva essència inclou l'existència. Déu és la suma de totes les perfeccions—deia Descartes—. Però com que en tota cosa real hi ha alguna perfecció, tota realitat veritable ha de contenir a Déu. Així Déu s'identifica amb l'Univers. Déu és immanent a la Natura, és la unitat de tota existència i de tot ésser. Si Déu no existís, jo no existiria. Tot existeix en Déu i si quelcom existeix, per aquest sol fet suposa l'existència divina. Qualsevol cosa que concebísim fora de Déu limitaria la seva perfecció infinita. Si quedés quelcom fora d'Ell, aquesta cosa posaria límits a Déu. Déu seria limitat, és a dir, no seria Déu. Es el panteisme.

* * *

Segons la ciència tradicional aristotèlica tot en el món era un compost d'esperit i de cos—per a parlar més rigurosament,—de *forma* i *matèria*. La seva dignitat es media pel predomini de l'una o de l'altra. L'ànima era, simplement, la *forma* del cos organitzat que té la vida en potència... Però els nous mètodes exigeixen una rectificació fonamental. Ciència és claretat i distinció. I l'explicació per les formes i entelèquies és la major de les confusions. La ciència és el sistema de les *natures simples* i dels seus enllaços rigorosos. Es tracta de dividir lo confús fins a trobar-hi quelcom de simple i combinar-ho després per mitjà d'una deducció matemàtica universal. La realitat es converteix en un medi homogeni. El món s'escindeix en dues grans entitats. D'una part la matèria, reduïda a pura extensió i moviment en l'extensió. D'altra part la consciència amb el seu atribut essencial: el pensament. La regla fonamental del mètode cartesià—l'exigència d'una total evidència per a tots els continguts del coneixement—requereix la radical separació de lo espiritual i lo corpori. La unió essencial de lo espiritual i lo corporal—forma i matèria—plantejava abans, el problema gravíssim de la seva possible separació, és a dir, el problema de la immortalitat humana. Per a intentar resoldre'l, la filosofia aristotèlica va tenir d'és-

ser modificada mitjançant l'admissió de formes separables, de clara ascendència platònica. Ara la seva separació radical planteja un nou problema: el de la possible unió i relació d'aquestes dues entitats radicalment diverses, és a dir, el problema de la relació de l'ànima i el cos.

Segons Descartes, hi ha entre ells una veritable oposició. Les úniques propietats de la matèria són l'extensió i el moviment. La concatenació dels seus moviments es comprèn perfectament mitjançant l'auxili de la matemàtica. Conegudes les causes es calculen matemàticament els efectes. Però en aquest cas, només el moviment pot ésser causa del moviment. És el determinisme universal. Però l'esperit no és extens ni es pot moure en l'extensió, no té cap relació amb les coses exteriors i, per consegüent, no pot produir moviments en els cossos ni ésser determinat a pensar—sentir, percebre, etc.—pels moviments corporals. No obstant, és una veritat de sentit comú que movem els òrgans del nostre cos per medi de la nostra voluntat i que actuem i intervenim en el món de la matèria, per mitjà del pensament. La qual cosa és teòricament inconcebible si tots els fenòmens físics es produeixen d'una manera purament mecànica, és a dir, per xocs i pressions dels cossos immediats. Alguns deixebles de Descartes varen arribar així a la negació de la possibilitat d'una influència immediata del cos sobre l'ànima i de l'ànima sobre el cos. La unió de les dues substàncies és atribuïda a l'acció de Déu tot poderós—és a dir, a la intervenció d'un *Deus ex machina*—. Suposant que el cos i l'esperit són dos rellotges que marxen d'una manera perfectament isòcrons, Déu és el rellotger que cuida de mantenir l'ordre perfecte dels seus moviments. Però aleshores no és gens difícil substituir la personalitat independent de Déu per una palanca que uneixi els dos rellotges. Amb la qual cosa els dos rellotges es converteixen en un sol rellotge de dues esferes i deixa d'ésser un misteri el fet de la seva isocronia. L'ànima i el cos no són dues substàncies separades sinó dues formes paral·leles mitjançant les quals se'ns revela la divinitat—dos atributs de Déu, que s'uneixen i s'harmonitzen en Déu. Les modificacions de l'una i l'altra es dedueixen amb perfecta necessitat matemàtica de l'essència de la divinitat. Tots els atributs,—entre ells el pensament i l'extensió—i les seves manifestacions concretes—el cos i l'ànima—no fan sinó expressar aspectes diversos de la producció divina. Cada un d'ells procedeix a la seva manera, segons la qualitat que li és peculiar. Però tots segueixen

el mateix ordre en l'encadenament dels seus estats singulars. Es tracta de dues facetes, de dos aspectes, de dues cares—anvers i revers—de la mateixa realitat divina. Les modificacions de l'una corresponen, per tant, de la manera més minuciosa a les de l'altra—doncs són dos aspectes de la mateixa cosa. Traduint, en termes empírics, el llenguatge místic i metafísic spinozià, és el paral·lisme psicofísic modern.

* * *

“Omnis determinatio negatio est, omnis negatio determinatio est”... Cal distingir dos conceptes de l'infinit: l'infinit positiu i l'infinit negatiu. És el que fa Descartes al distingir entre infinit i indefinit. En el sentit positiu és una quantitat tal que és impossible imaginar-ne una de més gran; en el sentit negatiu és una extensió il·limitada a la qual es poden aplicar límits. Segons domini l'una o l'altra canvia radicalment l'accent d'una concepció filosòfica i la fisonomia d'una cultura.

Per als grecs, infinit és l'indefinit, és a dir, el que no té límits. L'infinitat és, per tant, un signe evident d'inferioritat. En l'escala dels valors l'infinit és inferior a lo finit. La paraula *infinit* apareix per primera volta a la filosofia d'Anaximandre. L'origen de tot és l'*apeiron*, és a dir, la matèria amorfa, indefinida, sense límits. Ja en aquells orígens remots l'infinit té un sentit pejoratiu. En lo *alogon*, lo il·lògic. Cal superar-lo inscribint en el seu fluxe inconexe les determinacions de la raó. Els límits, les formes, els números determinen i ordenen la pura matèria plàstica.

Es també el sentit de la filosofia pitagòrica de la proporció universal. Però, demés, està claríssima en moltes particularitats matemàtiques de la filosofia de Pitàgoras. Al descobrir nocions matemàtiques del mateix tipus de les que avui anomenen infinites—és a dir, al trobar-se en la necessitat de calcular lo infinit, es desconcerten greument i les anomenen absurdes, *alogon*.

Les idees platòniques i les formes aristotèliques es redueixen essencialment a lo mateix. Limitar és enriquir, concretar, perfeccionar. És l'ànima grega, enemiga de tota confusió. Ens cal precisió, claredat, mida, harmonia... I l'infinit és tot el contrari d'això. Tota la cultura grega es caracteritza per aquest despreci per l'infinit—pres en el sentit negatiu—. Cultura és limitació. És el classicisme.

Si considerem, en canvi, l'infinit en el sentit positiu, com essència de l'Ésser o de la Substància,

lo finit serà una mena de negació parcial de la Substància infinita. Tal és el sentit spinozià: "omnis determinatio, negatio est". Tota determinació, tota concreció, és una mutilació de la realitat absoluta i eternament idèntica.

Spinoza s'esforça a demostrar que la divisibilitat de l'extensió no s'oposa a l'existència de l'infinit perquè l'infinit no ho és en quantitat sinó en qualitat—també hi ha un infinitament petit—.

Ja Descartes va sospitar l'existència de l'infinitament petit en descobrir la geometria analítica. Però Leibnitz descobreix el mètode per a la seva determinació mitjançant el descobriment del càlcul infinitesimal—inventat al mateix temps per Newton—. El que perturbava els pitagòrics i constituïa motiu d'escàndol, arriba a ésser la base d'una de les ciències més prodigiosament eficients. (Vegi's l'enorme virtualitat d'aquestes discussions en apariència tan abstractes i tan inútils: Sense el càlcul infinitesimal no tindriem tramvies ni avions!...)

Posar límits que per a un grec era creació és ara negació i destrucció. És el romanticisme que s'anuncia. De Spinoza passa a la filosofia romàntica alemanya en la qual el concepte de l'infinit és el més fonamental. Així Fichte, Hegel, Schelling, Schleiermacher, Krause...

Es una característica fonamental de tot romanticisme en oposició a tot classicisme. Tot classicisme es funda més o menys conscientment en una concepció negativa de l'infinit. L'infinit, l'il·limitat, és la més lamentable de les faltes, la més trista de les imperfeccions. Així l'època de Pericles, el segle XVII francès, els tres quarts de l'obra de Goethe... El romanticisme, en canvi, és en aquest sentit spinozià. Concebeix l'infinit en el sentit positiu i li dóna una màxima valoració. L'infinit és l'Esser per excel·lència. Tot el que és, és perquè participa en l'Esser, és a dir, en l'infinit. D'aquí una filosofia de la identitat—tota filosofia romàntica parteix de la base d'un Esser absolut i universal que es concreta i desenvolupa mitjançant una degradació momentània—. D'aquí una poesia de l'inefable. Cal tornar a la primitiva unitat indivisa. En l'ordre social és la fusió de

classes i castes en una única i idèntica Humanitat. El classicisme és, al contrari, ordre i jerarquia. El romàntic és revolucionari; el clàssic, conservador. Assistim a una confusió de formes i categories reals, a una interferència entre els diversos ordres de la cultura... El Renaixement clàssic distingeix gèneres literaris que separa curiosament. El romanticisme—pensi's, p. ex., en Víctor Hugo—fundeix i confon els gèneres en nom de la vida en la qual es donen en unitat les coses tràgiques i les còmiques, els lirismes més extrems i les més extremes misèries. Es parla d'harmonies pictòriques i de sonoritats cromàtiques. La poesia aspira a ésser música. La música pretén ésser poesia i manifestar ressonàncies còsmiques. Totes les arts es fonen d'una manera estrepitosa i magnífica en l'obra prodigiosa de Wagner... En l'ordre científic es mesclen i confonen els principis de les diverses ciències. Tot home de ciència es creu amb autoritat per a fer dels principis de la seva ciència el principi fonamental de totes les ciències—donant com cosa general el que és propi d'una ciència particular—pensi's, p. ex., en Ostwald.—La física substitueix la metafísica i la biologia la psicologia i la teoria del coneixement (positivisme)... S'arriba per altra banda a punts de vista unitaris que no s'havien sospitat mai...

* * *

Però Spinoza no va ésser portat a la filosofia per una ànsia purament intel·lectual. El motiu més íntim del seu pensament va ésser l'anhel ètico-religiós d'aquella suprema benaurança que proporciona el goig del Bé suprem. Jacobi—que considerava la filosofia spinoziana com la més perfecta des d'un punt de vista estrictament racional—ha dit del gran místic racionalista: "pocs poden haver fruit una pau de l'esperit, un paradís intel·lectual semblants al que es va proporcionar aquest cervell clar i pur".

JOAQUIM XIRAU PALAU.

Bàscara, 24-7-27.

FRAGMENTS (1)

DEFINICIONS

I.—Entenc per causa de si aquella cosa la essència de la qual inclou la existència; altrament dit: aquella cosa, la natura de la qual no es pot concebre sinó com existent.

II.—Es diu finita en el seu gènere aquella cosa que pot limitar-se per una altra cosa de la mateixa natura. Per exemple, un cos es diu finit perquè en concebim sempre un altre de més gran. De igual manera, una idea és limitada per una idea. Però un cos no és limitat per una idea, ni una idea per un cos.

III.—Entenc per substància allò que és, per si i es concebeix per si; és a dir, aquella cosa, el concepte de la qual no necessita del concepte d'una altra cosa per a formar-se.

IV.—Entenc per atribut el que l'enteniment percebeix d'una substància com constituint la seva essència.

V.—Entenc per mode les afeccions d'una substància; altrament dit: el que existeix en una altra cosa per medi de la qual és també concebut.

VI.—Entenc per Déu un ésser absolutament infinit, és a dir, una substància constituïda per una infinitat d'atributs cada un dels quals expressa una essència eterna i infinita.

.....

VII.—Es dirà lliure aquella cosa que existeix per la sola necessitat de la seva natura i és determinada a obrar per si sola; serà necessària, o millor, forçosa, aquella cosa que és determinada per una altra a existir i a produir algun efecte en una condició certa i determinada.

VIII.—Entenc per eternitat la mateixa existència en tant que és concebuda com a conseqüència necessària de la sola definició de la cosa eterna (Ethica. 1.ª Part. De Déu).

Déu, és a dir, una substància constituïda per

una infinitat d'atributs cada un dels quals expressa una essència eterna i infinita, existeix necessàriament (Ethica. 1.ª Part. De Déu. Prop. XI).

Les coses no han pogut ésser produïdes per Déu de cap altre manera ni en cap altre ordre que de la manera i en l'ordre en que han sigut produïdes (Ethica. 1.ª Part. De Déu. Proposició XXXIII).

Tot el que és, és en Déu i res no pot existir ni ésser concebut sense Déu (Ethica. 1.ª Part. De Déu. Proposició XV).

He explicat en el que precedeix la natura de Déu i les seves propietats, és a dir: que existeix necessàriament; que és únic; que és i obra per la sola necessitat de la seva natura; que és la causa lliure de totes les coses i de quina manera ho és; que tot existeix en Déu i depèn d'ell d'aquesta manera; que res no pot ésser ni ésser concebut sense ell; que tot, en fi, ha sigut predeterminat per Déu, no certament per la llibertat de la seva voluntat, o, altrament dit, pel seu gust absolut, sinó per la natura absoluta de Déu, és a dir, per la seva potència infinita...

.....

Tots [els prejudicis] que intento senyalar aquí depenen, per altra part, de un sol, que consisteix en què els homes suposen per lo comú que totes les coses de la natura, obren, com ells mateixos, amb un fi, i arriben fins a tenir per cert que Déu també ho dirigeix tot cap un cert fi, diuen que Déu ho ha fet tot per a l'home i que ha fet l'home perquè li rendeixi culte. Aquest és doncs, l'únic prejudici; que consideraré, per de prompte, buscant: primer, per quina causa s'hi atenen la major part dels homes i s'inclinen naturalment a abraçar-lo. En segon lloc demostraré la seva falsedat i, per acabar, faré veure, com han sortit d'ell els prejudicis relatius a *el bé* i a *el mal*, a *el mèrit* i a *el pecat*, a *l'alabança* i a *la censura*, a *l'ordre* i a *la confusió*, a *la bellesa* i a *la lletjor* i a altres objectes de la mateixa espècie. No aper-

(1) Es tracta simplement d'alguns fragments característics sense cap intenció sistemàtica ni unitària. Cap obra pateix tant com la de Spinoza d'aquesta mutilació desperdigada.

tany, però, el meu propòsit actual deduir això de la natura de l'ànima humana. Serà suficient, per el moment, sentar en principi el que tots havem de reconèixer: que tots els homes neixen sense cap coneixement de les causes de les coses i que tots tenen l'apetit de buscar el que els hi és útil i que en tenen consciència. D'aquí es segueix: 1º Que els homes es figuren ésser lliures, perquè tenen consciència de les seves volicions i del seu apetit i no pensen, ni en somni, en les causes que els disposen a desitjar i a voler, ja que no tenen cap consciència d'elles; i 2º Que els homes obren sempre amb un fi: el de saber lo útil que apeteixen, D'aquí resulta que s'esforcen sempre únicament en conèixer les causes finals de les coses realitzades i permaneixen en repòs en quan s'han informat d'elles, doncs, ja no tenen cap motiu d'inquietud. Si no poden apendre-les d'altri el seu únic recurs és plegar-se sobre si mateixos i reflexionar en els fins que d'habitud els determinen a accions semblants i així jutgen necessàriament de la complexió aliena per la seva. Com que, demés, troben en si i fora de si un gran número de mitjans que contribueixen en gran manera a la obtenció de lo útil, com per exemple, els ulls per a veure, les dents per a mastegar, les herbes i els animals per a l'alimentació, el sol per a illuminar, el mar per a nutrir els peixos, arriben a considerar totes les coses que existeixen en la natura com a medis per al seu ús propi.

Sabent, per altre part, que han trobat aquests mitjans, però que no se'ls han procurat, han tret d'aquí un motiu per a creure que existeix algú altre que les ha preparades per al seu ús. Efectivament, després d'haver considerat les coses com a medi, no han pogut creure que s'han fet per si soles, sinó que, traient les seves conclusions dels medis que acostumen a procurar-se, han tingut de persuadir-se de què existien un o diversos directores de la natura, dotats de la llibertat humana, que proveïen a totes les seves necessitats i tot ho havien fet per al seu ús; no havent rebut mai cap informació sobre la complexió d'aquests éssers han tingut de jutjar també d'ella segons la seva pròpia i així han admès que els déus dirigeixen totes les coses per a l'ús dels homes a fi d'atraure-se'ls i d'ésser considerats per ells amb el major honor; i per això ha ocorregut que tots, referint-se a la seva pròpia complexió, han inventat diversos medis de retre culte a Déu, amb el fi d'ésser estimats per ell, pel culte dels demés i obtenir que dirigeixi la natura entera en profit

del seu desig cec i de la seva avidesa insaciable; d'aquesta manera, aquest prejudici es va convertir en superstició i va arrelar-se profundament en les ànimes; el qual va ésser per a tots un motiu d'aplicar tot el seu esforç al coneixement i a l'explicació de les causes finals de totes les coses. Però, en tractar de demostrar que la Natura no fa res en va (és a dir, res que no sigui per a l'ús dels homes), sembla que no han demostrat altra cosa sinó que la Natura i els Déus són atacats del mateix deliri que els Homes. Considereu, us prego, fins a quin punt s'ha arribat! Entre tantes coses útils ofertes per la Natura no han pogut deixar de trobar un bon número de coses nocives, com les tempestats, les malalties, els terratrèmols, etc., i han admès que aquestes troballes tenien per origen la còlera de Déu excitada per les ofenses dels homes o per els pecats comesos en el culte; i a despit de les protestes de la experiència quotidiana que demostra amb exemples innumerables que els esdeveniments útils i nocius escolleixen sense distinció als impius i els pietosos, no han renunciat per això a l'arrelat prejudici. Han trobat més fàcil col·locar aquest fet en el número de coses de les quals n'ignoren l'ús i permanèixer en el seu estat actual i nadiu d'ignorància, que enrunar tota aquesta bastida i inventar-ne un altre. Han admès, així, com a cosa certa, que els judicis de Déu sobrepassen moltíssim la comprensió dels homes; aquesta sola causa hauria pogut fer certament, que el gènere humà ignorés per sempre la veritat, si la matemàtica, ocupada, no dels fins, sinó solament de les essències i de les propietats de les figures, no hagués fet brillar davant dels homes una altra norma de veritat...

... ..

Amb això he explicat abastament el que he promès en primer lloc. Per a demostrar que la natura no té cap fi que li sigui prescrit i que totes les causes finals són tan sols ficcions dels homes, no seran necessaris llargs discursos... Crec haver establert d'una manera suficient... que tot en la natura es produeix amb una necessitat eterna i amb una suprema perfecció. Afegiré, però, que aquesta doctrina finalista transtorna totalment la Natura, perquè considera com efecte el que, en necessitat és causa i al revés. Demés, col·loca després, el que en la natura és abans. En fi, molt imperfecte el més perfecte i elevat... Demés, aquesta doctrina destrueix la perfecció de Déu, perquè si Déu obra per un fi, vol necessàriament

quelcom de lo qual està privat... Si, per exemple, ha caigut una pedra de una teulada sobre el cap d'algú i l'ha mort, demostrareu de la manera següent, que la pedra ha caigut per a matar aquest home. Si no ha caigut amb aquest fi per la voluntat de Déu, com han pogut reunir-se per casualitat tantes circumstàncies? (En efecte hi ha freqüentment un gran número d'ells). Pot ésser, direm, això ha ocorregut perquè el vent bufava i l'home passava per allí. Però, insistireu, per què bufava el vent en aquell instant? per què passava per allí l'home en el mateix moment?... I continuareu fent l'interrogatori sense interrupció sobre la causa dels esdeveniments, fins que et refugis en la voluntat de Déu, aquest asil de la ignorància. De igual manera, quan veuen la estructura del cos humà, els agafa una admiració imbècil i de la seva ignorància de les causes d'una disposició tan bella dedueixen que no està formada mecànicament, sinó per un autor diví i sobrenatural, de tal manera que cap de les seves parts perjudica a l'altra. I així esdevé que tot aquell que busca les vertaderes causes dels prodigis i s'aplica a conèixer com a savi les coses de la Natura, per compte de meravellar-se'n com un neci, és tingut freqüentment per heretge i impiu i proclamat tal pels que la vulgaritat adora com a intèrprets dels Déus i de la natura. Sabem que destruir la ignorància és destruir l'astorament imbècil, és a dir, el seu únic medi de raonament i la salvaguarda de la seva autoritat...

Després de estar persuadits de què tot el que esdevé es fa a causa d'ells, els homes han tingut de jutjar que en totes les coses és el principal el que té una major utilitat per a ells i considerar com a més excel·lents els que els afecten d'una manera més agradable. Per això no han pogut deixar de formar certes nocions per medi de les quals pretenen explicar la natura de les coses, com el *Bé*, el *Mal*, l'*Ordre*, la *Confusió*, la *Calor*, el *Fred*, la *Bellesa*, la *Lletjor*, i de la llibertat que s'atribueixen provenen altres nocions com l'*Alabança* i la *Censura*, el *Pecàt* i el *Mèrit*. Explicaré més tard aquestes últimes quan hagi tractat a la natura humana i explicaré aquí breument les primeres. Els homes han dit *Bé* de tot el que contribueix al benestar i al culte de Déu, *Mal*, tot el que els hi és contrari. I, com els que no coneixen la natura de les coses no afirmen res que s'apliqui a elles, sinó que les imaginem, tan sols, i prenen la imaginació per enteniment; creuen, fermament, per lo tant, que en elles hi ha *Ordre*, ignorants

com són de la Natura, de les coses i d'ells mateixos. Quan estan disposades de tal manera que, el representar-les per mitjà dels sentits, podem imaginar-les fàcilment i recordar-les, per consegüent, amb més facilitat, diem que estan ben ordenades; en el cas contrari, que estan mal ordenades o que són confuses. I com que trobem més agradables les coses que podem imaginar amb facilitat, els homes prefereixen l'ordre a la confusió; com si (a part la seva relació amb l'imaginació), l'ordre fos quelcom de la Natura. Diuen també que Déu ha creat totes les coses amb ordre i d'aquesta manera, sense saber-ho, atribueixen la imaginació a Déu; almenys que vulguin que Déu, preveient la imaginació humana hagi disposat les coses de tal manera que els homes puguin imaginar-les amb més facilitat; i no es deturarien probablement davant de l'objecció de què es troben una infinitat de coses que sobrepassen moltíssim de nostra imaginació i un gran nombre d'ulls que la confonen a causa de la seva debilitat. Per el que es refereix a les altres nocions no són altra cosa que maneres de imaginar, per les quals la imaginació és diversament afectada. No obstant, els ignorants les consideren com els atributs principals de les coses; perquè, com hem vist, creuen que totes les coses han estat fetes per ells i diuen que una cosa és bona o dolenta, sana o corrompuda, segons la manera com són afectats per ella. Si, per exemple, el moviment que reben els nirvis, dels objectes que són representats pels ulls, convé a la salut, els objectes que són la seva causa es diuen formosos, i es diuen lletjos si exciten un moviment contrari. Els que impressionen el sentit per medi del nas, es diuen olorosos o fètids; dolços o amargs, agradables, o desagradables, els que ens impressionen per medi de la llengua, etc. Els que obren per medi del tacte són blans o durs, arrugats o lliços, etc. I aquells, en fi, que fereixen l'oïda, és diu que produeixen un rumor, un so o una harmonia i en relació amb aquesta última qualitat, la extravagància dels homes ha arribat fins a creure que Déu es complau també amb la harmonia. No falten filòsofs que estan persuadits de què els moviments celestials componen una harmonia. Tot això demostra a bastament que cada u jutja de les coses segons la disposició del seu cervell o millor les ha deixat substituir-se segons les maneres d'ésser de la seva imaginació. No cal, estranyar-se, doncs (observem-ho de passada) de què s'hagin aixecat tantes controvèrsies entre els ho-

mes i que a la fi hagi sobrevingut l'escepticisme. Si els cossos humans convenen en moltes coses, difereixen en moltes altres i, per consegüent, el que sembla bo a un, sembla dolent a l'altre; un jutja ordenat el que l'altre troba confús; el que és agradable a un és desagradable a l'altre i així en tot el demés... Si les coneixessin (les coses) amb claredat, tindrien, com ho testifiquen les matemàtiques el poder, ja que no de atreure, al menys de convèncer a tots (Ethica. I Part. De Déu. Apèndix).

VI. Per neolitat i per perfecció entenc la mateixa cosa (Ethica. II Part. De la nat. i de l'origen de l'ànima. Definicions).

El pensament és un atribut de Déu, o, altrament dit: Déu és cosa que pensa (Ethica II Part. De la nat. i de l'origen de l'ànima. Prop. I).

La extensió és un atribut de Déu, o, altrament dit: Déu és cosa extensa (Id. íd. íd. Prop. II).

La vulgaritat entén pel poder de Déu una voluntat lliure i un dret que s'extén a tot el que existeix, i per això totes les coses es consideren ordinàriament com a contingents. Déu, es diu, té el poder de destruir-ho i d'aniquilar-ho tot. Es compara també amb molta freqüència el poder de Déu amb el dels Reis.

Ningú podrà comprendre bé el que vull dir, si no cuida de no confondre el poder de Déu amb el poder o el dret dels reis (Id. íd. Escola de la Prop. III).

L'ordre i la connexió de les idees són els mateixos que l'ordre i la connexió de les coses (Id. íd. Prop. VII).

Es dedueix d'ací que l'ànima humana és una part de l'enteniment infinit de Déu (Id. íd. Corolari de la prop. XI).

Els cossos es distingeixen els uns dels altres en relació al moviment i el repòs, a la rapidesa i a la lentitud no en relació amb la substància (Id. íd. Lema I).

Un cos en moviment o en repòs ha hagut d'ésser determinat el moviment o el repòs per un altre cos que ha sigut també determinat el moviment o el repòs per un altre; aquest a la seva vegada per un altre; i així a l'infinit (Id. íd. Lema III).

Apertany a la natura de la Raó, considerar les coses, no com a contingents, sinó com a necessàries (Id. íd. Prop. XLIV).

Cada idea de un cos qualsevol, o de una cosa singular que existeix en acte, inclou necessàriament la essència eterna i infinita de Déu. (Id. íd. Prop. XLV).

La voluntat i l'enteniment són una i la mateixa cosa (Id. íd. Corolari de la Prop. XLIX).

La major part dels que han escrit sobre les afeccions i sobre la direcció de la vida humana sembla que no tracten de coses naturals que es segueixen de les lleis comuns de la Natura, sinó de coses que estan fora de la Natura. Es diria, en veritat, que concebeixen l'home en la Natura com un imperi en un altre imperi. Creuen, efectivament, que l'home pertorba l'ordre de la Natura en lloc de seguir-lo, que té sobre les seves accions pròpies un poder absolut i per si sol pren la seva determinació. Busquen la causa de la impotència i de la inconstància de l'home, no en la potència comú de la Natura, sinó en no sé quin vici de la Natura humana, i per aquest motiu es lamenten o es burlen d'ella, la desprecien o, el que és més freqüent, la avorreixen; el que censura amb més eloqüència o més sublimitat la impotència de l'ànima humana és considerat com un ésser diví...

... ..

Per el moment vull tornar sobre els que prefereixen detestar o bescantar les afeccions i les accions humanes, que conèixer-les.

A aquests els hi semblarà certament sorprenent que em proposi tractar dels vicis dels homes i de les seves malalties a la manera dels geòmetres i que vulgui demostrar per medi d'un raonament vigorós el que no poden de proclamar contrari a la Raó, va, absurd i digne d'horror. Però veus aquí la raó en què em fundo. Res succeeix en la Natura que pugui atribuir-se a vici que existeix en ella; la Natura és sempre la mateixa; la seva virtut i la seva potència d'obrar són sempre i en totes parts les mateixes, és a dir, les lleis i regles de la Natura, segons les quals tot succeeix i passa d'una manera o d'una altra, són sempre i en totes parts les mateixes; per consegüent, el camí recte per a conèixer la natura de les coses, siguin les que siguin, ha d'ésser també únic; això és: sempre per mitjà de les lleis i de les regles universals de la Natura. Per consegüent, les afeccions de l'odi, de la còlera, de la enveja, etc., considerades en elles mateixes, es segueixen de la mateixa necessitat i de la mateixa virtut de la Natura que totes les demés coses singulars; per lo tant, reconeixen certes causes, per mitjà de les quals són clarament conegudes i tenen certes propietats de llunyanes del coneixement com les propietats de qualsevolga altra cosa, la sola consideració de la qual ens proporciona plaer. Tractaré, doncs, de la natura de les objeccions i de la seva força i del

poder de l'ànima sobre elles, seguint el mètode del qual m'he servit en les parts que precedeixen per a tractar de Déu i de l'ànima, i consideraré les accions i els apetits humans com si es tractés de línies, superfícies i cossos sòlids (Ethica. III Part de l'origen de la nat. de les afeccions).

Ni el cos pot determinar l'ànima a pensar, ni l'ànima pot determinar al cos el moviment o el repòs o a alguna altra manera d'ésser (si és que n'hi ha una altra). (Id. íd. Prop. II).

Cada cosa en tant que és en si, s'esforça en perseverar en el seu ésser (Id. íd. Prop. VI).

Denomino servitut la impotència de l'home per a governar i reduir les seves afeccions; en efecte, l'home sotmès a les afeccions, no depèn d'ell mateix sinó de la fortuna, el poder de la qual és tan gran sobre d'ell, que l'obliga amb freqüència a què, veient el millor faci el pitjor (Ethica. de la Servitut de l'Home o de la força de les afeccions. Prefaci).

Patim perquè som una part de la Natura que no pot concebir-se per ella mateixa sense les demás parts (Id. íd. Prop. II).

El coneixement de lo bo i de lo dolent no és altra cosa que la afecció del goig o de la tristesa, en tant que tenim coneixement d'ella (Id. íd. Prop. VIII).

Cadascú apeteix o repugna necessàriament per les lleis de la seva natura el que jutja bo o dolent (Id. íd. Prop. XIX).

Com més ens esforcem en buscar el que és útil, és a dir, en conservar el nostre ésser i més poder tenim d'aconseguir-ho, més dotats estem de virtut; i el contrari, en la mida en què deixem de conservar el que és útil, és a dir, el nostre ésser, som impotents (Id. íd. Prop. XX).

Ningú pot desitjar posseir la beatitud, obrar bé i aniré bé, sense desitjar al mateix temps, ésser obrar i viure, és a dir, existir en acte (Id. íd. Prop. XXI).

No es pot concebre cap virtut anterior a l'esforç per a conservar-se (Id. íd. Prop. XXII).

Obrar per virtut no és en absolut altra cosa en nosaltres que obrar, viure i conservar el nostre ésser (aquestes tres coses no en formen més que una) baix el govern de la raó i segons el principi de la investigació de la utilitat pròpia (Id. íd. Prop. XXIV).

El bé suprem de l'ànima és el coneixement de Déu i la suprema virtut de l'ànima és la de conèixer a Déu (Id. íd. Prop. XXVIII).

En tant que els homes estan dominats per afec-

cions que són passions, poden ésser contraris els uns dels altres (Id. íd. Prop. XXXIV).

Solament en la mida en què els homes viuen baix el govern de la Raó, concorden sempre necessàriament en naturalesa (Id. íd. Prop. XXXV).

El bé suprem dels que segueixen la virtut és comú a tots i tots podem fruir-ne igualment.

DEMOSTRACIO

Obrar per virtut és obrar baix el govern de la Raó (Prop. 24) i tot el que ens esforcem en ésser dirigits per la raó, és conèixer (Prop. 26); així (Prop. 28), el bé suprem dels que segueixen la virtut és conèixer a Déu, és a dir (Prop. 47, p. 11 amb el seu Escolí), un bé comú a tots els homes, que pot ésser posseït igualment per tots en quant són de la mateixa natura (Id. íd. Prop. XXXVI i Demostració).

El goig no és mai dolent directament, sinó bo; al contrari, la tristesa és directament dolenta (Id. íd. Prop. XLI).

Un home lliure no pensa en cap cosa menys que en la mort i la seva sabiduria és una meditació, no sobre la mort, sinó de la vida (Id. íd. Prop. LXVII).

Una afecció que és una passió, deixa d'ésser-ho tan bell punt formen una idea clara i distinta d'ella (Ethica V Part. de la Potència de l'enteniement o de la llibertat de l'Home. Prop. III).

En la mida en què l'ànima coneix totes les coses com a necessàries, té sobre les afeccions una potència més gran, és a dir, pateix menys a causa d'elles (Id. íd. Prop. VI).

El que es coneix a si mateix i coneix les seves afeccions clarament i distinta ama a Déu i l'ama tant més en quant es coneix més i coneix més les seves afeccions (Id. íd. Prop. XV).

Ningú no pot odiar a Déu (Id. íd. Prop. XVIII).

El que ama a Déu, no pot esforçar-se en què Déu l'estimi a ell (Id. íd. Prop. XIX).

Aquest amor cap a Déu no pot ésser embrutat per cap afecció d'enveja o de gelosia, sinó que s'alimenta tant més en quant imaginem més homes units a Déu pel mateix lligam d'Amor (Id. íd. Prop. XX).

L'ànima humana no pot ésser destruïda enterament amb el cor, sinó que resta d'ella quelcom que és etern (Id. íd. Prop. XXIII).

Com més coneixem les coses singulars, més coneixem a Déu (Id. íd. Prop. XXIV).

L'amor intel·lectual de Déu que neix del tercer

gènere de coneixement, és etern (Id. íd. Prop. XXXIII).

Déu s'ama a si mateix amb un amor intel·lectual infinit (Id. íd. Prop. XXXV).

L'amor intel·lectual de l'ànima envers Déu és el mateix amor amb el qual Déu s'estima a si mateix, no en tant que és infinit, sinó en tant que pot explicar-se per la essència de l'ànima humana considerada com tinguent una espècie d'eternitat; és a dir, l'amor intel·lectual de l'ànima envers Déu és una part de l'amor infinit, amb el qual Déu s'estima a si mateix (Id. íd. Prop. XXXVI).

D'ací es dedueix que Déu, en tant que s'estima a si mateix, estima als homes, i, per consegüent, que l'amor de Déu envers els homes i l'amor de l'ànima envers Déu són una sola i mateixa cosa (Id. íd. Corolari).

La Beatitud no és el premi de la virtut sinó la mateixa virtut i aquesta satisfacció no s'obté per la reducció dels apetits sensuais, sinó que, al contrari, ella és la que fa possible la reducció dels apetits sensuais (Id. íd. Prop. XLII).

He arribat al termini del què volia establir en

relació amb la potència de l'ànima sobre les seves afeccions i la llibertat de l'ànima. Amb això es posa de relleu el gran valor del Savi i fins a quin punt excedeix el seu poder de ignorant conduït tan sols per l'apetit sensual. L'ignorant, demés d'ésser agitat de moltes maneres per les causes exteriors, no posseeix mai el veritable contentament interior, resta en una inconsciència gairebé completa de si mateix, de Déu i de les coses i tan bon punt deixa de patir, deixa també d'ésser. Al contrari, el Savi, considerat com tal, no coneix la pertorbació interior, sinó que tenint per una certa necessitat eterna, consciència de si mateix, de Déu i de les coses, no deixa jamai d'ésser i posseeix el veritable contentament. Si el camí que he demostrat que condueix aquí, sembla extraordinàriament difícil, no per això hem de deixar d'entrar-hi. Certament ha d'ésser difícil el que es troba amb tan poca freqüència. Si la solució estigués en la nostra mà i es pogués aconseguir sense gran esforç, seria possible que fos despreciada per gairebé tots? Però tot el que és formós és tan difícil com rar. (Ethica, íd. íd. Prop. XLII, Escoli.)

EL SENY EXPERIMENTAT DEL DOCTOR LLUÍS PASTRE.

El mestre de gramàtica catalana, que havia acreditat al Rosselló una llarga carrera de magnífica eficiència pedagògica, ens farà falta l'any vinent, (ell, recollidor de les més expressives dades del català a l'escola francesa), amb motiu de la Conferència convocada per l'oficina internacional d'educació, per al mes d'abril, en la qual s'estudiarà la qüestió del bilingüisme en les seves relacions amb l'ensenyament.

EL FILL DE L'ESPARVER

La nit era rúfola i boirosa; una ventada freda i humida bruelava tot cavalcant damunt el llom dels núvols i xiulant els esparrecava i en feia tirallongues i esfilagarces que tan aviat inflava com encongia.

La lluna tantost era tota envolcallada de vels estripats i amb cara de pomes agres com es feia fonedissa i en prou feines si una mica de clariana rogenca — subtil ditada de carmí sobre la massa negra i pastosa de la nuvolada — deia la seva existència.

La platja era deserta, solitària i paürosa. Les ombres dels llaguts semblaven carcasses esgarri-foses que la ventada havia d'estavellar, enduent-se'n trossos a cada embranzida i fragments de costellam a cada bufarut, tot barrejant-los amb els granets de sorra que arrossegava terra endins i deixava caure després com pluja menuda i fina.

Abandonada l'arena, el vent s'enjogassava amb la morta cabellera dels arbres del passeig—que limitava la platja i corria paral·lel a la mar—l'escabellonava furiosament i engrescant-se amb els propis alirets s'esbojarrava, bruelava i xisclava i traient les urpes impies i cobejoses, arrabassava manyocs de fullaraca que cruixia de tan seca i després d'esvantar-la uns instants, l'abatia pel sol, l'arrossegava, l'escampava, l'acoblava i l'arrec-nava cuita-corrents.

Aquella fullaraca que hom veia corre marcida per terra al peu dels arbres, havia estat l'ufana del passeig: la marinada i l'oratjol l'havia acar-nada; xiuxejà misteriosament en les serenes i plà-cides nits primaverals, acompanyada pel ritmat i endormidor defalliment de les onades totes argentades de fredes lluïssors llunars; els sols i les caldes estivals l'havien resecada, cuita; havia cobricelat qui sap el parloteig efímer i galant, les tranquil·les converses marineres tan reposades com la mar i tan serenes com el cel... Ara, aquesta nit, el vent fred, un vent fred com un gebre, s'endua les fulles el voleiar i revolar de les quals illuminava indiferent la claror rogenca dels llums elèctrics, aquells llums que disseminats de tros en tros del passeig es perdien allà al lluny.

I els més distants semblaven minúsculs focs-follets o estels caiguts del cel que, titillant, es mig perdien entre tenebres i misteris, camí d'una ruta infinita però dreturera.

I la mar—si bé tranquil·la dins el port—roncava fora puntes i el seu llarg i mai interromput udol s'oïa des de la platja com una sorda amenaça. Ai de les barques si arribava a desllomar l'escolle-ra! Escumejant com un monstre, esfondrant i capulant, rompent cadenes i amarres duria la brega i l'enrenou, la dissort i els perills dins el refugi calmós.

I l'aigua quieta i dormida del port, aquella aigua morta i oliosa, creuada per reguerols de metall incandescent—reflexes dels llums vermells que es balancejaven a la punta dels pals dels vaixells i de les clarors de senyals i avisos—com pressentint el perill, arronçava i encongia tremolosa el llom.

Voleiaven per l'ambient saturacions oloroses de quitrà, de garrofa i d'algues marines. Del port n'eixien grinyols i cruiximents innúmbers que tant tenien de queixa com de gemec.

El poble era tan sols un conglomerat d'ombres i taques a les quals donaven relleus i contorns l'esmoreïda il·luminació pública. La més absoluta solitud i el més total abandó planaven per les rues.

En un recó de carrer s'obria, com un esparrec en la fosca, un esvoranc rogenç. Eren les vidri-eres entelades i fumoses d'una taverna, dins la qual mariners i homes del port es jugaven els quartos i bevien i fumaven d'esma. El baf del tabac escoïa el canyó. El local petit i baix de sostre era ple d'una estranya bravada, mescla de flaires i pudors diverses.

Al defora romania, com empotrat en un recó i tot enrondat d'ombra, un automòbil. L'automòbil que havia substituït l'antiga diligència i que tan desllorigat i atrotinat com ella feia el llarg trajecte fins a la llunyana estació del tren i ara, llums apagats i a redorç del vent, esperava que arribés l'hora de la partença.

El motorista era dins la taverna en companyia

d'amics manefies i noctàmbuls tan entusiastes del beure com de la bullanga. Havien fet una juguesca sobre qual d'ells s'empassaria més quantitat de cervesa i el contingut dels gots devallava per llurs goles com per art d'encantament. La gatzara era enorme i per moments aufegava l'espiguet de la ventada.

El motorista—les fesomies del qual palesaven una ànima selvatgina, feréstega i primitiva—tan aviat pujava damunt la taula de fusta picant de peus i fent petar els dits de les mans—imitant una dansaire—com armat d'una safata de la qual es servia a tall de *pandero*, imitava els gestos de l'home que en places i circs fa ballar l'os. Després llançava múltiples sentències, lloances i elogis estrambòtics i fins absurds sobre la cervesa i acabava liquidant uns quants xops de la beguda color d'àmbar. Els de la colla—voltats d'una rodona de badocs—a més a més de riure, cridar i esgargamellar-se anaven comptant: dotze... tretze...

Quan arribaria l'hora de prendre el volant què seria d'aquell home? Què seria dels viatgers?

Aquesta pregunta se l'havia feta qui sap les vegades i anguniava no poc el vell Falet—el principal accionista de la companyia que explotava el servei d'autos—qui estava prou ben assabentat del tarannà d'aquell home, malgrat no haver-lo vist mai en ocasions semblants, ja que ell se n'anava a joc a la mateixa hora de les gallines, si bé però la preocupació seva no eren pas els viatgers, precisament, sinó els perills que corria el vehicle confiat a unes tals mans.

Perquè si bé era veritat que per més que aixequés el colze no s'emborratxava i àdhuc que després de fer tot un reguitzell de bogeries i de no haver dormit ni un instant, arribava l'hora de formar i no fallava mai, romanguent sempre i en qualsevol moment seguríssim de si mateix i tan serè com el que més, no per això era, ni seria, sant de la seva devoció i en Falet no es donava per convençut i servava pel motorista la màxima repugnància i la desconfiança més gran.

La gent, quan un subjecte li és plaent, troba que tot li escau. Tothom podia, doncs, riure del motorista i anar dient irònic que "quan els mals esperits l'empaitaven la cosa anava com una seda i que quan anava serè es temien d'un daltabaix" que per això no farien pas rectificar el punt de mira d'en Falet i, altrament, ningú li desmentiria que si mai per mai succeïa una dissort els més perjudicats serien els de la companyia que dispo-

saven de pocs cotxes i en perdre'n un haurien de suspendre per uns quants dies una part del trajecte.

Ah! Si hagués estat possible trobar gent apte per l'esmentat ofici en aquell recó de marina, perdut entre els retalls de l'espadat, bé prou que hauria curat de substituir-lo, però ara com ara fer venir un motorista de fora presuposava una despesa massa crescuda i això era molt lluny d'ésser-li cap conveniència, acostumat com estava a pagar a la gent del poble uns sous irrisoris.

I per aquesta raó servava el seu lloc aquell home admirable, la serenitat del qual dependia de la cervesa que havia begut.

I avui, com cada nit, ell i la patoleia d'amics esperaven dins la taverna l'hora senyalada a l'auto per emprendre el camí.

I entretant de beguda i bullanga, demaneu-ne.

Després començarien a arribar els pocs viatgers i el recader del poble—un baliga balaga—i a l'hora fixada eixiria la colla. El motorista donaria la marxa; la gent s'enquiviria dins el vehicle i mentre ell empunyaria el volant, els altres farien via cap a llurs cases, ben cert, duent-ne més a la testa que als peus.

II

A més a més dels parroquians de consuetud que hem trobat a la taverna, hi havia un altre personatge al poble que aquella nit encara vetllava.

Era en Falet qui, en un dels extrems de la vila marinera, dins una casa rònega i humida, que, de vellarcassa, semblava haver d'enfonsar-se, romania ben a la vora del foc de la llar.

Tenia els molls a la mà i anava arrançant a cada instant els tions i els calius, tot fent la qual cosa palesava la inquietud que l'arborava.

Semblava, a més a més, endinsat en profundes meditacions o que escoltés amb tota atenció el xiular el vent i les fresses innúmeres del defora. I a mida que el temps passava augmentava més i més la seva atenció i tot accentuant-se donava la sensació de voler copsar un soroll determinat i especial vingut de molt lluny... Però aquest soroll desitjat, no arribava, no s'oïa mai, i passava el temps i creixia la inquietud d'en Falet.

La cambra tan rònega com la casa, era tan sols il·luminada per les flamarades de la llar i l'ombra del vell es projectava enorme i fantàstica sobre la paret. I les cadires coixes, la balca de les quals penajava esfilagarçada part dessota del

seient, una pastera ventrada i la taula greixosa prenien, al vacillar, al créixer o esmortuir-se de les flames, unes formes estrambòtiques i unes siluetes de pesombre.

Adés i ara s'oïa un petit cruiximent eixit d'algun moble corcós i aquest era l'únic soroll que rompia de llarg en llarg el pregon silenci que imperava dintre la cambra. Tan sols aquest i el petit fressejar d'en Falet en arranjar els tions o en bellugar-se sobre la cadira.

Mentrestant, però, el concert del vent i de la mar seguia imperant al defora.

En Falet era un home prim, alt i nuós, camallarg i eixerrencat. Cara beguda, nas aquilí, una boca aixuta, unes orelles menudes i uns ulls que sempre defugien l'esguard de tothom i que tantost es posaven en terra com s'amagaven sota les parpelles, eren els trets més remarcables de la seva fesomia. A més a més era calb i mai abandonava una gorreta ronyosa que semblava enclastada sobre la closca rogenca, no massa neta.

Tan a l'estiu com a l'hivern duia sempre el mateix vestit de vellut.

Malgrat la seva apariència misèrrima i el seu posat d'home a les acaballes, el seu viure neulit i la seva vestimenta raquítica, en Falet era l'home més ric del poble i fins i tot el més ric de la comarca. Si bé això de la seva riquesa tan sols podia sospitar-se o endevinar-se ja que ell sempre es queixava que mai no tenia un quarto i que els negocis li anaven de cap-girells.

Altrament, tothom que trucava a la seva porta n'eixia amb el que necessitava; amb el que necessitava i a més a més, amb un dogal al coll.

Oh! En sabia de caragolar el pobre Falet!

Ell tenia poca cosa—tan poqueta! — que Déu nos guard de perdre la més minsa engruna. Què seria de la seva vellesa? Quins dies més turmentosos no podien afligir-lo? Ell era pobre, molt pobre i de perdre el que tenia de què viuria? Perquè ell—pla bé ho veien, pla bé ho sabia tothom— vivia tan sols i només de guanys esquifits, d'uns rèdits miserables.

Diner que escoltant-se només els dictats de la seva massa bondat de cor, deixava a qualsevol i sabent que s'exposava a perdre'l; convençut que en deixar-lo feia talment una escampadissa de monedes per la platja que, maleïdes! fugien totseguit i ningú, ni ell mateix, sabia quan ni com les arreplegaria...

—Però, què hi farem—deia en Falet—de gent bona n'hi ha més que de dolenta i aquí em teniu

a mi que ni els desenganys ni les ingrattituds han pogut convertir-me d'home bo en una mala peça. Però, l'havien escarmentat massa, tanmateix! El voler acontentar els menesterosos, el romandre a tothora amb la bossa i el cor oberts, quants disgustos, quines pèrdues no li havien causat! Per això havia acabat tancant una mica les finestretes del cor; prou que les obria però quan aquest el traïa, sinó que per tal de rescabalar-se en part dels riscos o de les pèrdues que podia haver i dels disgustos que es buscava i que sens dubte vindrien, ell, ara, prenia serioses i en apariència extremades i fins cruels garanties, exigia rèdits—en apariència també—crescudíssims. Certament escoltava el seu cor però no oblidava els seus interessos i coi! tot podia agermanar-se.

Agermanar-se, deia? Coi de coi! Avui que el necessitaven ja ho crec. Agermanar-se! Santa paraula avui, santa paraula ara, però després no seria així, no. Ells sortirien de les tribulacions del present. Li donarien—malgrat semblar molt crescudes—aquelles engrunes d'interessos; el pagarien més tard i avall. Tal volta ni es recordarien mai més del seu favor i encara el titllarien d'usurer—la ingrattitud humana és tan gran—i arreu farien la crida de la seva avarícia, de què els havia enganyat... Això si tot anava bé.

Ara, si era al revés, si les coses anaven malament, si d'un malastre en venia un altre, si tot fugia riu avall què en faria d'aquelles quatre parets hipotecades, o d'aquell erm o d'aquells ormeigs de mala mort o d'aquella barca carronya...? Ben venut, ben venut n'hi darien quatre xavos ni la quarta part del que demanaven en préstec...

I així seguia aquella pluja de tòpics, aquell gemegar de víctima afligida tot constatant les pèrdues que anaven a ploure-li al damunt bell punt hagués afluixat la butxaca...

I els pobres pidolaires a més a més de sentir les urpes de garça del vell sobre llurs béns tan estimats i sovint sovint guanyats amb tantes suades havien de reconèixer, encara, amb la rojor de la vergonya a les galtes, que, certament, en Falet era una boníssima persona, que els hi feia un gran favor, que en restaven ben agraïts, que tenint en compte els temps que corrien era massa generós i bé calia que no es fiés de tothom i que, fet i fet, es comportava noblement ja que podia escanyar-los de bo de bo i, ja ho veien, no ho feia pas...

Aquelles engrunes! Aquelles misèries de rèdits!

Segurament ho serien per ell, famolenc com era de diners, però pel favorecut, aquelles petites engrunes, per mica malament que anessin les coses, s'ho menjaven tot, creixien, s'augmentaven, es multiplicaven i no podien atendre's.. I avui una barca, demà una casa, ahir un hort, demà-passat un ormeig de pesca, tot anava caient com un parrac sota les urpes d'en Falet.

Ell era pobre, ell per viure necessitava del que tenia i a contra-cor es veia forçat a fer us d'aquelles garanties que havia pres, escarmentat d'altres vegades i per un si per cas.

I com que en Falet era pobre no podia guardar, no podia ésser propietari i el que queia a les seves mans era venut de seguida, però entre el pagament escarrancit de la compra — gairebé la totalitat valor d'interessos que enlloc de constar com a tals, figuraven com a nous préstecs— i la venda ben adinerada que en feia, li restaven entre les ungles llargues i endolades unes petites engrunes de res, una misèria, que ni arribava a pagar-lo — segons deia ell — dels disgustos que havia patit amb tot aquell assumpte ruinós.

Heu's aquí els seus negocis de sempre amb el no saber-se abstenir de favorèixer els menestrosos, amb la seva flaca de deixar-se traïr pel seu cor...

Anava passant el temps i a cada instant s'acreixia la nerviositat i la inquietud del vell Falet. Ara s'havia aixecat de la cadira i es passejava amunt i avall de la cambra i les seves cames obertes projectaven sobre la paret com la silueta d'un pont que es feia i es desfeia.

Mentrestant la seva dona ja era al llit hi havia bona estona, i ell seguia penjat tan sols del fil de les seves cabòries.

Bona peça la seva dona! Minsa, escarransida, desgarrada i amable com una gatosa i agradable com un esbarzer. I una rata! Sort que en Falet era viu i no es descuidava ni per miracle.

Abans de casar-se amb ella va pensar-s'hi i repensar-s'hi, va fer anades i vingudes, s'informà, féu preguntar, manà indagacions. Finalment es deixà tombar trona avall i en eixir de l'església es trobà entre les mans unes engrunes que si bé podien ésser més groses, Déu-n'hi do del que el satisfieren. La balança no havia fallat i el pes que havia fet caure el platet era tal qual se l'imaginà, tal qual aleshores l'acaronava, però les finestretes del cor, aquesta vegada, tampoc s'obriren ni mica i restaren òrfenes de llum, d'aquell rajolí radiant de goig i alegria, d'aquella clariana d'amor.

I el record féu nàixer un somriure de fruïció que es dibuixà uns instants només per la juntura dels llavis d'en Falet. Talment el gat que acaba d'enxarpar la rata i riu tot apretant-la entre les urpes.

I com aquell qui allunya una mosca amoinosa féu fugir ben tost el record de la seva dona, de la seva nosa, la presència de la qual li era tan plaent i agradable que, per tal de no embafarse'n, havia de posar-li un palliatiu: el contacte amb una de les dones del salí—el salí, una altra de les seves poqueses!—l'home de la qual, pobre botigueret de betes i fils, tenia entre les mans i la caiguda definitiva del pobric s'allargava només—no s'evitaria per això—amb aquell baix i repugnant amistançament.

Ai la trista vida del vell Falet!

Ell no era forçat ni destre per escarrassar-se treballant com els altres feien, i per això havia de fer els seus negocis, havia d'emprendre magres empreses.

I mentre els mariners es feien a la mar i els camperols s'ajupien sobre la terra, mentre les dones remendaven les xarxes o es basquejaven pels salins, mentre els carrioters i camàlics mostraven la ferrenya eurtmia del cos en els forts treballs del tràfec del port, ell romania sota l'emparat de la taverna tot esguardant llargament la mar, aquella mar on només veia els tresors que guardava amagats. I tot anant fent i desfent comptes i recomptes lliscaven els seus esguards per sobre els blaus i els verds de les aigües i semblaven diluir-se allà lluny, entremig de l'escumeig blanc de vora roques, talment una fossa d'argent.

Tornava després cap al seu niu, des d'on, igual que un pop monstruós, extenia les cames llefiscoses al defora, cap a la platja, per sobre el poble, a les foranies i cada una d'elles s'arrapava a una barca, a unes peces, a una casa, a un camp, a una vinya, a tota empresa per magres guanys que donés... Després, la cama s'arronçava arrossegant feixugament la presa que, totseguit, es feia fonedissa sota la cuputxa del pop. I la cama s'allargassava altra volta i els seus xucladors, de bell nou, s'obrien famolencs...

Les cames del pop feinejaven sempre, s'arrapaven arreu, arreu... Ultra tot això en Falet tenia entre mans una taronja d'or de la que n'expremia rajolins de dobles. Tanmateix aquella taronja ja no era una engruna, potser arribava a un mos. Però tan voltada de perills, tan ericada de pues!

I calia guardar-la tan secreta, tan abscondida com els mateixos tresors que colguen les aigües de la mar.

La taronja d'or d'en Falet era el contraban que es feia per aquells indrets, contraban del qual ell n'era el capdirector i la mà dreta del personatge prestigiós de ciutat que n'era l'ànima.

Justament aquella nit havia de dur-se a terme un desembarc importantíssim i en el seu èxit hi anava el guany d'una fortuna.

Això motivava la seva inquietud. Passava el temps i ja era hora que la gent hagués tornat. La feina podia ésser feta de sobres. Ell, com cada vegada que tenia lloc un cop de mà semblant, no se n'anava al llit sense tenir la certesa de l'èxit i esperava... però avui ja durava massa aquella espera i començava a impacientar-se.

Hauria fallat el cop?

I la ventada que bruelava al defora semblava llançar un llarg *si* que l'esglaiava tot. El dubte, però, s'esvaïa totseguit: què podria haver-lo fet fracassar? Fins avui tots havien eixit perfectament que per quelcom ell sabia untar totes les molles i atepeïr totes les venes. Els seus desvetllaments feien allunyar totes les vigilàncies i feien més denses i opaques les ombres nocturnes. No podia concebir-se un fracàs — almenys per aquest cantó. — Altres causes, doncs, devien provocar la tardança.

I després d'una estona el vell Falet es deia: Tal volta el bergantí no haurà pogut aguar-se en el relatiu redorç de la cala.

—Quina angúnia! Quin patir!...—I l'avar esguardava el foc de la llar que talment com l'or d'aquell negoci ara creixia, ara s'encongia i semblava fer-li llengots com mofant-se d'ell.

D'una revolada llançà una feixina de bruc sobre les flames que després d'una mica de fumerola, creixeren impetuoses, s'alçaren convertides en altes llengües de foc que illuminaren sinistrament la rònega cambra. Després, però, s'esmortiren, es replegaren encongint-se i s'apagaren, restant només uns calius brillants, de reflexos vius que semblaven serps vermells.

Es fondria també, com aquell foc, el cobejat guany?

Al defora el bufarut de la ventada no callava mai i a cada moment li semblava percebre entre els seus alirets i vinguts del lluny uns crits humans d'auxili.

—Què havia succeït a l'escamot de contrabandistes? El seu fill n'hauria fet una de les seves?

En entrar-li aquesta sospita, en Falet ja no tingué més paciència i decidí anar a veure què passava. Dolorosa o no, bé valia més una certesa a la cruel i anguniosa incertitud d'ara.

Sortí cautelosament, abrigant-se amb un tapaboques i passant com una ombra matusera vora les poques parets de la final del passeig, s'encaiminà cap a la carretera sense hebre esment dels alirets i dels bufaruts de la ventada, ni de les sentors d'algues, de quitrà i de garrofes, ni de les corrues de fulles seques.

Ara l'inquietud i la por de les pèrdues que presentia el dominaven febrosament.

Malaguanyada nit, si per cas! Si bé no era del tot a propòsit pel desembarc, oferia, en canvi, unes grans aventatges d'anar més a la segura.

I dient-se que calia anar amb molts de miraments per tal que ningú el veiés, el Falet anava fent camí carretera amunt.

I en tombar-se cap al poble i esguardar-lo uns instants, albirà el port on dançaven els llumets dels vaixells, els rojos reflexes dels quals, pintaven sobre l'aigua uns petits bassals de sang.

Després el vell Falet continuà novament el camí.

III

En aquelles empreses arriscades del contraban el fill del vell Falet era qui duia la direcció i l'arranjament de la descàrrega feixugosa i brutal en la qual els homes hi posaven el màxim esforç mentre el temor els rauxava cor endins.

I tanmateix el vell podia refiar-se ben bé i amb raó de les aptituds del seu fill. Ningú com ell podia ésser-li un auxiliar tant eficaç i la seva intervenció s'havia fet imprescindible.

Ferreny, valent i decidit, aimava el perill i intervenia en aquelles aventures més pel que el suggestionaven, que no pas pel que hi guanyava.

Això, però, el pare no s'ho hauria cregut mai, convençut que el fill era de la mateixa fusta paterna. I atent només, capficat a tothora en les seves combinacions i càlculs, com aquell que diu, ni tenia coneixença del caràcter del seu fill. Per això mai no havia hagut esment de la total i absoluta diferència que entre ells hi havia.

Tot el que eren defectes en el pare, en el fill eren mèrits i qualitats.

Noble, generós, de caràcter franc i cor obert amb tothom, s'havia guanyat les simpaties de tot el poble, però especialment i particular de tots els mariners entre qui convivia, ajudant-los en

llur feinejar i acompanyant-los sovint a la pesca i fins embarcant-se de vegades en algun bergantí o goleta de cabotatge.

S'havia aficionat tant a la mar que tothom deia del noi Falet que se li havia ficat un gra de sorra dins la testa.

I tot el menyspreu que hom sentia pel pare, esdevenia estimació pel fill.

Coi de coi—deien—talment sembla miracle aquesta diferència de fustam!

Es clar que el caràcter del xicot havia estat, com aquell que diu, afacetat o pulit per un mestre molt jove que estigué uns anys curant de l'escola. Aquesta joventut passiva i més aviat contemplativa es simpatitzà d'aquella altra, tot energia i afany d'acció. L'influència del mestre—més que amic sempre fou un mestre al seus ulls—obrà d'una manera molt sensible al seu damunt i li donà com un aire de gravetat i de seny. Féu capir-li la responsabilitat de cada acte i de cada acció. Li deixà llibres, l'abocà a horitzons més oberts i li féu conèixer les altes ambicions humanes que malden infinitament per fer de l'home una mica més que un tros de carn viva.

El mestre—el mestre amic—marxà, sense sospitar potser les transformacions i mudances que gràcies a ell s'havien produït en un caràcter. I ben cert que, de no ésser aquesta influència, el noi Falet no hauria tingut mai consciència de moltes coses i de molts fets, ni hauria sentit néixer dintre seu afanys imprecisos ni vagues inquietuds.

La seva vida hauria estat la mateixa vida d'una roca vora la mar. Cap anhel, cap illusió. Indiferència a tot. El conformisme o el tant se me'n dóna.

Ara era el ben al revés, per sort o per desgràcia seva.

El noi Falet coneixia prou bé la llei de negocis del seu pare i el seu tarannà i sentia una gran fredor per ell, així mateix que per la seva mare: ànimes bessones en mesquinesa que li eren cada dia més repugnants. Ell s'assimilava al caràcter de la gent de mar i acostumant-s'hi cada dia més, més s'accentuava i creixia la indiferència pels de casa seva... Però fet i fet eren els seus pares i calia aguantar les veles i suportar-los.

I això venia fent des de bona pila de temps, però n'evitava la presència, en defugia el contacte i anava tot el dia errívol per la platja—tot vora mar—o bé es passava llargues hores assegut so-

bre una roca esguardant beatament les llunyanies o l'evolucionar d'alguna vela que bordejava per tal d'atànyer el port.

Talment semblava que l'avorriment no el deixava mai i és que al minyó, ultra el turment d'haver de conviure amb la família, i la manca d'un company l'enguniava una llei de vergonya fatídica per culpa del tarannà del seu pare. Aquesta vergonya el lligava i l'oprimia, donant-li a l'ensem una mena d'encongiment que mai el deixava, que l'humiliava i tot.

I això el feia misàntrop.

El noi Falet de consuetud anava descalç. Vestia brusa i pantalons de panyet blau, els cuixots dels quals sempre duia arremengats. Era bru i les seves fesomies netes i ben dibuixades tenien aquell to colrat que deixen els tractes amb el sol, els vents i les marinades.

Malgrat els seus vint-i-vuit anys tenia encara l'ànima i el cor d'infant. Hom diria talment que aquell constant contacte amb l'aigua de la mar havia apagat en ell tot el foc abrusador que un cop traspasada la pubertat esclata furiós i gairebé foll dins del pit del jovent. I a l'ensem que senzill i entenimentat era seriós i palesament ingenu.

Les seves dèries eren la barca i la pesca. I adés armava els remes, ara issava la vela triangular, tan aviat pescava el volantí com calava els palangres... Llevat de tot això què era tota altra cosa per ell?

Un no res.

Els estius eren pel noi Falet les millors temporades. Sovint, sovint s'arribaven fins aquells tros de marina alguns escamots d'estiuejants—la majoria simples passavolants; alguns altres, hostes només per uns pocs dies; els restants, en canvi, per tota la temporada canicular.

Aleshores, amb els seus lleures de sempre, esdevenia l'imprescindible acompanyant dels forasters que passejava dins la barca per tot aquell bé de Déu de recones i cales, on cada roca té com una aureola de meravella i cada arbot una gràcia feréstega o senyorívola, mentre l'espadat es destaca com un acoblament prodigiós dels contrastos més sorprenents i insospitats.

Totes aquelles perspectives admiraven de faisó gairebé extremada a la gent vinguda de diverses i llunyes ciutats i mentre llur admiració fugia i s'esbrabava tota en crits i escarafalls, el minyó anava dient-se que per força havia d'ésser guapa cosa la marina del seu poble per

a sorprendre de tan bella manera a tanta corrúa de senyors.

En un d'aquells estiueigs va arribar al poble una rica família que s'installà en la millor casa que trobaren llogable.

El noi Falet esdevingué el seu mariner, i de principi els acompanyà mar endins gairebé cada dia. Ben prompte, però, restaren lassos de la mar i s'estimaren més romandre sota l'emparrat de l'eixida, cómodament asseguts en sillons de vimets, o ajeguts per la platja deixant-se torrar pel sol.

Gent més capritxosa i més llunàtica, es deia, no pot pas trobar-se'n; talment sembla l'escalai-xar de la mar en entrar el vent, que ara es fa el blancall de l'escuma, ara es desfà...

La filla i una cosina seva, foren les úniques que no es cansaren de les excursions marineres, i el noi degué acompanyar-les-hi diariament, llevat de quan el trágul les acovardia. De vegades, però, la cosina restava en terra i només sortien ells dos sols.

La filla no era molt maca, però en canvi era fina, elegant, primeta, bellugadissa i més alegre i eixebrada! No podia estar-se quieta ni un moment: preguntava, interrogava de tot i sobre tot; demanava cada detall de la barca, de la vela, dels ormeigs de pesca i en volia saber els noms així com els de les cales i de les puntes i esculls; volgué apendre de remar i de pescar... i el noi Falet tingué mantes ocasions de fer gala de la seva suficiència, de palesar els seus coneixements i les seves aptituts esdevinguent el mentor assenyat d'Elisenda.

Quin contrast que oferien aquelles dues joves!

En l'una tot era moviment i acció, barrejat amb una indiferència i un sentit irònic de les coses que feia que tot fos acollit amb riallades i picaments de mans o amb una ganyoteta mofeta.

En l'altre, ni per un instant es feia fonedic aquell posat seriós, pensatiu i entenimentat, com a conseqüència d'un tast prematur dels desenganys d'ací baix o com si sentís un menyspreu per les miserietes de la gent.

La primera era la vela que inflada pel vent i amarada de sol es destaca terça i llisa sobre la mar; la segona era la que tota xopa i envolcallada d'ombres cau defallent, desfent-se—en ésser ple-gada—en arrugues i replecs bellugadicos: cada arruga un dubte, cada replec un desengany.

La cosina era una nena d'uns dotze anys i el

seu caràcter s'endevinava pla, bé que no s'apartaria pas una ratlla del de l'Elisenda. Aquesta vestia trajos blancs, de faldilles folgades i cur-tetes que deixaven veure i endevinar les corbes d'unes cames primoroses, i de bruses abas-tament descotades per tal de mostrar el naixe-ment dels pits i ornades amb viuets blaus i un llacet del mateix color. Es cofava amb un sen-zill capell de dril blanc i calçava mitges blanques i espadenyas de betes, que es lligava sobre el turmell. Una gran trena, d'un negre brillantíssim li queia esquena avall.

L'Elisenda no s'avorria en lloc, arreu es feia amics, i tot just arribada, ja coneixia mig poble i es mofava de totes les coneixenses, però espe-cialment i particular era despietada amb les amigues i companyes de ciutat, noies manià-tiques, senyoretetes romàntiques—a estones—que sempre s'avorrien, que mai es lliuraven del ma-rriment i parlaven d'unes tristesses i d'unes enyorances que per l'Elisenda eren cosa de l'altre món.

Però quan parlava de tot això en Falet, es deia que ell també, com aquelles amigues de què li parlava i que mai no coneixeria, sentia aquella mena d'estrany desigs, aquells anhels, aquelles tristesses i enyorances, aquell menyspreu per la vida. Tanmateix ell també devia sentir dintre seu aquelles mateixes coses, ja que només de sen-tir-ne parlar a l'Elisenda, bo i en sentit d'escarni, semblava que el cor li retrunyís més fortament, com si dintre seu es despertessin ressonàncies esmortuïdes.

Però molt bé que s'ho callava això el minyó, temorenc de les riallades de l'Elisenda!

Quin bell parlar el d'ella! El mariner se l'es-coltava extàtic, encisat d'aquell devassall de paraules, el sentit de les quals, mantes vegades se li feia escàpol... I així passaren dies i dies.

L'Elisenda no es cansava pas de la mar, i de bon matí envolcallats d'ombres i abrigant-se de la fresqueta, eixien per a la pesca. Ella s'endua una ombrella i al retorn, mentre el jove Falet vogava rítmicament cap a la platja, l'obria per tal de lliurar-se del sol, i mig ajeguda a la popa, fullejava un llibre que sempre duia i del que mai no llegí una plana seguida, mentre de tant en tant deixava que els esguards es perdessin per les llunyanies blavisses totes cabrillejants del sol o fitaven aquell agrupament de pins, algun roquisser o tal volta el vol mandrós d'una ga-vina, o es posaven un instant sobre el bru Falet

que lentament i acompassada anava bogant, bogant...

Hores de marriment sota la calda estival! Silenci arreu i tanta mar blava i el cel tan serè i brillant i l'Elisenda sota l'ombrella com envoltada d'un halo: quin bell record servava de vosaltres el noi Falet!

Per què no eren eternes aquelles hores, per què fugien tan de presa?

Aquelles mudes contemplacions, aquella mena d'èxtasi en què vivia el minyó donaren el seu resultat i nasqué de primer una simpatia, més tard una estimació i finalment florí l'amor dintre el cor del noi Falet.

I ell, que suara havia cregut estimar, hagué de dir-se que tot el que cregué sentir per aquella xicota, filla d'un mariner, que s'estava sota l'ardència del sol hores i més hores asseguda sobre la platja remenant les xarxes, no fou res més que una falsa illusió o tal volta un fugaç engrescament que ara es desfeia de pressa, de pressa i ni rastre deixava.

S'havia errat, no havia estimat mai aquella noia eixerida i bruna que vestida de negre i duent al cap un mocador del mateix color, nua de peus i l'agulla als dits, cosia cada dia els espàrrecs dels ormeigs. Tal volta li havia plagut, però no l'estimà... sort que mai li digué altres paraules que les salutacions de consuetud!

I tot fent aquestes i semblants consideracions anava establint comparances.

Quina diferència d'Elisenda amb les noies del poble! Quina gràcia en el vestir, en el parlar, en el pentinar-se, en el lluir una flor!

El noi Falet se n' enamorà completament, però amb un amor tan covard i temorenc, que l'abscondia i feia tota llei d'esforços per tal que ningú l'endevinés i menys l'Elisenda.

—Si això succeís com se'n riurien de mi—es deia.—I ella no en faria poca mofa, no. Vatua, ella que no perdonava res i que li contava tots els menyspreus i totes les befes amb què acullia els seus galants, ben cert que l'enjugaria amb la mateixa raó, aquell: "arri allà", que deia amb tanta de gràcia en innovar-li de la faisó com es desfeia dels pretendents importuns.

L'Elisenda que, franca i garlaire com era, no tenia secrets pel noi Falet, esdevingué per ell, com la creació fantasiosa d'un impossible, d'una criatura llunyana, inabastable, que era més una fantasma que una realitat—i això que la tenia tan a la vora allà a la barca!—Altrament ell,

simple mariner, bo hi reconèixer que era així com aquesta—aquesta mateixa—la dona que volia, n'era ben indigne i...

I aquí el punxava com un fibló el record del seu pare i es deia:

—Però tampoc podria voler-me. L'Elisenda no era flor de platja, no era per les manasses d'un mariner.

I així passà tot l'estiu. Arribaren els primers vents tardorals i un dia marxaren els estiuejants. En Falet, aquell dia, va conèixer una nova amarguesa, va sentir la més cruel de les punyides, més dolorosa que les que fins ara coneixia.

S'havien trobat a la platja. Feia una mica de ventot que plisava tota la mar i emmotllava els blancs i folgats vestits femenils a les corbes del cos, remarcant-les i accentuant-les. L'Elisenda s'acomiadà del seu inoblidable companyó i mestre—segons digué—i marxà graciosa, elegantíssima, mentre les faldilles voleiaven enciseres, tot fent-li adéu amb la mà una infinitat de vegades.

I marxà sens hebre esment que aquell minyó que restava palplantat a la platja, se li havien entelat els ulls d'aquell vel que només coneixen els que estimen i els que sofreixen.

Li havia dit que tornarien l'any vinent, que li enviaria postals de la ciutat on anava, però passaren dies i dies i setmanes i mesos i mai més ningú li parlà de l'Elisenda ni ella es recordà mai més d'ell.

Una onada empeny a l'altra i totes van avant, avant, cap a la platja, cap torna enrera. Per què, doncs, tornaria al poble o es recordaria d'ell, l'Elisenda? Per què, però, havia de recordar-se'n?

El noi Falet havia estat per ella només i simplement que un mariner, un bon servent que havia trobat en el poble, i res més. I com ell quants n'hauria trobat, quants en coneixeria, en tants viatges com havia fet en tants i tants llocs distints?

No calia, doncs, confiar que se'n recordés mai més i, menys encara, en reveure-la; per més que bufi el vent de terra mar endins, les onades sempre van a la platja, si el pou és sec, per més que rodi la sínia no pouarà aigua.

El noi Falet servà sempre més el record d'aquella noia i amb el seu enamorament conegué tota l'amarguesa del desengany, i tot el misteri inefable dels seus més íntims desigs i la florida que totjust apuntava restà marcida abans d'hora.

Vingué l'hivern. Freds i vents al defora i mal

temps a la mar i hagué de romandre de bell nou dins la casota masses hores, en les quals el record de l'absenta li esdevenia com un consol i el turmentava com una enyorança. Ai aquell riure tan joiós esvait per sempre més! Ai aquella parla tan gentil que mai més sentiria!

Adéu folles il·lusions d'un instant, adéu aquelles hores tan felices que s'eren esvait per sempre i de les que restava tan sols la vaga remembrança que també pugnava per fer-se escàpola!

Ara el noi Falet defugia la companyia de tothom, evitava àdhuc la presència de les noies de la vila i esdevingué més i més misàntrop.

S'aficionà encara més a la mar i ella era tota la seva amor, tota la seva illusió.

I així passà un any i un altre i mentre aquell amor anava mantenint-se com el caliu sota les cendres, anava augmentant la indiferència pels de casa seva.

Continuava suportant-los, però se n'allunyava tant com podia.

I d'aquesta faisó havia aguantat fins feia poc, però l'antipatia és com la gangrena, comença per un no res i va creixent, avançant i guanyant terreny cada dia fins que arriba el desenllaç fatal.

I el desenllaç també havia arribat. No fou precisament un desenllaç, però per primera vegada en la seva vida el noi Falet es redreçà contra la voluntat paterna i obrí pas als desigs que des de tant de temps covava ànima endintre. De resultes d'aquella escena, el pare, ple d'admiració, es demanava cop i recop si el seu fill estava en sos cabals, convençut que sols podia ésser cosa de follia les raons que havia fet en parlar-li del nou desembarc en perspectiva.

I el vell Falet tot caminant remembrava cop i recop l'escena.

El noi, de cara a la finestra, les mans ficades a les butxaques dels pantalons, la pipa penjada a la boca, deia:

—Per aquest cop, com que comptaves amb mi, pots refiar-te'n. Però pensa que aquesta és l'última vegada que intervinc en aquestes empreses.

—Per què?

—Perquè si.

—Això no és cap raó. Fins ara bé prou que t'agradaven.

—M'agradaven, m'agradaven... sh!

—No estàs content del què hi guanyes?

—Què et diré. No veus que no ens entendríem, que no podem entendre'ns. Jo al teu costat sempre he callat. Mai no t'he contradit en res. Tu

manaves i jo obeïa. Però aquella obediència no volia pas dir que jo pensés com tu... Em parles del què guanyo en cada desembarc i si n'estic content! Però si no és pel que hi guanyo que desitjo dirigir-los; m'agrada el perill, ve t'ho aquí, i per això i precisament per això m'engrescaven els desembarcs, no per res més... Però avui hi veig més clar i penso d'altra manera.

—Ah noi! Quines falòrnies!

—No són falòrnies, no. T'he dit que pensava d'altra manera i és així mateix. I justament per això no vull menar més aquesta vida desvagada que he dut fins ara.

—Prou que treballes quan cal feinejar.

—No és aquest treball que vull. Estimo el perill i vull demostrar-te que sé domar-lo. Però jo vull treballar com l'altra gent de cara a cara amb tothom, sense haver-me d'amagar com un facinerós. Jo vull guanyar-me la vida com tota la gent i tu has d'ajudar-me.

—Si t'entenc que em pengin.

—M'explicaré. Hi ha una barca que es ven. Quina barca pare! Més guapa i ben plantada! Doncs bé, me l'has de comprar. No em diguis que no pots fer-ho, d'això valdrà més que no en parlem. Tu me la compres, m'hi fas posar un motor, per tot lo altre jo ja m'apanyaré.

—Ui, ui, ui, un motor! I què vols dir amb això de què ja t'apanyaràs?

—Vull dir que jo mateix em buscaré la gent que em manqui. I correré per les nostres costes, aniré d'un port a l'altre, pescant aquí, venent allà. Potser un dia m'arribi qui sap on, potser més tard me'n vagi lluny, lluny. No sé pare: la mar m'ha robat el cor. Jo vull passejar-m'hi amb un barco meu, ben meu, jo vull dominar-la.

—O negar-t'hi, bojot! Tan ganàpia com ets i parles com una criatura de metes! Qui t'ha entabanat? Què et donarà la mar si només té per prendre? No és millor que facis com jo que me'ls porten plomats a casa, sense que em calgui exposar la pell, sense que m'hagi de bellugar ni escarrassar-me. Prou que ho fan els altres per mi i entretant, jo m'ho miro sota l'emparrat de la taverna.

El fill tombà el cap un moment. Esguardà una bona estona al seu pare i digué.

—Pare, quartos guanyats segons com, no m'agraden, creu-me, estic decidit i vull anar-me'n per les meves. On? No ho sé pas, però aquí engarjolat no vull estar-m'hi més. Un tros de vela i un llagut de mala mort també el trobaré. Tria doncs:

o això o el que t'he dit. Si m'ajudes sortiré amb el barco que em cal, si no m'ajudes pensa que també me'n aniré.

El vell Falet no era amant de discutir i menys de cridar. El seu noi anava exaltant-se i només es tombava de llarg en llarg romanguent sempre encarat a la finestra com temorenc que esguarant massa seguit al seu pare no podés contenir un impuls d'esbravar-se.

El vell Falet se'l contemplà una bona estona i somrient irònic:

—Bé, bé—digué—ja en parlarem. Una part dels teus propòsits no diré que no m'agradin. Encara podries... Però amb el contraban hi estàs ofuscat. De tota manera després d'aquest cop, tal volta fins serà millor reposar una mica, potser per una llarga temporada. Després ja veurem...

—Però i de la barca què me'n dius. Puc comptar-hi?

—Home, et dic que en parlarem. El teu pare no va pas sobrer de quartos, ni en té pas tants com deus pensar-te... Una barca així bé valdrà alguna cosa... no la daran per cap diner, no... i encara després amb el vent del cel no en tindràs pas prou per corre, bé caldrà alguna cosa més... Jo tot sol potser no hi arribi. Miraré si trobo ajuda amb els que ens fan treballar amb això del contraban. La teva idea em sembla una mica... no sé com dir-t'ho, però vaja tornarem a parlar-ne més avant.

—Quan?

—Home, després del desembarc... quan vulguis...

—Està bé. Esperaré la resposta fins aleshores. Pensa-t'hi bé.

Pensa-t'hi bé, pensa-t'hi bé, anava dient-se el vell Falet. Què coi tinc de pensar en una compra tan absurda. Això serà com una fallera de criatura: vull això; vull això! i no parará fins que s'ho veurà a les mans i passats vuit dies ni en farà cas. Ara, però el que temo és que no em jugui una mala passada.

I ben cert que de no ésser la llei de desconfiança que li havia entrat contra el seu noi no s'hauria pas aventurat a emprendre aquella caminada nocturna.

—Ai diantre! A veure quina n'hauria fet aquell bojot!

En això en Falet oí el soroll de l'auto de carretera que anava enfilant-se carretera amunt. Quan va creure's que el tenia aprop s'amagà darrera

unes bardisses tot embolicant-se ben bé amb el tapaboques.

La pols voltejava i feia giragonces pel camí. Els fanals de l'auto l'illuminaven un bon tros i les ombres, els arbres, àdhuc el pedruscall de la grava adquirien un relleu fantàstic i semblaven peces escenogràfiques d'un decorat immens, gegantí.

El cotxe enfilava la costa roncant i avançant rabent com empès per un mal esperit. Talment semblava un monstre: llançava verí pels fanals i tot darrera seu deixava un nuvolet que el vent curava de desfer i endur-se.

El vehicle sotraquejava, grinyolava com si tot de cop anés a desgavallar-se o s'aclofés i hom tenia la sensació que inevitablement restaria encallat, esbravant les seves fúries en temptatives inútils, dintre de les roderes tan fondes que semblaven esvorancs o sots d'un reguerol.

A no ésser que aquells vehicles del dimoni que cada tres mesos li reportaven uns bells guanys, hauria maleït l'auto qui sap les vegades. Tota aquella estona era temps perdut llastimosament, però no podia fer altra cosa que romandre abscondit. Déu-ens-guard que el motorista l'hagués albirat per la carretera. Cosa ben segura que a l'endemà tot el poble hauria anat ple de què en aquelles hores en Falet corria a peu carretera enllà.

I només el temor que això succeís feia romandre'l quiet, tot dominant els impulsos que semblaven empenye'l endavant cercant una nova certa de la fallida o de l'èxit.

Ben tost l'auto passà roncant i aixecant un núvol de pols. I es perdé totseguit.

Les voltes i els revolts es succeïen sempre. El camí s'enfilava costa amunt tot vora la mar que escumejant de bromeres roncava furiosa sobre la costa, els esculls i els roquissers. S'oïa el rompre's de les ones, el recular xuclador de la ressaga i la pluja del ruixim. Tota la mar no era més que una immensa taca negra, afrosa que començava sota el mateix camí.

Si alguna vegada sortia la lluna entre parracs de núvols, hom veia aquella extensíssima superfície, que es confonia amb el cel, babejosa de blancalls i sabonera i en la claror incerta donava encara més esgarrifances el buit, l'abim procelós al marge del qual s'arrossegava el camí.

De l'altre costat de carretera, penyes i més penyes es succeïen, pinots i més pinots, estrambòtics i grotescos en competència; es tombaven sobre el

caminant com animals fabulosos o de pesombre, retorçant-se, accentuant encara en ésser ajeguts, redreçats o espolsats pel vent, llurs deformacions multiformes.

De sobte acudí una idea al Falet: i si l'auto es topava amb la corrua de matxos?

Però, ca! La seva gent era més fina que una mustela i més viva que un esquirol. Qui els hagués d'haver ja calia que corrés molt i molt i encara...

De sentir el soroll de l'auto bé prou que els homes sortirien de per dintre el bosc i tornarien entrar-hi amb les bèsties, deixant el pas lliure als que podrien ésser testimonis indiscrets.

Ara en Falet guanyava la volta més alta del camí que semblava un enfilall d'esses majúscules molt estirades i agafades unes amb altres per les cues. Del poble, perdut entre ombres, tan sols en veia als seus peus una escampadissa de llumets titilants que àdhuc deixaven endevinar vagament el port i la seva corba. El camí, des d'aquest punt, s'allunyava de la costa i tot vorejant barrancs i singles s'arrossegava per les sinuositats de la seralada.

En Falet deixà la carretera i agafà un corriolet que devallava cap a la mar. Si el cop havia reeixit forçosament la partida havia de passar per aquest caminot, de tornada de la cova on es deixava abscondida la càrrega.

I caminava sigilosament, fent esforços per copsar el més petit soroll que pogués revelar-li el que freturava saber.

Tot avançant, rosegat per munió de dubtes i suposicions, anava apretant un dels panys del tapaboques, talment com si tingués a la mà aquella simbòlica taronja d'or que per ell era el contraban i l'expremés goludament.

De sobte s'aturà en sec. Escoltà atent, i dintre seu correu una general esgarrifança. Sentí fred i calor alhora. El cor li batejava tan fort com després d'un esglai...

Passaren uns instants llargs, anguniosos i en Falet s'amagà de bell nou entre unes bardisses; ara, però, amb tota llei de precaucions, temorenc d'alarmar els de l'escamot.

I passà calmosament la corrua de matxos i mules, com sabent-se d'esma el camí. Passaren i semblà que de sobre el pit d'en Falet se n'aixequés una llosa de plom immensa, un cercle d'acer terrible que suara l'oprimia, l'ofegava. I la mà matxocà i matxocà el pany del tapaboques.

El desembarc s'havia fet, la càrrega era salvada! I gojós, ubriac d'alegria ni es recordava de la tar-

dança amb què s'havia realitzat, ni pensava tan sols en què l'havia motivada. Ell només veia els guanys, els immensos guanys.

El bojot del seu noi pla bé es convenceria ara de si no era millor romandre a casa mentre els altres treballen per u. Tota aquella gent bé havia trastejat i cobraria una misèria. El vell Falet que no havia aixecat ni un braç, ni mogut un fardo... ja ho veuria, ja, el seu noi. Aquesta vegada per tal de treure-li la barca del cap l'havia d'enlluernar, l'enlluernaria, ben cert.

I tot fent aquests pensaments reprengué el camí. Prengué per corriols, devallà d'una volta a l'altra de la carretera, passant per entremig del bosc, i guanyà l'aventatge a la corrua de bèsties, els amos de les quals, les seguien d'amagat, però ben aprop d'elles.

El temps havia millorat molt. El vent en prou feines si bufava.

I el vell Falet temerós només d'ésser vist, més que caminar, corria cap al poble i la seva mà seguia apretant, encara, i més fortament que abans, aquell pany del tapaboques, talment la polpuda taronja d'or, el suc de la qual hom diria que li regalimava entre dits mentre l'altra mà volia evitar que es perdessin en caure al sol aquelles gotes meravelloses.

Començava a llustrejar quan entrava de bell nou a casa seva. I del lluny i d'aprop, els galls llançaven l'espiguet dels seus crits com un alerta.

El dia anava creixent rúfol, trist. El fred no minvà gens i ara el vent es desfermava de bell nou.

Era un dia ben trist, massa trist...

IV

En Falet tornà al poble i ningú va saber res de la seva caminada nocturna, com ningú sabia que ell era la mà que dirigia els importants desembarcs de contraban, que tothom sospitava si es feien per compte d'un ric *americano* que poques vegades s'havia deixat veure pel poble.

Els homes tornaren tots i els matxos i mules havien traginat tota la càrrega des de la cala fins a la cova.

El bergantí s'havia allunyat i esvaït.

Però els homes tornaven al poble duent la tristesa al cor, decebuts i amargats del treball d'aquella nit, malgrat l'èxit de l'empresa.

Què havia passat?

No s'ho explicaven, ni podien explicar-s'ho, però

era certesa evident que el cap de colla els havia abandonat escapolint-se amb la gent del bergantí.

En efecte, el noi Falet no degué pas meditar molt i molt sobre el determini de l'acte que anava a emprendre. No pensaria, tan sols, si d'això podia pervenir-li una sort o una desgràcia i talment com l'ocell que pren embranzida i vola, obeint una decisió súbita, s'oblidà de covardies i temors i afanyós de món i d'aventures, volà...

Dalt del bergantí contrabandista la seva fantasia navegava amb totes les veles desplegades.

Fugia del poble i de la família. Renegava i oblidava el seu passat, talment com si fos un pellingo odiós de vestit deixat vora platja. Allà es quedaven també avorriments, tristeses i enyorances. Impotència, covardia.

I encarant-se amb l'horitzó es deia que anava envers un món nou i un avenir incert i apretava

els punys i alzinava la testa desafiant la nit, la fosca i totes les fantasmes i realitats dels perills que l'assatjaven.

El noi Falet no hauria pas la barca cobejada—gairebé segur que no movent-se de casa tampoc l'hauria assolida—però en canvi se'n anava mar endins camí d'unes rutes que no tots els mortals poden heure.

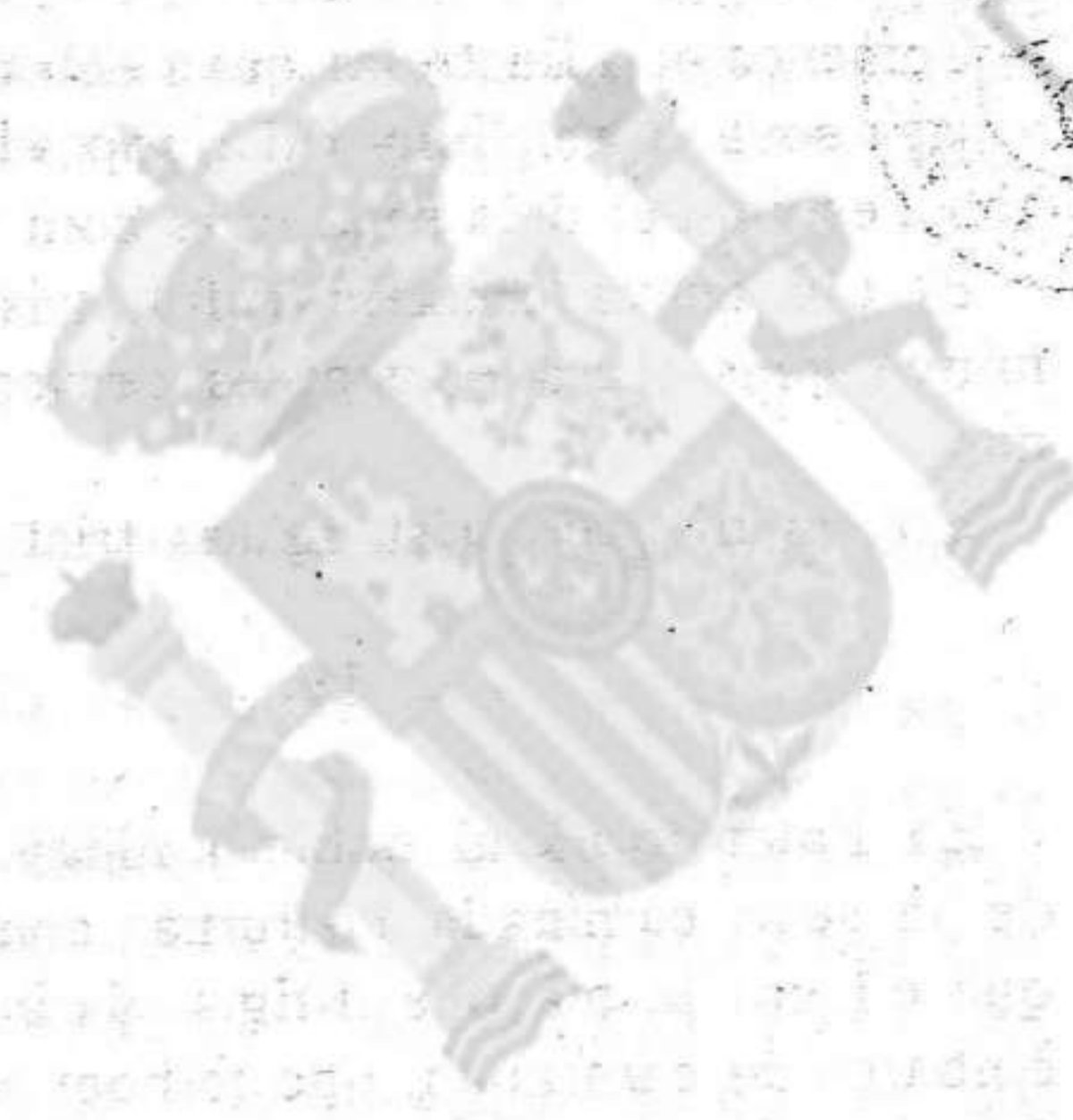
L'encegament de la mar se l'enduia i, per ell, ja no era res el seu poble ni la barca que havia demanat al seu pare.

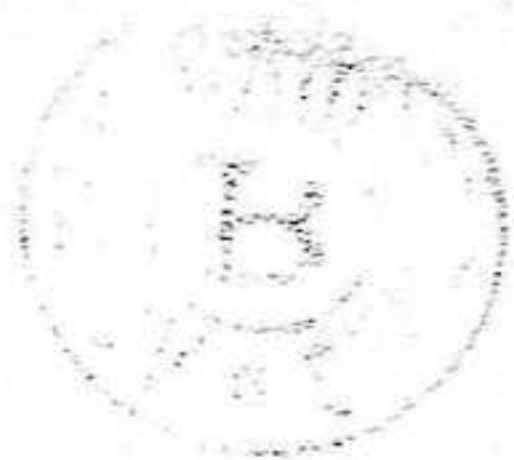
I es sentia orgullós d'haver tingut per primera vegada en la seva vida, un cop d'home que l'emancipava de les grapes que sempre havia portat clavades al damunt.

Per primera vegada en la seva vida, el noi Falet, es sentia orgullós de sí mateix.

ALFRED GALLARD.

MINISTERIO DE CULTURA

E L B R U E L

TRAGEDIA EN TRES ACTES DE VERS

JUGUEN EN L'ACCIO

CAVALLER. *Senyor feudal, en el terç de la seva vida.*

JONCMARÍ. *Minyó de rústec aspecte, dotat d'una innata gràcia.*

MAJORAL DE RAMADES. *Patge estat del cavaller.*

RESCLOSER

RABADÁ. *Bordegàç de mirada estúpida, fill del Majoral.*

EUGASSER

BOVER

PESCADORS

ALTRES PASTORS

ESCUDEU del Cavaller

UN MARINER

JOANA. *Dona alta, ja grisenca del cabell.*

MARGUERIDA. *Enamorada de Joncmari*

A GUISA DE PRÒLEG

A guisa del pròleg de la vella tragèdia en què el cor o un personatge assabentava el públic, abans de la representació dels esdeveniments que anaven a desgranar-se, a fi de què vençut així l'element malsà de la curiositat i verificada l'objectivació de l'argument, cap destorb, cap emoció ultra estètica no entelés la nitidesa de les suggestions volgudes per l'autor, així ve ara a parlar-vos en el llindar d'"El Bruel"—que no és cap realitat documental, sinó una dramatitzada interpretació, concretada en la fantàstica arbitrariedad d'uns personatges hipotètics—el personatge central de l'obra, l'únic que ha estat volgudament entretingut per l'autor, que no és ningú i que ho és tot, perquè dóna relleu, perspectiva i calitat a tots els altres personatges i als problemes morals i psicològics que es belluguen entorn d'una llegenda. Aquest personatge que és ensems argument i motivació, és el paisatge.

La llegenda esmentada és viva com un ressò en l'ànima del poble empordanès. Es teixida amb records de grandesa, deformacions de basarda, i extralimitacions de lògica, en voler sotmetre a l'ensenyament d'un exemple geològic la força biològica del deure, com una fatalitat.

La moral i la superstició lligades, abassegant la raó, que, per ésser inexplicable, no deixaria d'ésser raó encara.

Es un esgarip del vent? Fóra el tornaveu de la mar espillant-se en les profunditats insondables dels aiguamolls llotosos? Però jo l'he sentit, el bruel. I endinzat fins la ventrera de la meua egua fidel en les sobtades dissimulacions del fang, he sentit l'esgarrifança llegendària en la seva pregonesa esborronadora.

Entorn d'aquesta esgarrifança, que el paisatge mateix ha engendrat, la sensibilitat popular ordia una anèctota que la justifiqués. Però no costa gaire, contràriament, de veure on és la causa i on l'efecte.

El meu procés contemplatiu, en escriure, ha estat, doncs, el del pintor en pintar. Una pintura a plena llum, a ple vent, on es plasmessin totes les valors primordials capaces de produir, centrar i

emmarcar una acció o altra, subjecte a la potència cega, passiva, d'un ambient paissatgístic concret.

I per a millor representar aquest fatalisme, he volgut que semblant força del deure i la virtut hi fossin presents com una altra realitat ideal, però indestructible. Per elements estètics secundaris, he escollit la sabor colorística en el lloc i en el temps, arribant per aquest procediment, sense adonar-me'n, a la veritat tècnica de les tres unitats, com si fos una troballa. I encara, la tragèdia amb tots els seus elements, s'ha destriat lògicament en tres actes, com el fris, l'alquitrau i la coronisa, que l'un aguanta l'altre i tots tres es resolen en una eclosió insubstituïble.

En aquesta associació constructiva, la llegenda estricta, que amb la seva accidentalitat dramatitzant hauria pogut fornir l'ossada, no fa més del que faria, recreant la forma, el color.

Per això, si en quant a l'acció, la llegenda no passa del seu valor moral, en canvi els personatges tenen tots la simplicitat de les concepcions infantils de la rondalla. Un comte orgullós i remut amb tendreses paternals, ni gaire bo ni completament àvol—concebut sota el consell del gran tràgic francès—que si no mereix és alguna estona de simpatia, la seva punició final no esborronaria gaire; una donzella de nom de cançó que es desfulla com una rosa al vent de l'adversitat; un minyó de nom inconsútil, amorós i selvàtic; un pastor majoral de ramades i un rescloser de llarga història, brètols i astuts, de llenguatge popular i incisiu, i una dona feta carn de símbol. No hi manca el cor de pescadors que evoluciona a vegades com un silenciós comentari. El fet que es produeix és lògic, normal. Sotmès a la prova d'imaginar-lo entre menestrals d'avui, no perdria en intensitat ço que en vulgaritat, en canvi, guanyaria.

Un detallisme pintoresc o un primitivisme arqueològic donaran en canvi a l'acció un tast de llunyania espaiada, saborós com els melons de cap d'any. Per mi, representa certament aquesta aventura, la objectivació del meu segle xv.

Però es tracta precisament de fer teatre poètic, per tant com la realitat en ésser elevada a categoria estètica deixi també de tocar de peus a terra i passi a esdevenir quelcom ribetejat d'abstraccions per damunt de tot contingència. Els ver-

sos que donen forma al diàleg responen a aquest desig i a aquesta missió.

Els personatges, cas d'haver existit, no haurien segurament parlat en vers, però no ens interessen sinó en quant per via del vers viuen la seva vida arbitrària. Però, àdhuc entremig del teixit de les paraules i el vaivé del ritme, ha d'haver-hi quelcom de estrictament veritat, tan real, que pot suggerir-se i no es pot dir, que és precisament l'entranya poètica que alena més endins de la categoria tècnicament literària dels versos i de la paraula.

I ara, temps hà finida l'obra, i sotmesa al precepte Horacià, sento, a fe, més curiositat d'exposar-la dintre el marc d'un llibre que de fer-la reviure amb una escenografia i amb uns drapatges i un personalisme corpori, que em semblarien a mi que els he simplement imaginat—massa llampanants i excessius.

Si algú, un dia, sentint-se imposat del que jo volia dir i he intentat animar, es plavia a fer pintar un decorat que respongués a aquest ambient que ha d'ésser-ho tot, i a disfressar-se de pastor o de comte per encarnar l'esperit del bell troç de natura que emmarco en aquest meu primer poema dramàtic, atiaria els dubtes del meu tarannà irresolut i el goig i el dolor incentius de les meves fractures i les meves temences.

ACTE I

L'acció esdevé a posta de sol.

Té lloc al bell mig de la badia de Roses, vora els aiguamolls de l'Amaçona, entre les desembocadures dels rius Muga i Fluvià:

Una cabana de fang i troncs a primer terme; a mitjana escena un gorg d'aigües mortes, amb una barca, mig amagada pels joncars i els cenissos. Al fons la mar propera.

El temps, el segle xv.

En començar l'acció són reunits al peu de la cabana de Joncmari el bover, el rescloser, el rabadà i el majoral de ramades, el qual està dret damunt la rampa que forma, part darrera, la dita cabana.

JONCMARÍ

(Per Majoral, que fita la mar).

El sol d'avui ha fet molt bella posta, de les que fan semblar les aigües de coral.

MAJORAL

No mirava el ponent sinó un lleny que s'acosta fugint la falconada del mestral.

JONCMARÍ

Oidà!

RESCLOSER

La teva vista, però, no és molt certera, més aviat que un lleny em sembla una galera.

MAJORAL

(Feridor).

No m'hi faria fort, ni ho he après tan de temps com tu, que saps què cosa és batre els remes.

RESCLOSER

(Irònic).

En aquest món tothom ha fet la seva: si dels uns s'ignora dels altres se sap. Per entrà a l'infern caldrà pendre reva i bon goig encara si tothom hi cap.

MAJORAL

Si va per tu, tens prou ben llarga història ni cap ofici nou no et té secrets.

RESCLOSER

Vós que d'haver servit un comte us doneu glòria, els palaus vos devien semblà estrets que ara guardeu ramats amb la cabòria d'ésser oblidat del món en tals indrets.

JONCMARÍ

Jo del món no en conec només que aquesta plana i aquest recó de mar, i les muntanyes dels confins, la gran quietud de dins la cabana i la salabor del aires marins.

Amb prou feina si he estat quatre cops a la vila ni hi he vist més coses que les del carrer. Però la gent fa cara de viure-hi ben tranquila sense ésser tan dolenta com diu el rescloser.

MAJORAL

(Mirant encara vers la mar).

Duu la majô estesa com una bandera.

RESCLOSER

No ho veieu encara que és una galera?

RABADÀ

Per aquestes contrades res de bo hi pot cercar.

RESCLOSER

Potser són mercaders, que pel món fan barates...
Doncs a mi el cor em diu que no siguin pirates
que ens volguessin robar el bestiar.

BOVER

El coltell al flanc i la mà a la fona,
companys!

(Alçant-se i portant la mà a la fona).

De la Serpa fins a l'Amaçona
aquell que s'acosti ja pot prendre esment,
si no sap de cor les nostres tresqueres.

MAJORAL

Que vostres alarmes no fossin balderes:
cal primer conèixer que jutjar la gent.
Cada u que vigili el seu paratge,
per defensar-lo si s'escau:
jo mentrestant me n'arribo a la platja
per a veure si ens porten o la guerra o la pau.

(Tots van per sortir).

JONCMARÍ

Ves a mi què em faria ni la pau ni la guerra
ni ésser lliure com sóc en aquest clap de terra
o damunt d'una nau ésse esclau pels camins de
[la mar,
si no tingués qui m'estimés i es refiés del meu
[empar.

RABADÀ

(Sortint).

A fe que el nom que et diuen t'escau bé: Jonc-mari.
Mentre els altres estem a l'aguait amb la fona,
a tu et vincla la por com un jonc o una dona,
sense gens de vergonya que t'arrenqui d'aquí.

JONCMARÍ

Pren esment del teus gossos, Rabadà,
i dels moltons de la teva ramada
perquè jo tinc millor feina: vetllar
per l'estimada.

*(Roman sol. S'enfila damunt la cabana i crida.
Se'l veu angoixós).*

(Cridant). Margueridó.

(A part).

Jo no sabia què és la basarda
ni què és la pô.

(Cridant).

Marguerideta! Margueridó!...

(A part).

Es va escoltant mica en mica la tarda
i el corriol és perdedô.

(Cridant). Margueridó!...

(Com per ell).

Com em frissa i em tarda
de conèixer quina és la sort que ens guarda
aquesta nit.

(Cridant).

Margueridó! Marguerideta! ja m'ha sentit.
Com una veu covarda
m'ofega el pit.

(Pausa. Mirant la mar).

La nau pren terra. Quina dèria
la pot menar
aquí, on només que la misèria
pot habitar?

(Pausa llarga. Entra Marguerida).

MARGUERIDA

Joncmari.

JONCMARÍ

Marguerida!

(Pausa).

MARGUERIDA

Vinc sense respirar... *(Pausa).*
Com cada tarda estava collint balca i cenissos

i herbetes remeieres, i vímets vincladiços
ran mateix del salobre de la mar,
llavors que he vist vení aquesta galera
curulla del ferre de la gent guerrera
que el ponent feia encara brillejar,
i he provat de fugir, fins que he perduda l'esma.
i m'hauria atrapat la nit dins la maresma
sense el ressò angoixés del teu crit, Joncmari,
que dins la fosca em fressava camí.

JONCMARÍ

Reposa't, doncs, un poc en ma cabana
de l'angoixa que encara et fa glatir.

MARGUERIDA

Ai que és lluny la masia i que l'hora és tardana,
dóna'm la teva mà.

JONCMARÍ

Però en lloc com aquí
onsevulla que anassis estaràs més segura
en mig la solitud més quieta del món,
encara que la terra per llit et sigui dura:
mentrestant que tu dormis, jo et vetllaré la son.

MARGUERIDA

En tot lloc que jo anés seguirà ma païra,
com una veu estranya que no puc explicar;
diuen que en aquest món cap goig no dura:
si em fa pô aquesta nit, temo més per demà.

(Pausa misteriosa).

No has sentit mai contar que de terres llunyanes
plenes de rics palaus envoltats de jardins
per robar les donzelles cristianes
venien les galeres dels prínceps sarraïns?

JONCMARÍ

(Coratjós).

Ni els prínceps sarraïns ni cristians
no em robarien la teva paraula,
doncs sé que sabries morí i tot abans,
ni que fos un rei qui et parés la taula.
I ni que fos robat aquest teu cos
abans que em fos donat en nocés santes,

sé que al món no hi ha rei prou poderós
amb presons ni cadenes prou pesantes
per a fermâ'ns ni separar-nos a tots dos.

MARGUERIDA

Oh, com és bella aquesta confiança
de saber-se estimada i estimar tant i tant
que no ens calgui tan sols jurament ni fermança.

(Es miren).

Però el cor de la mare ja es deu estar frissant,
i el seu neguit irà creixent amb la tardança
si també han vist la nau de la masia estant.
Potser ja els sarraïns van apropant-se.

JONCMARÍ

On vas? La nit és fosca i el camí perdedor...

MARGUERIDA

Dóna'm la teva mà i em deixarà la por,
tu que saps les dreces de nit com en clar dia.

JONCMARÍ

Són apagades totes les llums de la masia...
que no pugui menar-hi cap claror.

MARGUERIDA

No sents a nit els gossos com lladren amb més
[força?

Sembla un clam de menaces o renecs
o udols de llop que el vent se'n va a retorçe,
pels tornaveus dels marges i dels recs.

JONCMARÍ

(Tranquil).

Totes aquestes veus que avui et fan basarda
i al cor donen esglai
no són més que el bruel, que al caure de la tarda
cada jorn sol sentir-se.

MARGUERIDA

No, no l'he sentit mai
com avui. Sembla un corn de mil veus maleïdes
ple de malestrugança.

JONCMARÍ

La veu sempre és igual.
Però muda en sonar a les nostres oïdes
com el vent quan arriba de llebeig o gargal.

MARGUERIDA

Però anem ja, que és tard, i en sent lluny de la mare
tota aquesta remor del maleït bruel
em va semblant més paorosa encara,
i fins em fa basarda l'estelada del cel.

(Pausa i escolta més temerosa).

Però espera: ara sí que sento passes
d'algú que va apropant-se, de ferre que retruny.

(Pausa).

Fugim! Però no puc, que tinc les cames lassés
i el senderol és fosc i la masia és lluny.

(Entra el rescloser).

MARGUERIDA

El rescloser.

JONCMARÍ

Què passa?

RESCLOSER

(Arribant, joiós).

No és pas en so de guerra
que la nau ha arribat a aquest sorral.
Només que l'almirall i un escudê han pres terra,
i tost se'ls ha ajuntat el majoral,
i, pel que he vist... em sembla que, si el meu ull
[no s'erra,
de temps ja es coneixien.

MARGUERIDA

Déu vulga, rescloser,
que les vostres paraules siguin certes.

JONCMARÍ

Més, què hi cerquen en terres tan desertes
on no hi ha ni una feixa de sequer,
si les platges veïnes són més franques i obertes?

MAJORAL

(Cridant, bo i apropant-se).
Ei, el vailet!

JONCMARÍ

La veu del majoral.

MAJORAL

Joncmari!

MARGUERIDA

Sents?

RESCLOSER

Respon i no temis cap mal.

MAJORAL

Ei, el vailet!

JONCMARÍ

(Resolt i cridant).

Maneu-me, Majoral!

*(A Marguerida, besant-li la mà en la entrada
de la cabana).*

Acotxa't aquí dins i no temis cap mal.

*(Entra Cavaller, seguit de son escuder i el ma-
joral).*

CAVALLER

Salut, la bona gent.

MAJORAL

Aquella vela estesa
que hem albirat suara en l'horitzó
ve't ací que el llebeig ara l'ha empesa
als sorrals de Sant Pere Pescador
i encara sento el goig i la sorpresa
de reconèixe al més lloat senyor.
que hagi mai jo servit, per sa noblesa.

CAVALLER

Jo no sóc més que un miser pecador
que va pel món errant i sols demana

un poc d'acolliment pel sant amor
de Déu, que al cristià sempre agermana.

JONCMARÍ

Tot el que tinc, senyor, que res no val,
voldria que us servís de bona gana:
de nits una llar com una fornal
i un poc de soplug dintre la cabana.
No hi cerquésiu, però, ni el pa grenyal
ni la vianda saborosa i rica.

CAVALLER

No és set de vi sinó d'aigua frescal
que em crema el cos.

JONCMARÍ

De tanta aquí escampada,
no n'hi ha una gota que no fos salada
com la mar mateixa: la dels pous és fada...
Si amb canti en voleu beure, ni amb got us puc
[servir.

CAVALLER

• Prou estant en batalla l'elm alguna vegada
m'ha servit de bací.

*(Es lleva l'elm, on Joncmari aboca l'aigua.
Resclosen i escuden es parlen en l'altra part d'es-
cena).*

RESCLOSER

Sembla un ben alt senyor el que us porta de patge.
Té la parla calmosa, senyal d'un seny madú,
i deu sê un gran destí que li dóna guiatge...
Mes, què hi cerca en un lloc on no habita ningú?

ESCUDEU

Set anys que el vaig seguint, el seu destí,
per l'amor que li duc: la virtut seva és tanta
que havent colgat l'espasa en Terra Santa
no vol més que el bordó del pelegrí,
i ni jo, el seu fidel, sé on ens porta el camí.

CAVALLER

(Havent begut).

Gràcies, vailet. No hi ha res que atemperí
la set del nostre cos i de les passions

com l'aigua fresca i pura, que no sap l'encanterí
del vi que ens omple el cor de vanes il·lusions.
Bell de tu, que ets content de ta pobresa
i no enveges les coses que Déu no t'ha donat
i m'has parlat amb tanta gentilesa,
que la mica que tens l'ofereixes de grat.

JONCMARÍ

Missenyor, jo ni ho sé si só o no só content.
Sento a voltes al pit una estranya frisança
com l'onejar del mar o la fúria del vent
que és una gran angoixa que no para ni es cansa,
i a voltes tot me sembla la mar quan és bonança.

CAVALLER

Però diga'm quina és ta naixença i ton nom:
car ton parlâ és discret, i en el gest tens un aire
reposit, que als teus anys i a aquest lloc no es diu
[gaire.

JONCMARÍ

Senyor, jo em trobo aquí no sé perquè ni com;
no hi tinc pare ni mare ni parent que conegui.
Deguí venir al món tal com hi vé tothom:
no hi dec quasi a ningú, ni sé ningú que em degui.
Sé que hi sóc de molt nin, i que em diuen de nom
Joncmari... M'ho van treure perquè he estat com
[un saule
sempre vora les aigües. Ell que em va recollir,
el Majoral ho sap.

CAVALLER

Nom gentil: Joncmari!

Però, digues, que em plau de sentir ta paraula,
quants anys tens?

JONCMARÍ

Sóc tan pobre, que ni he tingut
[padrí
que em posés nom de Sant ni em comptés les
[anyades,
vaig mesurant la vida pels cops que he vist florir
la terra, des que porto les dents ja canviades.
No crec errar-me gaire si dic que tinc vint anys
perquè sento en les venes una força novella
com la sava d'abril que enflora els tanys
i dóna olor a la poncella.

Ni tinc cap altre hisenda que l'or d'aquesta creu:
diu que la duia al pit quan van abandonar-me.
Per ella m'encomano cada dia al bon Déu.

(La besa).

CAVALLER

S'assembla a la que duia al pom de la meva arma,
Estreny-la sempre fort contra el teu pit,
i et donarà coratge i bell delit!

MAJORAL

(Pausa).

Però calla vailet, la teva història
sembla com si al nostre hoste hagi entristit,
de tes dissorts no en facis més memòria
i encén el teu fogar com cada nit.

(Encén una foguera devora la cabana).

CAVALLER

*(Joncmari queda il·luminat de la cara pel foc
d'encenalls).*

De tres fills que al món tenia
no me n'ha quedat ni u.
L'un era blanc de la cara,
del cabell com or que lluu,
i del gest i la figura
ben plantat i airós com tu...
L'altre fill que al món tenia
també el veig mirant-te a tu:
era formós com tu ara;
del seu cabell era bru
i de l'ull també el retires
pel mateix esguard morú.
Dos fills grans que al món tenia
la guerra se me'ls va endû.
Bé en tenia un altre encara,
fill d'una amor com ningú
pugui mai portâ a una dona.
I ella era talment que tu
de la veu i de la cara...

(Pausa. Reportant-se).

S'assemblaven tots a tu
els tres fills que al món tenia.
Dos la guerra se'ls va endû,
l'altre vaig arreu cercant-lo,
no me'n sap dir res ningú.

JONCMARÍ

Bell de vós que parleu dels vostres fills

i esmenteu la claror de llur mirada
i aquella coratgia pels perills
de la guerra on guanyàreu nomenada,
i aneu cercant pel món el més infant
amb l'esperança de trobar-lo encara...
Mes ai, jo moriré tot sospirant
sense haver conegut pare ni mare.

(Pausa).

CAVALLER

Si a mi em quedés encara un fill com tu!
Per remissió de culpes i flaqueses
el meu cor d'estimar tants anys dejú
bé en daria de glòries i riqueses.
Talment ara jo sóc, orfe de fruit,
la branca de fullam esponerosa.

JONCMARÍ

Jo só el fruit bord, tombat com un descuit
potser d'una alta branca on feia nosa.

CAVALLER

Doncs en esment del fill que vaig cercant
per tots els caminals de mar i terra,
ja que el nostre dolor s'assembla tant
i he perdut els dos altres a la guerra,
si aprens a dur-me amor i voluntat
i t'esmerces ben bé amb l'art de la lletra
i esdevéns cavaller brau i esforçat
que el dardell de la por no pugui retre,
jo et duré com un fill al meu costat.

JONCMARÍ

El que em dieu, senyô, em vé tant de nou,
que ni puc encertar una resposta.
Que un cavaller tan noble com vos sóu
em prenguéis com un fill... Encara em costa
de creure el que l'orella ha sentit prou...
No mereixo tan sols esse' el vostre hoste.

CAVALLER

No has sentit mai daler d'eixamplar el teu món
i esbrinar el que amaguen les neus de les mun-
[tanyes,
ni has passat amb l'esguard de l'horitzont
on hi ha gent que enraonen de mil guises es-
[tranyes?

JONCMARÍ

Però ço que em dieu d'abandonâ aquest lloc
i seguir sempre més vostra ventura,
aquesta sort l'he desitjat tan poc!
i només dóna goig posseï el que hom fretura.

CAVALLER

No has sentit mai daler d'esbrinâ el pensament
dels savis que han pensat primer que tu pensessis,
ni conèixer les lleis del firmament
que Déu donava als astres? Altrament,
quin és d'aquests afanys que no tinguessis?

JONCMARÍ

Bon cavaller, senyor, vós em parleu
de mil coses que mai ho he sospitades
i sento deixondir-les dintre meu
com si les hi dugués endormiscades.
Però ço que voldríeu no pot 'ser,
perquè jo no sóc lliure dels meus passos.

CAVALLER

Per un corcer indòmit, no hi ha fre.

RESCLOSER

Un lligam, Missenyô, és de mal desfer
quan el trenava una dona amb els seus braços.

MARGUERIDA

(Sortint de la cabana).

Si ella t'ha de privar que siguis poderós
i destorbar la sort que se't depara,
jo no vull sê una nosa entre tots dos.
Senyor: ni jo puc dar-li ço que li oferiu vós.

CAVALLER

Assenyada donzella que del cor no ets avara
perquè saps estimar d'un amor vertader
i saps del sacrifici la virtut alta i rara
de punyir-te pel goig de fer el bé!

JONCMARÍ

Per què cal sacrifici? Perquè jo posseeixi
els tresors i riqueses que no he mai cobejat?
Per això cal que deixi
tot ço que al món he tingut de més grat?
Per què cal sacrifici? Perquè jo sigui ingrát?

CAVALLER

(Com en oració).

He errat per mar i terra els meus camins
per espai de set anys de desventura,
he abandonat l'espasa als sarraïns,
i encara no só net de la sutzura
que el meu cor pecador tant ennegreix,
i fa que arreu on vagi dugui el feix
de mes culpes que encara no heu perdonades,
i aquesta fosca veu que m'escarneix
com la balma on ressonen les ventades.

RESCLOSER

Cavallê, aquestes veus que us fan neguit
no són més que els bruels de la llacuna
que aquí s'hi senten cada nit
quan no fa lluna.

CAVALLER

Sembla brollar de terra com un avís del cel
que encara em fa retret de mes passades fúries.

RESCLOSER

No la sabeu la història del bruel
que ressona de Roses fins Empúries?:
Si passeu per la villa—de Castelló
bé veureu set arcades—contra clarô.
Són el pont que Huc el comte—va fer-hi alçar
treballant set anyades—sense parar,
hivern ni primavera—tardor ni estiu:
cada anyada una arcada—damunt del riu.
Totes set són germanes:—com de germans,
n'hi ha de mitjanceres,—xiques i grans.
Per l'una hi passarien—quatre camins.
Per l'altra el doll que xuclen—trenta molins.
De sis altars diria's—que són la nau.
La més xica és molt baixa—com un catau.
Si passeu per la villa—de Castelló
la veureu ran de l'aigua—contra-clarô

que entre totes amaga—son averany.
 L'any que varen bastir-la—va ésser mal any:
 res de pluges, nevades—ni grop al cel.
 En va el fred cercava aigües—per prendre el gel.
 Dotze mesos bufava—tramuntanal,
 secant la terra campa—com el sorral.
 Per caçar no calia ser caçador,
 per pescar no calia—ser pescador,
 car ni els ocells trobaven—per dû en son bec
 als moixons la becada;—i al fons del rec
 migrant de set l'anguila—veia la mort.
 L'any de la mala anyada—per mal record
 la gent encar sol dir-ne.—D'aquest comtat
 llavors Pons Huc el comte—molt ben amat
 de tots, la sort regia.—Doncs heu's ací
 que mentre als uns sobrava—bon pa i bon vi
 d'altres en el dejuni—com els romeus
 (a guisa d'una guerra—quan sota els peus
 del mur brillen les llances—del setjador)
 ja de la fam sentien—cruent dolor.
 El comte a tots amava—d'amor igual,
 Fa pregonâ una crida—pel seu herald
 manant a aquell qui tingui—secle o forment
 estibat, que li lliuri—en continent.
 Qui hi manqui, cau en pena—pena cabdal.
 No tothom l'acomplia—la llei comtal.
 Travessant la nit fosca—lluny dels camins
 camina una carreta—de bous mugins.
 No és carretê el que els mena—tampoc bover,
 ni pagès de remença—ni traginer,
 que és ric-hom de paratge—molt nomenat.
 La carreta és curulla—de sacs de blat.
 de tants de sacs com duia—ni fa trontoll.
 Ja travessa les feixes—passa el rostoll
 amagant-se dels gossos—i dels camins,
 la pesanta carreta—de bous mugins.
 Ja arriba a la maresma—que és fosc encar.
 Veu llumenâ una falla—dintre la mar,
 que una nau ja l'espera.—I es diu:—bé puc
 fer la llei també als comtes—comte Pons Huc!
 Pel cel canta una alosa—ve de llevant.
 Ric-home, Déu t'ampari—Déu o algun sant,
 que el que és la llei del comte—bé es va acom-
 [plint.

Setanta sacs que duia—ja en deixa vint,
 i encara la carreta—du massa pes:
 com més quarteres llença—s'enfonsa més,
 que la maresma és falsa—i el blat feixuc...
 Ta llei bé fou complida—comte Pons Huc!
 D'ençà d'aquesta feta—de bella nit
 del fons d'aquestes aigües munta el mugit
 dels bous, com un eximpli—pel desfael.

JONCMARÍ

Sentiu ara, sentiu-lo?—Es el bruel;

CAVALLER

Quina basarda escampa aquest bruel
 que ix dels llots sangonents de la Maçona!
 Prou que el sento, que el seu avís cruel
 posa encara a la boca un glop de fel
 i al just prevé i a l'àvol esborrona!

ESCUDEU

Missenyô, una alenada de garbí
 vé propícia a les veles.

CAVALLER

Tot convida
 a emprendre la partença, Joncmari.

ESCUDEU

Fugim d'aquesta història maleïda.

MAJORAL

(Confidencialment).

La nau que passa, no torna a venir:
 del món, què en saps? Hi ha dones millors que
 [Marguerida.
 Tu n'has vista cap més? Abans, coneix la vida...
 I per ella també hi han galants a desdir!

JONCMARÍ

No em fa fremî el bruel, ni cap remor
 m'ombreja d'una lleu malestrugança;
 no em cal fugir de res que em faci por,
 ni haig d'anâ a cercar lluny cap enyorança.

RESCLOSER

(Els pastors s'han atançat poc a poc, recelosos,
 a escoltar).

Au, no tingueu temença, l'Eugasser, Rabadâ,
 no sigueu tan esquerps, que és home noble

i de pau, l'Almirall; sa paraula ens acobla
al seu entorn: i l'aire té d'un Sant.

BOVER

Té una llei de tristesa en la mirada...

EUGASSER

I del seny dels anys, la testa nevada
damunt les espatlles li va blanquejant.

CAVALLER

Rabadans i pastors no tingueu por:
l'espasa l'he colgada a Terra Santa.
No temeu, doncs, de mi, si no fos que us espanta
ma feixuga dolor i la meva complanta
de pecador.

UN MARINER

(Arribant).

Missenyor! S'ha aixecat un airet fi
que cuida fer penar molt la galera:
els ruixons van llaurant el sorral fi
i els remers són lassats de tanta espera.

CAVALLER

*(Joana va atansant-se, obrint-se pas entre els
pastors que curen de deturar-la).*

Joncmarí, el jorn fineix. Demà ens eixirà el sol,
si véns, en mon palau, on rebràs homenatge
de barons i rics-homes... Si el teu cor vol i dol!
No et requi, no, trencar perxò ton prometatge:
Donzella, tornarà, tingues consol.

JONCMARÍ

El que estima i se'n va... no torna més!

CAVALLER

Doncs pensa en el que prens i en el que deixes.

JONCMARÍ

Vos en sent' grat... vindria si pogués...

MAJORAL

I ell no ho saps, el que pot?

ESCUDEF

Grillons i reixes
té en presons per rebels i presoners
que fan de nit i dia un cor de queixes.

JOANA

(Havent assolit posar-se a primer terme).

Qui és que me'l vol prendre, el cor de fang
que em vol prendre el meu fill?

CAVALLER

Qui sóu, la dona
que useu amb mi un llenguatge talment franc?

JONCMARÍ

Missenyô, és una pobra molt velleta i molt bona
que ha fet de mare a Marguerida i també a mi.

CAVALLER

(Després d'una pausa).

Marinê, el mariner: que la nau prengui vela
i us concedesca Déu un bon garbí.

ESCUDEF

I vós, senyor?

CAVALLER

Jo, per seguir l'estela
que asenyala els destins del meu destí,
no em cal més que el bordó.

ESCUDEF

El poble us enyora,
jo no us deixo, senyô, en aquest tocom.

CAVALLER

(Imperatiu).

Vós, i digues que encar ma vida pecadora
no ha acabat, lluny dels homes i ignorat de tothom
on hi sigui tan pobre que no tingui ni nom.

FI DEL PRIMER ACTE

ACTE II

Apareixen en el mateix lloc, Joana i Marguerida, apedaçant ormeigs. Es a la tarda de l'endemà.

JOANA

Per què et deixes guanyar per la tristesa
que et fa plorar o bé t'ofega el plor?
Tot avui que no cantes la cançó
del mariner i la princesa,
Margueridó!

MARGUERIDA

Adéu per sempre el temps que saltava i cantava.
Ara em sembla molt lluny, i tot just si era ahir.
La ventura més gran ve dia que s'acaba;
ell que tota ventura li venia de mi,
li sóc ara una nosa.

(Molt tristament).

JOANA

Pobrissó Joncmarí
com seria ferit de la teva paraula,
si et podia sentir;
que també jo l'he vist somicant com un saule
maleint el malastre que li du major sort.

MARGUERIDA

Digueu-me si no fóra millor, la meva mare,
que ésser font de la seva i de la meva dissort,
digueu-me si no fóra millô encara
la mort!

JOANA

Filla, aquesta paraula és contra el cel,
que tota cosa ha fet segons mesura.
Diu que tots, quan neixem, ja hi ha un estel
que és l'estel de la nostra ventura,
que només ell coneix nostre camí
i ens el senyala. Mes ai qui detura,
o vol retòrcer la llei del destí,
que ella només condueix a la fi!

Déu mateix va passar els carrers d'amargura
del Calvari, que el duien a morir.

MARGUERIDA

Qui sap si els meus camins van a morir.
Perquè morir vol dir perdre la vida,
i la vida, per mi, és Joncmarí...

JOANA

I la vida, per ell, és Marguerida.

MARGUERIDA

(Amb generós entusiasme).

No, que jo só el destorb i l'entrebanc
del seu alt destí, de la seva glòria,
i el seu destí m'apar un cavall blanc
auriolat de pols i de victòria.
Mare, quan sigui comte o bé baró
com li escauran el perpunt i la malla!
serà bell parlar com un trobador
i el més ardit cabdill en la batalla.
Festejarà princeses a desdir
d'una gentilesa enlluernadora,
i jo, tristeta de mi,
só pescadora!

(Plora).

JOANA

El ric home i el rei i el pescador
estimen d'igual guisa, Marguerida:
per respirar només cal tenir vida,
per estimar només cal tenir cor.
El més pobre del món té algun tresor
i hi viu més aferrat qui majô el té.
No menysprea l'argent el qui té or
i aquell qui té un florí vol un dinê.
Ho enveja tot aquell qui res no té,
i aquell que ja ho té tot no en dóna rê,
i ho defensa amb l'espasa i amb l'honor.
De guisa igual defensa el ric senyor
les seves terres, com el mercader
les naus apesantides de tan or,
com defensa ses vaques el bover

i les seves ovelles el pastor.
Doncs tu que tot ho tens i no tens rè,
fés cara al que et volgués robar l'amor.
Que el més pobre de Déu ric esdevé
i el seu cabal de molt és el millor
i no hi ha res que el pugui fer malbé,
perquè el cabal dels pobres és el cor.

MARGUERIDA

Mare, el cavallé és fort i està avesat
a vènce, en totes les batalles;
com podré defensar-me si el meu cor llatzerat
no té ja més defensa que mes tristes ploralles?
I, mare, el que venç sempre és el més fort.

JOANA

Però algun cop el fort també trontolla;
hi ha una mà suprema que és la mà de la sort
que a rauxes és sàvia i a rauxes és folla,
la que enfonsa els vaixells i els mena a port
i els desvalguts empara.
Doncs per més que el teu mal sigui el seu bé,
diu que el cavallé és sant, i en fa la cara:
tu deixa'm fer a mi... li parlaré,
i si la sort ho vol...

MARGUERIDA

No ho voldrà, mare!

*(Entren pescador i pastors, per la dreta, com
si anessin a la platja i en veure les dones es
deturen.)*

MAJORAL

Mestressa, bones tardes, vós i la companyia!

JOANA

Salut, el Majoral.

BOVER

Bones tardes, fadrina, Què és el que t'angunia
o et fa mal?

MAJORAL

A fe, totes les dones són d'una guisa extranya:
quan heu d'estar alegres, per no riure ploreu.

JOANA

I tu, tens una llei de dí i de plànye...

MAJORAL

Ja et velg, quan siguis sogra de l'hereu,
passejant pels palaus, fent reverències
i genuflexions,
tot dansant amb rics-homes i eminències
per les catifes dels salons.

(Riu)

RESCLOSER

Tant mateix, doncs, és cert que el cavaller s'afi-
[lla
a Joncmarí?

JOANA

Vosaltres bé ho dieu...

(Defugint la conversa.)

RABADÀ

(A Marguerida.)

Apa, que tú deuràs ser la pubilla
quan ell sigui l'hereu...

BOVER

Ja et dic jo que has pujat uns fills ben drets
i vares tení ull fent-los de mare!
Ves, però, qui ho hauria dit, suara
que no tenies sostre ni parets,
que et diríem comtesa i reina encara,
tan pagerola de mena com ets!

RESCLOSER

Què vols... mira: jo encara no m'ho puc acabar.
Si n'he conegut i n'he vist de terra;
m'han tingut presoner de justícia i de guerra
i he vogat a galeres set anys sense parar,
vaig rodant pel món com una desferra
i allò que no he vist ho he sentit contar.
Però, que vols, això de què aquest home
que és poderós i ve de Terra Santa i Roma

es quedí aquí fent vida d'hermità,
no m'ho puc acabar.

BOVER

Debades mestre Ambròs li ha ofert hostatge
al cortal...

RESCLOSER

Però diu que per sofrir
les inclemències del fred i l'oratge
no li plau més recer que aquest mesquí
recó pobre i desert de la cabana,
i anar entretenint la seva gana
amb els barats i llisares que pesca Joncmari.

EUGASSER

No mai de mai el deixa.

PESCADOR

I el sermona tothora.

ALTRE PESCADOR

Com que així que el va veure diu que li va
[venir
esment, per la semblança, del fill perdut que
[enyora.

RESCLOSER

Bé, ja ens dareu recapte, quan sereu la senyora
si un mal vent mai ens porta cap allí.

(Anant-se'n tots).

PESCADOR

*(Signant vers l'esquerra i detenint als com-
panyys que s'en van.)*

Mireu-los a tots dos, van venint en la barca
calmosament... vos en riureu o no:
però en veure la seva testa de patriarca
de genolls besaria son bordó

com si fos el mateix Sant Pescador
que adorem a l'església de la villa
quan li demanem una mar tranquila
perquè la pesquera pugui ésser millor.

RESCLOSER

No he cregut mai en Sant ni en miracler
d'os macís ni de carn massa palpable.
Jo a aquest home li veig un no sé què
que no em fa el pes... Fos sant o bé diable,
no em plauria fiar-li un sol diné.

CAVALLER

*(Comença a sentir-se que va apropant-se en la
barca).*

I digues, Joncmari; tu que coneixes d'esma
tots els passants dels recs i els aiguamolls
i saps els més pregons secrets de la maresma,
passes fangars que són un trencacolls
i rastreges per on s'esmuny l'anguila,
i el sòl es fa compacte com l'argila
sota el teu peu, quan passes a peu cot
sense endinsar-te gens en mig del llot;
digues, doncs: entre tantes aigües mortes
no has pensat mai, no t'ha acudit a voltes
com et fóra plaent de navegar,
poder conèixer totes les ribes de la mar
tots els vents i oreigs
que gonflen les veles;
sapiguer el nord fitant les esteles,
i tenir ormeigs
per totes les pesqueres?

JONCMARÍ

(Surt la barca per entre els joncars.)

Senyor, ben cert que sí;
sovint he somniat aquestes coses
boi corrent amb la vela del magí
mars llunyedans i ribes atzaroses...
Però us dic que és la cosa més segura
també, que tan bell punt m'he despertat
i he retrobat els joncs i la sulsura
i he estès l'esguard arreu pel meu costat,
he sentit una joia molt pura
de què tot ho hagués somniat.

CAVALLER

Per l'home coratjós el món deu sê encongít:
la vida és molt curta i és com un viatge.
Bell, però del pit
que ha respirat l'aire i el vent i l'oratge
de totes les mars, quan toca a la platja
de la mort. Que encara no acaba el viatge
devés l'infinit.

JONCMARÍ

Senyor, la mar és massa gran
i l'infinit em fa basarda;
jo só petit i m'ho sé tant
que la grandària m'acovarda.
Que sigui doncs poc ample o massa estret
el meu recó, l'estimo prou, i em costa
figurar-me altres llocs que no fossin aquest,
i més que navegar de costa en costa
em plau sabê a l'avança en quin indret
el sol ha de llevar-se i fer la posta.

*(Joncmari i el cavaller devallen de la barca i
van en direcció a les dones.)*

MARGUERIDA

(Alçant-se.)

Mare, deixeu-me anà a complí el jornal
d'aplegar l'herba remeiera,
sigui un Sant o no ho sigui, tant se val,
té una llei de paraula que m'esvera...

JONCMARÍ

(Prement a Marguerida de la mà.)

Com! Te'n vas, Marguerida, quan jo vinc?
Fuges de mi i ton cor sofreix i calla
i ja no dringa aquell esquellerinc
de la teva rialla?
Tu que omplies l'oratge d'alegrets,
no t'he vist riure més d'ençà que l'aura
va dur la nau devés nostres indrets,
avui que més el riure t'ha d'escaure;
avui que saps que et duc voler prou gran

que sols per tu abandono la fortuna,
que aquest sant cavaller em va ofrenant,
et fas esquerpa amb mi i fuges tot d'una...

MARGUERIDA

Lassa de mi, el meu cor ha tant sofert
que la solitud només l'asserena;
jo voldria aquest món com un desert
on hi fos soleta amb la meva pena;
mes no fujo de tu, fujo de tot
el que m'envolta,
on cap orella senti el meu sanglot.

JONCMARÍ

(Apenat.)

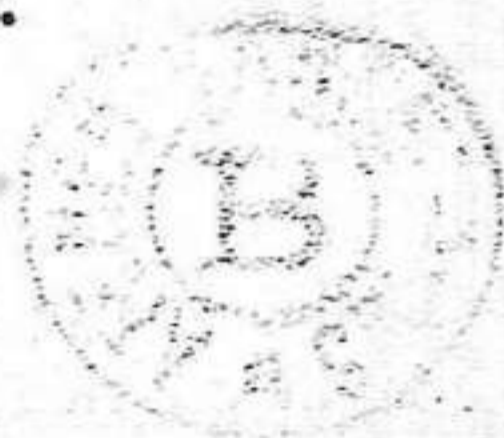
Margueridó, Marguerideta! Escolta
la meva veu millor que abans no fou
que la dolor l'ha anat tornant més fina
i cor endins hi duc com una espina,
dent d'escorçó, que si no sagna cou.
I només tú me la pots arrancar,
tu que de tots mos goigs i dols ets l'esca,
amb el teu vell delit de bogejar
i amb la teva rialla tan fresca.
Anem, ara que fa aquest dolç oreig
de marinada,
i oblidem el mestral, i el garbí i el llebeig
perquè la joia del nostre festeig
no pugui mai tornà a ser destorbada.
Bon cavaller, l'amor és la salut
i el cos ben sà no vol sangria.
Si vós cerqueu un fill que haveu perdut
jo vull salvà un amor que es perderia.

*(Surt enduent-se enllaçada per la cintura a
Marguerida.)*

JOANA

*(En quedar sols, encarats el cavaller i Joana,
s'obra un llarg silenci.)*

Perquè me'l voleu prendre aquest meu fill
i allunyar-lo de tot allò que el lliga,
ensenyar-li la brega i el perill
i la fatiga?
Per què me'l voleu prendre aquest meu fill?

CAVALLER

Dona, em parleu així del vostre fill
perquè la seva vida us és molt cara.
I us dol que jo me'n vulgui fê un espill
de cavallers, i amar-lo com un pare?

JOANA

Si tan noble és l'amor de què parleu
cal que estimeu la pobre Marguerida,
i a ella vós, senyor, no l'estimeu.

CAVALLER

Dona, vostra paraula és tota ungida
de la passió que us vibra en la veu;
cada u fa el patró a la seva mida
i per això no m'enteneu.
Vull dir que vós sou pobre i sou humil
i que desconeixeu l'orgull i l'avarícia,
només veieu les coses d'un perfil
i amb un esguard net de malícia;
però el món és divers i complicat
com aquesta xarxa que apedaceu ara,
i també és fet de nusos el filat.
La malvestat és molta i la virtut és rara.
Doncs si voleu la sort de Joncmari
als seus designis no poseu obstacle,
que és pel seu bé que el vull portar amb mi
per fer-lo poderós com per miracle.
Vegeu ço que puc dar-li jo, i si us plau,
penseu si us creu a vós ço que l'hi espera:
ignorat de tothom essê un esclau
i anà esperant la mort amb la quimera
d'essê un pobre de cos i d'esperit
que es va carregant d'anys i de malures
maleint la sort que li ha fugit
en mig dels joncars i de les sulures.
Altrament jo tinc terres escampades
i el puc fer lloc-tinent o bé capdill,
o almirall de les meves naus pontades,
o si li plauen més les reposades
dolceses de la pau, lluny del perill,
puc esmerçar-lo en lletres profanes o sagrades.

JOANA

Què en voleu fer, senyor, d'un altre fill,
què en voleu fer, si hi ha una veu interna

que us deu cridar encara "què vaig fer-ne
dels fills que jo tenia, què vaig fer-ne"?
Què en voleu fer d'un fill, si el llançareu
com un butxí a l'atzar de la batalla
si no se us perd a la bona de Déu;
què en voleu fer d'un altre?

CAVALLER

(Amb horror).

—Oh dona, calla,
que la sento pertot aquesta veu
i enlloc que vaig no mai em desempara
sinó que em va seguint per tot arreu
i em sembla que són ells que em criden "pare!"

JOANA

Mireu què he pogut fer, jo, pel meu fill:
li he infós novella vida cada dia,
i he sotjat el seu viure en el perill;
si un cop ha emmalaltit, li he dat metgia;
li he ensenyat de fê el pas per caminar
i li he cantat cançons quan s'adormia,
i li he cantat cançons al despertar;
he confegit ses primeres paraules,
l'he vist anar creixent vora la mar
entremig dels joncars i de les saules,
i vós, ara que és gran i em pot tornar
voluntat per amor me'l veniu a robar?
Jo no tinc fills però me'ls sé estimar;
vós n'heu tingut i els heu deixat morir
o els heu perdut... Però la meva pena
és més forta... escolteu... no s'assembla d'un brí
a aquesta que pel món dieu que us mena...

CAVALLER

Què sento en vostra veu que em fa fremir,
què hi ha en vostra mirada tan serena,
que separa un abim de vós a mí?

JOANA

Quan els vostres cabells no eren pas blancs
també jo era una fadrina
colrada de cara i encesa de sangs.
Si el meu pare era un pobre traginer
—pobres traginers que pel món naveguen—
jo duia voluntat a un mariner,

dels que baten el rem fins que s'ofeguen
quan s'emboira tot d'una el cel serè.
Des del jorn que l'onada el va colgar
vaig deixar per sempre les meves muntanyes
i li faig companyia vora el mar,
i així han envellit les meves entranyes
verges d'estimar.

De tant mirar-me el mar amb ull esquerp
l'he perdonat de mica en mica
i el seu xiular traïdor de serp
se m'ha tornat una musica.
Només l'amor salva l'amor,
i si l'amor no m'ha fet dona
el campaneig secret del cor
l'escolto sempre i m'alliçona.
I he pujat dos infants com dos clavells
amb l'esperança de què un dia
s'estimarien ells amb ells
i el seu amor esclataria
com una flor vora aquest mar
que enfellonit va revolcant-se,
i que cap ona hi podria arribar
i aquesta fóra la meva venjança!

CAVALLER

Les nostres històries no s'adiuen gens
i són tristes igual com pols de cendra.

JOANA

Vós i jo també som ben diferents
i per això ens podem comprendre.

(Pausa).

I doncs, senyor, vós que també heu sofert
i sabeu per això el preu de la joia
que ja no es torna a trobar quan es perd,
apiadeu's també d'aquesta noia,
com ho haveu fet del pobre Joncmari,
i apiadeu's, si us plau, de ma vellesa,
o bé seguiu avant vostre camí
i abandoneu semblant empresa.

CAVALLER

Ço que dieu, oh dona, no és possible que fos:
perquè hi ha lleis de coses que no es poden retorcer.

JOANA

I és d'això que en dieu ser poderós
i tenir força?

CAVALLER

Vós no podeu comprendre les ordinacions
i les lleis severíssimes de la cavalleria,
ni el cerimoniatge de les prescripcions
inalterables de la cortesia.

(El cavaller deixa Joana i se'n va brandant el cap. Al fons esquerra es topa amb el majoral seguit del Rabadà).

Majoral, tu que saps la meva pena
i el meu secret coneixes tu tot sol,
i tens esment de la dèria que em mena,
la meva penitència i el meu dol,
tu que saps mon passat d'insanes fúries
del temps que vas servir-me d'escuder
quan amb mon companyó el comte d'Empúries
percorriem caçant eixes planúries,
salva'm, vell servidor, si tu ho pots fer.

MAJORAL

L'esperança tan tost us abandona
de fer creure el minyó?

CAVALLER

El minyó rai,
però si abans no guanyo aquesta dona
no acabaré d'haver-lo guanyat mai.
Només tu, Majoral, pots ajudar-me;
empren-la pel teu compte: té aquesta bossa d'or.
Sempre es sol vènce' amb semblant arma.

(Sospesant la bossa i amagant-se-la).

MAJORAL

Podeu comptar amb mi, senyor.

(El cavaller surt pel fons esquerra i el Majoral s'atança a Joana, seguit estúpidament del Rabadà).

I doncs mestressa, ja ho teniu tot prest
per la partença?

El bagatge el tindreu aviat llest:
com si marxéssiu sense.

JOANA

Per què tu també et gires contra mi,
Majoral? Tu semblaves d'una llei més triada
que els altres, i estimaves Joncmari
i has fet per ell molt més d'una vegada.
Per què doncs també et gires contra ell i contra mi?

MAJORAL

Perquè jo bado els ulls a la raó
i estimo el noi; bé saps que em deu la vida
llavors que vaig trobar-lo en abandó,
tu vares afillar-lo, però jo
t'he ajudat a pujar-lo sense fallida.

JOANA

Doncs aquell que et sentís, primer li acut
que, si no li vols mal, poc se te'n dona.

MAJORAL

Mancada de ningú que et doni ajut
tu al cap de vall ets una pobre dona,
i ara rai! que ets valenta i estàs bona!
I si un dia et flaqueja la salut
o mai trencaves amb la masovera
i mestre Ambròs et treia del cortal?
—ningú sap la vellesa que li espera—
amb Joncmari tindries un puntal
perquè te l'has guanyat i te'l mereixes
i és per això que et reca de deixà'l
sense pensar en ell, i no coneixes
que el teu amor encara li fa mal.

(Insistent en veure l'instintiva protesta de Joana)

Per això et vull parlar, per si tal volta
jo pogués remeiar vostre fadic,
vull contar-te un secret: serva'l, i escolta
la meua veu d'amic,
doncs creu-me Joana, la cosa és ben vista:
que el cavaller no don consentiment
a l'esplai dels minyons, bé sap greu per la trista
de Marguerida, és clar, mes no pot sè altrament.
Posa't en el seu lloc, ho comprendràs de sobra:
què diria allà baix la noble gent
si un cavallê es casava amb una pobra?

No mai la benaurança s'acaba d'assolir:
caminant, aquí caus, allí t'encalles,
Deixem la sort que faci el seu camí
i no hi vulguem baralles.

JOANA

I d'ella, res no et diuen ses ploralles?

MAJORAL

Bah, si el que et fa frisar és el destí
de Marguerida,
pensa que és mal d'amor, mal que s'oblida,
i pot trobar remei... no anant molt lluny d'aquí.
No et dic que Joncmari no tingui millor l'aire,
però el que és voluntat, a ben segur
més que el meu hereu no li'n pot dur gaire,
i encar que no m'escau—bé puc dir-t'ho ara a tu—

(Mostrant la bossa)

no és pas tan d'escarnir, que estalviada
son pare té diner que dringa i llú
per reposar si el lleure li agrada
i a vila fê un alberg on acabar
la nostra vida errant sota bona teulada.

(Rabadà mira estúpida.)

JOANA

I és aquest el secret que em volies contar?

(Entra Marguerida i Joncmari, duent als ulls un esclat de joia.)

MARGUERIDA

No estigueu trista, mare, que no us volem deixar!
Les llàgrimes dels ulls, mireu, s'han foses
només que de mirar a Joncmari,
i el nostre amor en lloc de defallir
ha tret florida amarga com les roses,
i ara jo sóc més d'ell i ell més de mi.

JONCMARÍ

Mare, i ploreu?

MARGUERIDA

Quin trist pressentiment
també a mi em té sorpresa i m'engunia!

JONCMARÍ

Diria's que hi ha encara al grat del vent
un cap de núvol, com quan es congria
la turbonada furient...

Vós podeu ajudar-nos majoral,
ens podeu dar la mà en aquest passatge.

JOANA

No el meu fill, que ell també ordeix el teu mal,
tot, tot t'és enemic... Deixem aquest paratge
per sempre més, deixem aquest cortal
i aquestes aigües mortes, i anem a la ventura
seguint tots els camins fins on poguem
trobar una pau més franca i més segura,
que aquesta pobra barca i aquest rem.

CAVALLER

(Entrant).

Dona, on voleu anar, si la terra és tan gran
que els caminals s'hi perden i la fi no s'albira.
Ensopega d'aprop el que enllà mira,
i no va lluny qui mira al seu voltant.

JOANA

Doncs irem on no es senti el dring de l'or
que heu dat al majoral per si ens enlluernava,
que en els cors hi portem millor tresor
que dura més que l'or i mai s'acaba.

JONCMARÍ

Qui estima l'or als ulls n'hi llu l'esclat.
I éreu vós, missenyor, el que volia
ensenyar-me a bornâ en cavalleria
per emparâ el malalt i el dissortat,
i el vostre cor de cavaller ordia
com un bou baratar-me en el mercat?

(Prenent la bossa al Majoral).

Sabeu-lo doncs ara quin és el meu preu,
doneu-me aquesta bossa per sabê el pes que
[aguanta.

*(Amb un crit de joia gairebé salvatge. Pausa.
Llença la dita bossa)*.

Es la primera volta que jo puc dî això és meu!
Mes tost tocarà a fons com més sigui pesanta.
Au, a fer companyia als sacs de blat

i als bous mugins, i a l'avar de l'història,
au, trossos d'or als bous junteu vostra cridòria
que faci riure al just i espaventi el malvat!

(Riu).

Ja, ja! I ara seguiu vostre camí,
fins ara i tant jo penso ben quedar-me:
per a guanyar a Joncmari
haveu triat una mala arma.

(Menaçant amb la fona).

CAVALLER

(Profundament abatut).

Ja el meu camí no em pot portar més lluny.
Fa set anys que navego i que faig via
patint neus de gener i sols de juny,
i el meu camí no pot ja dur més lluny;
que em va corbant l'espatlla un greu pecat
i a cada pas que dono més em pesa
i el seu pes va minvant ma fortalesa
fins el dia que en sigui alliberat
si aquell infant que cerco adalerat
en son cor generós al fi em perdona
del mal que li he fet i el meu pecat
més pregon que els estanys de l'Amaçona.

JONCMARÍ

Quin fosc misteri hi ha en vostre dolor,
ni quina voluntat d'estranya mena
lliga vostres destins, als meus, senyor,
com si fossin grillons d'una cadena?

CAVALLER

L'orat que et va posar al coll la creu
—doble fermança de perdó i esmena—
per ella havent pregat en sòl jueu
set anys, ve arrossegant la seva pena
fins al teus peus mateixos...

JONCMARÍ

(Fent-se tot d'una en ell la llum).

Pare meu!

(Pausa llarga).

CAVALLER

Gran deu essê el perdó quan el pecat és gran.

JONCMARÍ

Gran ha estat prou la penitència vostra.

CAVALLER

Vint anys, fill meu, vint anys que et vaig plorant.

JONCMARÍ

(El besa.)

Pare! Deixeu que us besí a la boca i al rostre; també jo us he degut enyorar tant! Quin averany ni quin pressentiment em feia ja estimar-vos com sou ara amb aquest dolç esguard d'enterniment? Però, si us plau, parlem-me de la mare: digueu-me si fos morta o si acàs viu, a quina llei d'amor dec la naixença, son llinatge quin fou... Per quin motiu vaig ser llençat com el fruit bord que es llença...

CAVALLER

No vares ser llençat, mon car infant.

MAJORAL

Jo, el seu servent, de tu sempre he pres cura.

JONCMARÍ

Pare, esquinceu d'un cop la bena obscura: si em llençàreu, per què m'heu plorat tant?

CAVALLER

Fill, respecta el dolor i la memòria mitiga; fés tan gran el teu perdó que, oblidant, s'endolceixi la marò que ombreja la maldat d'aquesta història.

JONCMARÍ

L'amor pot endolcir l'història vella, Pare! si us plau, beseu-la també a ella i hauran finit per sempre nostres dols.

CAVALLER

Sóc digne de besar només la pols dels vostres peus i la vergonya em priva d'alçà el rostre.

(Besa els peus a Joncmari, Marguerida i Joana, i torna a besar el primer a la boca).

Morir em fóra dolç ara que m'he esbandit en la doll viva del teu perdó que té tots els consols.

RABADÀ

Missenyò, missenyò, un cavallè arriba sense llança, ni espasa, i sense fre; va tan rabent que sembla que s'esquiva el seu corcè.

JONCMARÍ

(Impacient).

Pare, un sol mot; dieu-me: com es deia?

CAVALLER

També oblida el seu nom desventurat, que era blanca com ànima d'albat...

JONCMARÍ

I de semblant, com fou? Rossa de ceia i blava d'ulls, o de colrada pell com Marguerida, o bé potser li esqueia ésser més bruna del cabell?

(Joana sanglota apart).

Mare ploreu?

MARGUERIDA

No veus que li has fet dol?
L'amor més generosa és també avara.

JONCMARÍ

No pot estimar més qui estima molt, per mí sempre sereu la meva mare.

JOANA

No, que ella et va ésser mare per la sang i jo t'ho só pel cor, que és altra mena

d'amor, i va parir-te del seu flanc
i el meu amor res sap de l'esvoranc
del ventre obert que sagna a doll de vena.

JONCMARÍ

Mare, deu-me si us plau vostre perdó:
la sang és llei interna que ens obliga
més forta que nosaltres... Ai, però,
la voluntat cap força la deslliga.

JOANA

Ja sóc morta en ton cor, fill.

ESCUDEF

(Ans que Joncmari contesti, l'escuder descavalca i entrega al cavaller un missatge).

Missenyô!

CAVALLER

Parla, doncs, l'escuder; digues la nova
bona o mala que em duus dels meus estats;
parla, escuder.

ESCUDEF

Senyor: la vila es troba
barrejada pels nobles i els soldats,
vos saben vell i hom diu que una quimera
vos mena errant per vents i tempestats
i havent finit set anys tinguts d'espera
vos acusen d'havê'ls abandonats,
i puix no teniu fills ni heu dit quin era
l'hereu segons les vostres voluntats,
els malcontents s'acreixen cada dia,
i els fidels van minvant...

CAVALLER

Mon lloctinent
i germà, què fa doncs? La rebeldia
no conté?

ESCUDEF

Diu essé el més prop parent
i que li escau de llei la senyoria,
i ha afalagat el poble amb arteria...

CAVALLER

I el bisbe, mon amic?

ESCUDEF

El beneïa

en mig de la gatzara de la gent.

CAVALLER

Déu meu, quan finirà ma desventura!
Ja el braç és buid d'aquella virior
que feia espurnejar-me l'armadura
i ara ja ni als infants faria por.

ESCUDEF

Missenyor, si s'escampa que refeu el viatge,
tot el poble us estima, i millor si no us tem.

JONCMARÍ

(En un esclat violent de generositat).

Pare! Aquest braç és fort i venjarà l'ultratge,
que està ben avesat a batre el rem
i no falla un tret quan branda la fona;
doneu-me una llança, doneu-me un cavall,
que sento dins el cos la sang que m'esperona
i m'empeny com un doll riera avall.

JOANA

Fill, tu també?

CAVALLER

Fa honor a sa naixença:
dóna goig de sentir son plany noble i rebel
i aquesta coratgia de cor jove que es llença.

MAJORAL

Visca l'hereu!

ESCUDEF

(Estenent la mà).

No us cal millor defensa,
doncs que aquest noble infant us és fidel,

i també l'almirall que al pal de cent galeres
per vostra causa ha issat ja cent banderes,
i ha jurat a trenc d'alba ésser aquí
amb tres naus.

JONCMARÍ

Pare meu, ans de partí
bé puc a Marguerida dar fermaça
que mai l'oblidaré i que havent vençut
els rebels i complida la venjança
vindré a vinclâ als seus peus llança i escut.

MAJORAL

Com seràs més formós amb elm i llança
que amb aquest esparrec de sarja brut!

JONCMARÍ

No trigaré en tornar.

MARGUERIDA

Cor que espera no es cansa
mentre viu d'esperar i el temps és llarg,
molt llarg, més llarg que l'esperança.

JOANA

(Ha anat enfosquint-se).

Senyor, penseu abans què és el que feu:
aneu planyent dos fills morts en batalla
i aquest terç com talment si no us fes falla
bon punt l'heu retrobat també el llenceu.
Penseu abans, si us plau, què és el que feu!

CAVALLER

Dona, la vostra veu us ix del cor
i el crit del cor, si no traeix, enganya.

JOANA

Però el fill nostre encara és tot amor
i la guerra homeiera no té entranya.

CAVALLER

Ja la nit va escampant-se al nostre entorn:
fou jorn d'emoció pregona i vària

i ens cal el sant repòs. Jo aquí en pregària
vull esperar que arribi el novell jorn
perquè Déu m'illumini en la tenebra
i encalmi aquest neguit que el pols m'enfebra
i a tots ens assenyali el nou camí.

MARGUERIDA

(Amb una misteriosa melangia.)

La diada ha estat llarga, feixugosa,
però jo estic contenta, Joncmarí.
La vida et crida...

Pren aquesta rosa,
poncelleta trencada ans de florí...

JONCMARÍ

Si me'n vaig és només per a tornar
més fort i poderós que vaig deixar-te
a complir la paraula que et vaig dar
que mai no deixaria d'estimar-te.
Si me'n vaig, mare, és sols per a tornar.

CAVALLER

Aneu, el dia ha estat llarg i feixuc
i per demà ja sento el corn de guerra.

MARGUERIDA

(Ha pres el carregament de joncs i herbes).

Adéu, el dia ha estat llarg i feixuc.
No hi ha llit ni coixí bla com la terra
i jo m'he cansat tant que ja no puc.

(Deixa caure el feix).

FI DEL SEGON ACTE

ACTE III

*(L'acció passa al mateix lloc, a trenc d'alba del
dia següent. El cavaller està en oració amb els
braços estesos en creu, abillat de guerrer, en la
mà esquerra té encara son bordó. Amb l'alba va*

aclarint-se-li també el sor. L'escuder que dorm, arrecerat de la cabana es deixondeix.)

CAVALLER

Vós que amb mil ulls d'estel escruteu la tenebra
i sabeu la follia del pecat
que fascina els sentits i el cor enfebra,
perquè un dia també fóreu temptat,
poseu flama damunt mon cor de gebre,
com bàlsam guaridor d'humilitat.
Senyor, jo us he servit i us he ofrenat
cera i encens en la pompa dels temples
i de les catedrals, i si he pecat,
he dat de penitència bells exemples
que esponjaven mon cor de vanitat.
Si us he servit, Senyor, no us he estimat.
He anat cercant pel món vostre perdó
fent via en dolorós pelegrinatge,
m'he llatzerat el cos en la dolor
he erat al grat dels vents de platja en platja
governat pel delit d'ambició
de fer més gloriós el meu llinatge,
i he abandonat l'espasa pel bordó
disfressant amb virtut el poc coratge.
Boi fent el penitent he pecat més, Senyor.
Miser de mi, he pecat en contra cada
manament de la llei, i, empedreït,
mon cor s'ha fet més dur cada vegada
com el còdol llençat per la riuada
va tornant-se més dur i més petit.
Mes la vostra clemència el plany escolta
i al penitent retorna la salut:
vegeu-me als vostres peus, sota la volta
del cel, Déu meu Senyor, las i retut
suplicant que ma culpa sigui absolta
i em torneu la pau, font de salut!
Vós que aclariu la terra i abans de sortí el sol
ja expandiu una llum pàl·lida i balba
mentre comença el cant el rossinyol
i el darrer dels estels saluda l'alba,
aclariu el meu cor, oh Déu del sol!

ESCUDEU

(Esborronat).

Missenyor, fugim tost en fer-se clar
d'aquesta terra solitària i verna
on s'hi sent el mugir i el bruelar
dels bous fatídics, i es veu la lluern

d'unes flames esparces, com el fosforejar
dels fossars.

CAVALLER

Es la por que t'enlluerna,
l'escuder!

ESCUDEU

No és la por que em fa parlar,
mireu-vos-les com flames de llanterna,
guspises de follets i de bruixots...
que aquesta terra està com encantada!
No veieu res?

CAVALLER

No és resplendor de fada
ni foc de bruixa, l'escuder, són tots
els teus pecats de la vida passada.
Jo també els veia abans, i com assots
em fiblaven amb veu punxant, irada,
fent-me retret dels meus afanys remots.

(Pausa: amb místic transport).

Mes ara tot só humit de la rosada
i duc la llum de l'alba en la mirada,
l'escuder, que el bon Déu perdona, al fi,
si el més superb sense urc son perdó implora,
i amb la primera albada del matí
ha esponjat el meu cor que sagna i plora
i m'ha aclarit l'adreça del camí;
no temo ja la guerra, ni maleeixo l'hora
que vaig prendre el bordó del pelegrí.
Només per llarga via santa i reparadora
s'esborren els mals passos.

(Pausa. Amb transport contemplatiu.)

Mon escuder fidel,
esguarda a cada instant com es fon un estel
i l'horitzó marí té enigmes de pregunta.
Ja ha caigut a la nit el primer vel...
un tebi aïret ja ens diu que el sol tramunta
del més enllà... ja es fon un altre estel...
Ja a la nit va caient-li el darrer vel...

JONCMARÍ

(Eixint de la cabana).

Pare, deixeu que us doni el bon matí,
abans no s'hagi fos l'última estrella.

Si em va semblar de somni el jorn d'ahir,
la nit m'ha dut un somni de clara meravella.
He somniat que entrava al vell palau
dels meus avantpassats, i esfereïda
anava reculant l'innoble allau
dels desfaels, com per un llamp ferida,
fins que jo he alçat l'espasa en fermaça de pau
i el bisbe m'ha ofrenat un mantell blau
i una corona d'or per Marguerida.

CAVALLER

Fill, l'àngel que aquest somni t'ha amagat
dessota del coixí quan jo feia pregària
braços en creu, també a mi m'ha inspirat
un mateix pensament, que ve tot de l'alçària:
els somnis de la nit, i el resplendor nibat
de les oracions.

ESCUDEU

La lluminària,
senyor, no és, no, fantasma, que es va veient de
[prop:
set resplendors i set ombres humanes,
no les veieu?

CAVALLER

Bé callaràs d'un cop!

ESCUDEU

I no sentiu deshora com voguen les campanes?

CAVALLER

Repiquen per la pau i pel perdó
que les cadenes del pecat desnua
al penitent que està en oració
braços en creu i testa nua,
campanes de coure del trist pecadô!

JONCMARÍ

Repiquen per la joia del matí
i el dolç enterniment de l'hora d'alba
quan el llevat aixeca un airet fi
i l'aigualê humiteja la vidalba.

CAVALLER

El perdó no pot cabre en cor estret;
corre, vés a cercar a Marguerida
perquè em perdoni el mal que li he fet
i tu no em puguis més tení en retret
si és que mai l'hagi ofesa o preterida.

JONCMARÍ

Pare, com ella no ha de perdonar
si perdoneu segons el Pare Nostre,
com no ha d'amar-vos, si no sé què hi ha
de diví i resplendent al vostre rostre
que us don'aire de sant i us fa estimar!

ESCUDEU

Senyô, aquestes campanes escampen tal lament
que no sembla esse' el goig qui les fa moure,
ni tampoc és la pau del penitent,
que sembla pregonar llur veu de coure,
que apar com si brandessin a foc o a sometent.

CAVALLER

El sentit corporal és font d'engany
i la llum massa clara l'enlluerna.

ESCUDEU

(Esfereït).

Però la sort se'ns mostra en averany
sovint; i no s'apaga la llum
dels focs follets... mireu, sinó, esguardeu,
i no digueu que el resplendor no esclata
ni que són ulls de llop o de guineu,
mireu, senyô, tot dret d'aquella mata!

JONCMARÍ

Oidà!

CAVALLER

(Passant-se la mà pel front, fins sincerar-se de
la realitat).

Que fossis ombra o bé esperit,
parla pel nom de Déu! si ets ànima en pena
que fes esment del pietós oblit
d'oracions i misses, et sia tost complit;
parla, doncs!

BOVER

(Deseixint-se de darrera una mata, amb una llanterna).

No sóc ombra ni esperit,
i és un pressentiment mortal que em mena,
missenyor. Vaig cercant-la... Aquesta nit
Marguerida al cortal no s'ha acollit
i es deu haver perdut a la serena.

JONCMARÍ

Déu meu, Senyò, i quin foll pressentiment!

BOVER

Tots els pastors i els mossos i els pagesos
del mas han donat veus, i a sometent
d'ací d'allà amb llanternes són estesos.

JONCMARÍ

(Reportant-se de l'aclaparament d'antuvi).

Tots van cercant-la i jo, parat, què faig?
Ai las de mi!

(Surt.)

CAVALLER

Diu que no es mou cap fulla
ni en estiu ni en tardor que Déu no vulla,
fill meu: no perdís mai el diví raig
de l'esperança que els camins destria.
Que el primer raig de sol, Senyor diví,
destriï per tothom un nou camí
amb la llum del nou dia.

ESCUDEFER

Missenyor, bé apuntava l'alba clara
d'un bell començ mes s'ha girat de cop
el cel, i si per cas el vent no para
no tardarem pas gaire a tenir grop.

CAVALLER

Grat sia a Déu tant sols de donar temps
de guanyar la badia a les galeres.

ESCUDEFER

Que el vent sigui vençut pel cop dels remes:
les costes són esquerpes i roqueres.

CAVALLER

Doncs si per cas no arriba l'almirall
o el mar no ens permetés de prendre via,
tria'ns de l'eugassada un bon cavall
pel meu fill i per mi, que ans del terç dia
vull essê al meu palau duent l'estrall
i vull veure el germà com s'humilia
als meus peus, com s'escau a tot vassall.

ESCUDEFER

Així m'és grat sentir el meu senyò,
car la llei dels forfets és la venjança.
Fugiu de la fatal malastrugança
d'aquest lloc basardós. En l'horitzó
s'albiren ja les naus. La bona nova
ja escampa el corn, sentiu?

CAVALLER

Doncs tan si es troba
la mossa com si no, sigui el garbí
que bufi o bé el mestral, sense més prova
me'n duc, si us plau per força, a Joncmari.

JOANA

(Arriba, havent escoltat les darreres paraules).

Malhaja de la nau i del mestral
que la menà a eixa platja franca i neta
i no la va rebotre en un penyal
que en mil estellicons caigués desfeta!

CAVALLER

(Cínicament).

Contra el timó ben fort cap vent no val.

JOANA

Heu sabut jugar bé la vostra treteta!

CAVALLER

(Amb afectada sinceritat).

El desesper és foll i ofusca el seny:
si m'heu llençat aquest afront al rostre,
no m'ofèn gens, comprenc vostre desdeny
i també sento al cor la dolor vostra
Que avui l'alba m'ha fet una claror
novella al cor, i el tou de l'herba humida

ha esbandit els meus peus, i un vell amor
m'ha enternit, i he volgut que Marguerida
amb Joncmarí es partís vida i honor.

JOANA

No brodeu vostre crim de més engany
ni ordiu per amagar-lo cap excusa,
que vós l'haveu fet perdre dins l'estany
perquè no us fos destorb... Tot vos acusa!
Bé prou que el veig el vostre pensament,
que la joia us traeix damunt del rostre
i no us deixa mentir que esteu content
d'haver sabut eixir tan bé amb la vostra.
Ara rai, Joncmarí serà ja franc
de què li assenyaleu quina és la dama
que li escau pel llinatge de la sang
sense que al cor l'amor hi posi flama,
ja no tindreu més nosa ni entrebanc!

CAVALLER

Dona, us parlava humil com un anyell
i amorosit, mes feu esment que prompte
pot rebrotar en mi tot l'orgull vell,
i feu esment que encara sóc el comte
avesat que tothom sigui masell
sense cap llei ni fre que tingui en compte.
Pari, doncs, vostra llengua de ferir
i correm a cercar a Marguerida.
Ha sofert tant! Ahir, vàreu sentir
com malparlava, lassa de la vida?

JOANA

Vós podeu ben guiar-la, doncs sabeu
si és al fons de la Serpa o l'Amaçona
que l'heu feta estimbâ!

CAVALLER

En la vostra veu
què hi ha, en la vostra veu, que m'esborrona
com aquesta cabòria que conteu
del bruel i dels bous, estranya dona!

JOANA

Sempre heu viscut voltat sols de vassalls
que us han traït en fent-vos bona cara.
Amics i cortisans, rics homes i almiralls
vos han voltat d'encens i escarafalls
i en cap espill no heu vist la vostra tara.
Doncs s'escaigui als palaus l'embustejat

entre el brill dels daurats i les catifes,
però aquí, sota el cel, davant la mar,
al bon parlar no valen enganyifes.
La fullaraca aquí se l'enduu el vent
i l'arbre sense arrel no s'hi aguanta:
jo no só de la mena de la gent
que sap mentir i fer acatament;
la meva veu és franca com el vent
i per això us espanta!

BOVER

(*Arribant*).

Uns pescadors anant a tirar l'art
han vist en mig d'un gorc a Marguerida,

JOANA

Viu doncs?

BOVER

La van duent fent-li baiart
que no saben si és morta o defallida.

JOANA

(*Ix corrent*).

Grat sia a Déu que ja no sigui tard!

CAVALLER

Tan donzella, i pesar-li ja la vida!

BOVER

(*Excusant-se*).

Hom deixa dir i escolta allò que sent...

CAVALLER

Si vols mentir, el que has sentit reporta.

BOVER

Jo no ho crec, però us haig de fê avinent
que en sereu acusat si arriba morta.

ESCODER

Els homes que la duen ja es veuen arribar.

CAVALLER

I mon fill?

BOVER

Ell l'ha tret de la sulsura
que no es podia moure ni menar
enllotada en un gorc fins a cintura.

ESCUDEU

La mar va enfellonint-se, missenyor,
i el jorn esdevé nit, i torb la brisa.

CAVALLER

Bella albada de falsa resplendor!

ESCUDEU

La mar va enfellonint-se de tal guisa,
i té tantes jugades de traïdor!

MAJORAL

(Arribant).

Tots ho diuen, i jo no hi dono fe.

CAVALLER

(Impacient).

Doncs, Majoral, ha mort? Respira encara?

MAJORAL

De la vida a la mort hi va un no rê,
tan exacta és la llei que les separa;
però, fugiu, senyô, eviteu el dany...

CAVALLER

Quin dany haig de fugir, ni quin llenguatge
és el teu tan covard ni tan estrany,
i aquesta vil cridòria d'abordatge?

MAJORAL

Tots els pastors i els mossos del cortal
vos acusen alhora d'homicida:
sigui cert o no ho sigui, tant se val,
dient que haveu fet perdre a Marguerida
vénen cercant-vos...

CAVALLER

I el meu fill, què diu?

MAJORAL

*(Es sent la cridòria dels pastors, i l'estrall de
la tempesta).*

Joncmari escolta sols el crit de dona
que li retreu que encara sigueu viu,
i li ha posat un còdol a la fona.

ESCUDEU

Missenyô, el vent rebot contra els esculls
de Cap n'Orfeus les naus.

CAVALLER

Lleveu-me els ulls
ans de veure el meu nom com s'esmicola;
tot ho he perdut: estats, fills, béns i orgulls
i em queda ja només la vida sola.

MAJORAL

Salveu-la, doncs!

CAVALLER

Senyor dels penitents...

ESCUDEU

Deixeu l'oració i preneu la fuga.

CAVALLER

He pecat contra tots els manaments,
però sóc innocent d'aquesta cuita,
Vós ho sabeu, Senyor dels innocents.

(Desesperat).

MAJORAL

No feu ja més pregueres ni més planys
i fugim del perill que a ambdòs menaça:
ens coneixem de fa més de vint anys...
i encara munta una veu d'aquests estanys
que us priva de mentî... ens coneixem massa!

CAVALLER

Calla!

MAJORAL

Encara fa esment des de l'abim...

CAVALLER

Calla, calla!

MAJORAL

(Com excusant-se de si mateix).

Es la veu d'aquella dona:
jo era un servent i em vàreu manâ el crim...

CAVALLER

Però vares complir-lo tu!

Fugim,
tots dos vâm estimbar-la en l'Amaçona.

CAVALLER

Calla!

MAJORAL

Massa he servat el foll secret!

CAVALLER

Calla!

MAJORAL

No puc... que el veig... mireu-lo encara
l'espectre del seu cos dreçant-se fred.

CAVALLER

Calla, per ell!

MAJORAL

Fugim d'aquest indret...

CAVALLER

Calla, que ell sol ignori el meu forfet
i el nom del que va occir la seva mare;
calla doncs pel meu fill!

ESCUDEU

Anem, senyor,
el temps és just; fugim on la veu sorda
d'aquests estanys no arribi... que tinc por
com un infant!

MAJORAL

Fugim, que encara recorda
el crim nostre ignorat en mig del fang.

CAVALLER

Com fugir, l'escuder, si la llacuna
s'amaga sota l'herba, i on més franc
sembla el camí cedeix als peus tot d'una,
com fugir d'aquests llocs tenyits amb sang?

ESCUDEU

Què val acovardir-se en el perill
quan menaça el perill? La torba innoble
va avançant...

CAVALLER

(Protestant, enèrgic).

Só innocent!

MAJORAL

El crim senzill
tenyeix de sang igual que l'homei doble.

VEUS

(De fora estant).

Via fora!

Homeiers!

ESCUDEU

El camí és franc,
encara...

VEUS

(Apropant-se).

Via fora!

ESCUDEU

(Instant).

De seguida,
fugim...

JOANA

(Entra en escena en dir els darrers mots de la frase).

Tornant enrera com el cranc
voleu reconquerir d'una embranzida
vostres estats?

ESCUDEFER

(Que no ha deixat d'esguardar la mar).

La mar, ferint de flanc,
ha esberlat l'últim lleny en quatre trossos.

CAVALLER

(Agenollant-se als peus de Joana).

Pel meu honor desfet contra els esculls,
escolteu-me! Pel foc que em crema els ulls,
abans un rabadà m'atiï els gossos.

JOANA

*(Van entrant pastors i pescadors amb aire obs-
cur).*

Si fins humiliant-vos parleu només d'orgulls,
qui voleu que us escolti?

JONCMARÍ

(Entra l'últim duent en braços Marguerida).

Aquesta vida
vós l'heu pres.

CAVALLER

Tu també, fill de ma sang?

*(Pausa. Cavaller, amb un genoll encara en terra,
vol parlar, però abans Joncmari reprèn).*

JONCMARÍ

M'haveu perdut perdent a Marguerida.

*(En tant, Joana pren dels braços de Joncmari el
cos desmaiat de Marguerida i el posa en la seva
falda, fent-li aire i sotjant el seu respir. Altres ho-
mes són amb ella).*

Doncs pare ja no em sôu, sinó deutor,
aneu a seguir sol vostra ventura,
jo haig de finî una vida sense amor
devora el vostre crim, en la sulsura,

boi maleint-me el cor on la sang bat
de niçaga funesta i homeiera
i la nit en què vâreig sê engendrat.

CAVALLER

(Fent un darrer esforç per parlar).
Escolta.

JONCMARÍ

Si, digueu-me ella qui era,
la mare? El seu cor dolç com fou lligat
al vostre cor de fera,
i amb quina malifeta de pecat
la vâreu profanar vint anys enrera?

CAVALLER

(Esborronat).

No el sents prou el seu crit esperitat?...
Es ella... Em va acusant... la teva mare...

*(Sincerant-se amb una mescla de desesperació
i altivesa).*

Tres anys vaig estimar-la amb foll delit
d'una tan forta amor i tan avara
que ja d'altra muller essent marit,
abans que ningú més l'hagués al llit
la tornaria a occir cent cops encara.

JONCMARÍ

(Amb horror).
Sóc fill del desamor i fill del crim!

PESCADORS

Homeier de donzelles!
Via fora!

CAVALLER

Fill de la meva amor, perdó...

ESCUDEFER

(Engrapant-lo d'un braç).

Fugim!

CAVALLER

(Implorant Joncmari que el menaça amb la fona).

Respecta aquesta vida pecadora,
deixa'm!

JOANA

(Els pescadors imiten el gest de Joncmari).

Deixa'l, no et taquis, no, fill meu
amb pròpia sang.

CAVALLER

(Suplicant, als pescadors).

Deixeu-me...

JOANA

On anireu?

CAVALLER

On no senti mai més aquesta veu
que em va escarnint...

JOANA

*(Mentre diu aquests mots amb gest implacable,
van fugint l'escuder, el cavaller i darrera d'ells el
majoral, com si anessin a les palpentas. Va creixent
la tempesta. Pausa llarga).*

I on és que en fugireu?
si és el clam de la vostra consciència
que us bruela en el cos, i a tot arreu
vos seguirà, perquè és la veu de Déu
que en el pecat posà la penitència.

RESCLOSER

*(Contenint als pastors que apedreguen als fugi-
tius).*

Per qui no era ample el món bé li és estret
aquest tros de la Serpa a l'Amaçona.

JONCMARÍ

(La besa apassionadament).

Marguerida! El teu llavi no és pas fred.

(Amb un esclat de joia.)

RESCLOSER

Pastors, no malgasteu la vostra fona.

JONCMARÍ

Respira!

JOANA

Sí respira!

MARGUERIDA

(Dient els mots un a un).

Mare... he fet
greu mancament volent deixar la vida,
però em pesava massa...

JONCMARÍ

*(Amb un impuls de generositat. Raportant-se
aclaparat).*

Pare! sóu
innocent de la mort de Marguerida.
Però encara bruela com un bou...
l'esment d'un altre crim que el temps no oblida.

JOANA

No calla mai al pit la veu del crim
i al cor net no espaventen les menaces.

RESCLOSER

Cau al fi qui camina amb falses passes.

JONCMARÍ

Marguerida! Estimem-nos!

MARGUERIDA

Sí, vivim!

RESCLOSER

(Amb gran crit).

Mireu!

JONCMARÍ

(Amb un xiscle d'horror).

Què veig!

JOANA

Els va engolint l'abim.

C. FAGES DE CLIMENT.

L A N E V A D A

I

Bon punt la Cinta va assabentar-se que seria la padrina del nadó que havia nascut, va sentir el desfici de fer un bon paper, i esperà amb ànsia el dissabte per encaminar-se cap a Girona per fer les compres que tot el dia rumiava. Pel seu magí, passaven els objectes que havia vist; aquelles medalles daurades que hi havia en un carreró estret i fosc, que anava a la rambla: aquelles gorretes de puntes exposades sota les voltes: aquelles arracades que va veure un dia en un carrer, que no podia recordar per on hi va anar. Anguniosa, passava estones pensant per on hi podria trobar, i era endebades. Sols es recordava que hi havia estat un matí, després d'haver venut els formatges, acompanyada de la Pepa que anava a guarir-se una plaga que tenia a la cama.

Per fi arribà el dissabte anhelat, i feia un dia de bon sol. Girona bullia de gent perquè feia dos dies seguits de mercat, que no hi havia anat gairebé ningú, per mor de les maltempsades de l'hivern. Avui, havia sortit el sol, i la gent de les parades el prenia sentint una dolça indolència, bo i esperant, hores i hores, endormiscats. De tant en tant passava un pagès embarretinat, s'aturava davant dels godalls que dormien amuntegats, els mirava, demanava preu i s'allunyava sense respondre. Què hi fa, si avui fa tant bo d'estar vora l'Onyar, que passava lentament, com si també volgués pendre el sol. La borinor semblava més apaivagada, i fins les vaques tenien els ulls més plens de paciència que els altres dies i els vedells romanien callats, sense potejar, amb la mirada innocent, vagant en l'aire tebi. Prenien el sol amb resignació.

La Cinta, que estava arrengrerada a la Rambla entre les venedores, va sentir un neguit tot de sobte. No havia sentit les hores de la Seu i li semblava que era molt tard. Un pessimisme feixuc va voltar-li el cor. No havia venut cap formatge d'ovella i encara tenia de seguir carrers i places per comprar els presents dignes d'una padrina que vol lluir-se i d'un nebot que mereix una bona padrina. Amb els ulls fixos seguia la

dansa esbojarrada de les seves idees atiades pel temperi de: la fretura de vendre, el desig de comprar, la por de perdre's, de fer tard, d'ésser enganyada. I començà a mirar els compradors, que passaven lentament per davant de les parades, deixant mirades ensunyades, sense delit de comprar. La Cinta va agafar els formatges rodons, blancs, aromosos, flonjos i gravats pel teixit del tovalló que els havia escorregut i els ofería amb els ulls suplicants i la veu de captaire, i a poc a poc els va vendre tots. Tan bon punt tingué buit el cistell, tota joiosa, va deixar-lo a l'auto i començà, tota emocionada, a seguir la restellera de barraques, parades i botigues plenes de temptacions i va voltar pels carrers, des dels quals es veia la Rambla, temerosa de esgarriar-se. De primer va aturar-se davant d'un home que llençava uns ganivets a terra per demostrar que no s'oscaven i fent uns grans crits deia que sols costaven seixanta cèntims la peça. La Cinta embaudida s'ho mirà una bella estona. Valia la pena de pensar-hi. Sonaven tan bé aquells ganivets quan tocaven a terra! quin dring tant agradós! Tant sols per sentir-los caure es podrien comprar, i demés, aquell home no sé què tenia, que semblava que la manava. Es veia impossibilitada d'allunyar-se sense obeir-lo—Compreu! Ara mateix! Tot seguit! Després ja no hi seré!—I la Cinta submissa, va comprar quelcom, i, tot seguit, va aturar-se davant d'aquell senyor vellet, net i polit que parlava baixet i fi, i que tenia el nas aguillenc, duia gafes cavalcades a la punta del nas i cadena d'or gruixuda. Era el *senyor Ramiru* que venia aquells remeis miraculosos, darrera d'un banc, on posava dos simis que feien acoblar una rastellera de brivalls i una munió d'espectadors que ara miraven el senyor Ramiru, ara miraven els simis, que no paraven de fer equilibris i canviar d'actituds, amb gran joia dels que el voltaven. Què faràs? Es clar que ella no patia cap de les malalties que leia el curandero, però eren tan bonics aquells remeis, embolcallats amb paper de plata, tan rodons i tan petits, que no va poder resistir la temptació i va comprar-ne un paquet. Fins va semblar-li que els simis li feien una ria-

lleta d'agraïment. Després arribà a la parada del *Noi de Sils*. Fills meus, quina palica! Dalt d'una tarima i ajudat de dos homes més, que repartien els objectes venuts entre els compradors, cridava, reia, deia secrets a la multitud, mirant que no el sentís el venedor de les altres parades. Era paternal, confident, generós, i amic de tots. En el moment que va arribar-hi la Cinta va treure quatre tisores d'un sac de mà i deia:

—Mireu, només n'hi ha quatre. Estisores d'acer! Són les que trobareu per tot a quatre pessetes. Estisores d'acer! Només n'hi ha quatre! Jo les venc als amics! I no ho dieu a ningú! No vull compromisos! Qui les vol? Jo no en vull només que tres pessetes! No! ni tres, ni dues, ni una! Ja veig que rieu per dins, dient: "són de cer i només valen una pesseta?" Sí! una pesseta!... Doncs per què vegeu, ara, a dos rals!—i les quatre estisores es fongueren entre la gent, i, encara, algú va reclamar la funda per guardar-les. La Cinta també va ésser una de les venturoses de poder tenir aquella ganga. El que és que, tan bon punt s'allunyava, va sentir que aquell home deia: —Ara ne tinc més d'estisores, que les vendré a ral, perquè estaven un xic rovellades, les havem netejades amb vidriol i vull veure, si tan sols, fem els diners del vidriol!

La Cinta, seguia la fira comprant coses que no necessitava. I quan va sentir les hores que queien del campanar de la Seu, va esverar-se. Era l'hora de tornar i no havia comprat res al seu nebot, i a correuita va firar un vestidet, una medalla i va comprar una ampolla d'aiguardent per als convidats, i, corrent pels carrers, va arribar a l'auto esbufegant, polsosa i roja. Dalt de l'auto, lligats pel coll, i per les cames, hi havia una ramat de bens amb el ulls plens de resignació a passar unes hores lligats de cames i sentint la remor del cotxe, ple de cistells, fum de caliquenyó i converses de mercat. La Cinta tornava a casa un xic ensopida, perquè havia gastat tot el que havia guanyat. Un altre dia no l'agafaran i tan bell punt hagi acabat la venda anirà a l'auto i fugirà de totes les temptacions dels homes garladors, tant si porten simis, com si porten serps vives. I tan bon punt van passar per l'hostal del *Cap gros*, va baixar, s'acomiadà dels seus companys de viatge, i, amb el cistell i les compres, va resignar-se a fer les tres horasses de camí, que hi havia del peu de la carretera fins a la seva masia.

El bateig era l'endemà, i la Cinta mirava el temps escamada. Quan va arribar a casa seva ja

era negra nit, el fred era viu i les estrelles s'amagaven rera d'una nuvolada atapeïda que anava avançant muda i inexorable. Les estrelles s'anaven amagant entre els núvols, com si volguessin abrigar-se per no sentir tant de fred. La Cinta va encendre el foc de rotllo i va mirar per la xemeneia fumada, i no va veure cap estel, i, contristada, va dir tot amuntegant la pinassa i penjant el perol als clamàstecs:—Demà farà un dia rúfol! i el senyor rector ja està *visat* i el padrí farà dues hores de camí, i el conill ja era mort, i l'aiguardent destapat i provat!... i era tan bo, i donava tant coratge!... i qui podrà estar-se de tornar a prendre'n un xarrupet!

II

Tota la nit va nevar. Hi havia ben bé dos pams de neu. A punta d'alba va estitllar-se, i un cimbal va rebre un raig de sol i les boires que s'havien aturat en les valls s'aprimaven de mica en mica. La Cinta va respirar més amplament en veure que el temps volia a bonança-se i obrí la porta, i tot justament a la trencada va veure que s'atansava el padrí amb la capa fosca i la caputxa posada, seguit del gos d'atura pelut i festós. De lluny amb la mangala va fer una salutació i seguí trico-trico fent cruixir la neu sota les sabates de cuir ben untades de greix i plenes de claus per tal de no relliscar. A voltes tenia de passar un xaragall i el glaç esclafat petava sota de la seva petjada feixuga i lenta.

—Bon dia nos do Déu! Quin never! A les quatre queia neu pel pare i per la mare! Cada any per aquesta diada, arreument neva! Que tens el foc rodó encés noia? Ah! Deixa'm seure.—I va espolsar-se la capa plena de borrallons de neu, que tot just queien a terra es fonien. Semblava que fugien avergonyits d'haver enutjat la padrina, que esperava un dia radiant.

—Passeu, padrí, passeu, que fareu un bocí i beureu un ansat de vi calent. Sou ben matiner, fa? Encara la llevadora no ha vingut. Mireu: aquí teniu una torrada, l'oli, l'all, vós mateix. Vaig dalt a veure la partera per què s'afanyi a vestir el nadó. Aquí teniu una ampolla d'aiguardent que els àngels hi canten!

—Això sí que no dic que no mai! Ventura en tindrem amb aquest never que fa. Suara semblava que volia passar! No hi ha remei, és el temps. Ahir, brufejava. Quin aiguardent, noia! Dóna coratge. Es de primera! Es veu ben bé que la pa-

drina es vol lluir. Bona pensada, noia! El durem pel camí! El cel vol nevar, nosaltres beurem; a veure qui guanya!...

Es sentia que el padrí rosegava la torrada. El gat roncava vora les brases i de tant en tant una branca de pi tendre espeternegava i un raig de guspises s'escampava per la penombra i moria tot seguit pels recons. Un cop la padrina fou endiumenjada va seure prop del foc de rotllo i conversaren dels preus que els porcells, els xurmes i les plotres tenien al mercat de Girona, i la Cinta tota cofoia va mostrar-li les tisores que es doblegaven, els ganivets que va deixar caure damunt les lloses i que talment feien soroll de dobles de quatre i aquell remei tan ben embolcallat que no es recordava quina malaltia guaria i sols sabia que era dolç i que anava molt bé perquè un capellà li ho va dir tot seriós. Tots van mirar les compres i les celebraren qui-sap-lo i tot esperant la llevadora anaven bevent l'aiguarent que sense discussió trobaven que era la compra més encertada.

—AAArAAA és aquí!—féu el mosso que va veure que arribava la llevadora fent un nuvolet davant de la seva boca oberta. Un cop va ésser dins de la pagesia, varen esclatar uns crits victoriosos i la feren seure a l'escon per reposar tot menjant una torrada i fent-li beure un bon got de vi calent.

—Bé, què feu? Són les vuit i el senyor rector botzinarà. Anem!

La llevadora va endegar el nadó. Li posà tres gorres i va embolcallar-lo amb un mocador de llana i una flassada amb tres dobles. La criatura en mig d'aquell embolcall no es veia ni es sentia. El jaio va obrir la podta i quan tots estigueren drets, dins de l'entrada, van sentir-se un xic insegurs, i, fent rialles i dient plagasitats, s'allunyaren. El padrí feia tentines, i cridava el gos i el tenia als peus, i tornava a cridar-lo. La Cinta, que ho va veure, ho va pendre com un acudit, i vinga fer gat-zara, tot esmunyint-se per un viarany, per on no havia passat ningú i on la neu era blanca com els formatges que feia per vendre al mercat.

Ja eren a mig camí, i entre els tres s'havien acabat l'ampolla d'aiguarent de Girona, demés del vi calent, que havien begut asseguts a l'escon, vora la llar encesa. Tenien les galtes vermelles, el riure fàcil i el pas insegur. De primer anava el padrí, cridant a cada moment el gos d'atura, després venia la padrina, i després la llevadora, que, sempre que podia, feia dur el nadó a la padrina, i, en deixar el munt de embolcalls, feia un respir i seguia

endavant, rient del padrí i demanant un glopet d'aiguarent.

—No n'hi ha més! Padrina, has quedat malament! Has fet curt!

La padrina cada cop que la llevadora li feia dur aquell embalum de mantes i criatura, botzinava i a cada moment l'una l'endossava a l'altre, entre rialles i exclamacions barroeres.

III

Quan la majordona va obrir la porta amb esglai perquè havien trucat amb molta fúria i repetidament, va restar palplantada. Què era allò? Un bateig o una munió d'embriacs? Va cridar tot seguit el senyor rector, i tan bon punt fou amb ells, el padrí va dir-li fent una riallada:—Vull que em bategi primer a mi!

El rector enutjat no va respondre, féu una cara llarga i va moure el cap tristement, i mirant la padrina i la llevadora restà sorprès i esmaperdut. Tots reien el vi que duien al cap! Quin espectacle tan deshonorós per a la seva parròquia. Com ho faria perquè no fos sabut per les cases de la rodalia! Potser amagant-los als ulls de tothom i fer-los dormir separadament a la pallissa i un cop asserenats, fer el bateig! I qui l'ajudaria a convèncer-los? quina excusa podria dir, per aplaçar la celebració de la cerimònia? Quin cas! I tant que predicava contra la beguda! El rector, desolat, no sabia què fer, perplex i entristit, i mirant l'impedimenta va dir:—Què és un noi, o una noia?

—Un bordegàs!—i tornaren a riure escandalosament.

—A veure—féu el rector, per anar passant estona, abans d'entrar al temple amb aquells embriacs, i la llevadora va desfer els mocadors de llana, la flassada, i, dins no hi havia cap infant.

—On és el noi?—féu el rector amb indignació?

—Deu haver quedat a casa!—féu el padrí somnolent.

—Reina Santíssima!—féu la padrina.

—Ela! estem perduts!—exclamà la llevadora plena d'estupor.

—Tornem a casa; segur que és al bressol!

—Mentre no l'hagueu deixat pel camí—féu el rector consirós.

Els tres embriacs es miraren i entre les boires de l'embriaguesa, van pressentir una desgràcia. La llevadora jurava que mentre el duia ella, no li havia caigut perquè feia molts d'anys que en

duia de nadons i mai no li n'havia caigut cap, encara que alguna volta estigués un xic emboirada. La padrina, assegurava que si li hagués caigut a ella, la llevadora ho haguera vist perquè anava davant, i el padrí, que anava sol més lluny, només botzinava perquè havia perdut el gos d'atura, que ben mirat, valia més que un nadó. I més el "Quisu", que tenia els ullals llimats i treballava amb els pastors millor que cap persona entesa.

—Torneu enrera!—féu el rector veient-se perdut i deshonrat amb aquell bateig que tothom comentaria, i els tres embriacs van sortir de la rectoria consirosos, i van recular, seguint les mateixes petjades que es coneixien per la marca dels claus de les sabates que hi havia a la neu.

I caminaren una hora llarga, i no veien res. Seguien els corriols callats amb pas un xic insegur i la mirada tèrbola. I a mesura que caminaven s'anaven asserenant, i la consciència, com una mena de sol intern, els anava aclarint el pit i llavors sentien el pes del remordiment, i la punyida de la vergonya. La padrina no volia tornar a la rectoria i el padrí deia que tan mateix podria anar la llevadora sola, que ell estava tan lluny, que no podria tornar a casa aquell mateix dia i demés la pèrdua del gos li treia les ganes d'anar a celebrar festes.

—Qui serà padrí llavors? i padrina?

—El rector i la majordona!—féu enfellonit el

padrí—i seguiren emmurriats vora l'aulet nevat. Tornà a caure neu. Els borrallons, silenciosos, anaven torçant les branques, esborrant els camins i fent abaixar les mirades del caminants, que sentien el mareig de veure, ran dels ulls, caure la neu cada cop més atapeïda.

—Anem de pressa, que després no sabrem per on havem passat!—va exclamar la padrina plorosa i desolada, i tots van seguir caminant fatigats per la blanor de la neu i la feixuguesa del neguit.

—Mireu el gos! Ja el teniu! Ara no rondinreu més!

—Oidà! Què hi fa allí?

—Sembla que guardi un ramat! "Quisu" té!

I el gos no es movia. Feina anar la cua, mirava tristement i ensumava la neu. Van atansar-s'hi muts, trèmuls, atuits per mals averanys i van veure que, al costat del gos d'atura, hi havia un munt de neu i desficiosos l'apartaren amb les mans, i, soterrada pels borrallons trobaren la criatura. Estava freda, morada, erta. La llevadora ajupida damunt de la neu va anelar-la, li fregà els polsos, la posà a la seva sina i fou endebades.

Havia mort de fred abandonada. El gos la vetllava i el nadó, amb els ulls oberts, esguardava el cel. Devia mirar la corrua d'angelets que passava, per afegir-s-hi i allunyar-se, per sempre més dels embriacs que la perderen pel camí.

JOSEP ROIG I RAVENTÓS

EN EL CENTENARI DE GOYA

Per a l'estimat amic Sebastià Gasch.

Acostumat a la crítica *a posteriori*, per la qual s'aconsegueix amb més o menys encert catalogar les obres, dintre grans cicles ideals, mai, però havia arribat a la massa fàcil conclusió de saber quina és la millor de les tendències estètiques. Hom sap que aquesta mena de jocs són massa primaris per ésser dirigits per ningú que hagi estimat amb passió la gran varietat que dintre la gran unitat han produït els pobles de la terra en tots els temps. No m'ha agradat mai fer barallar l'història amb la filosofia. No és, quant a tendències estètiques, que em plagui de donar el fallament: aquesta és bona i aquestes altres, per tant, no ho poden ésser. La veritat en art és massa delicada per a refiar-se de cap precepte fàcil a la legislació. Plau-me escatir la tendència de les obres d'art, analitzar-les per a arribar a les grans síntesis i percebre la valor de meravella que de cada obra concreta es desprèn independentment de la fórmula amb què el meravellós es revesteix. Hom arriba de cara a l'història de l'art a la conclusió que un denominador comú, un únic denominador comú, escau a les obres realment belles, el denominador comú que nosaltres no sabem anomenar d'altra manera que emprant el mot *miracle*, no massa grat als intel·lectualistes, que creuen poder-lo abastar per purs mitjans de laboratori.

Hom considera belles—artístiques com avui diem—les obres dels homes si posseeixen una quantitat petita o gran de miracle; en el cas de no contenir-ne, s'exclouen del món de l'art. Una màquina moderna, per exemple, pot ésser bella com a resultat del cant proporcional de les seves formes, una altra màquina, potser més perfecta utilitàriament, pot deixar d'ésser-ho, degut a què el resultat de la utilitat no ha estat instintivament combinat en un joc de pura meravella formal.

De cara a l'història hom arriba a la conclusió que en art no hi ha doctrina bona o dolenta en si, si no és, com hem dit, la doctrina de la gràcia de Déu—el "*lo bueno es de Dios y lo malo es*

mío" de Picasso. PER DAMUNT DE TOTA DOCTRINA, EN ART EXISTEIX UN PROBLEMA D'INTENSITAT. En religió, en moral, en política les doctrines tenen importància primordial, sempre que aquestes doctrines facin els homes; en art, cada gran i cada petit artista porta la seva doctrina i seria la més trista de les tiranies el voler imposar àdhuc al més petit dels artistes, les normes que es desprenen de l'obra d'un altre artista per gran que aquest fos.

Les escoles, els sistemes són, en art, fruit de tradició i modernament aquesta tradició, que existeix malgrat la gran llibertat, és filla de causes més fortes que nosaltres mateixos—de causes còsmiques—que en els bons exemples deixen intacte l'albir de l'artista. La lliçó dels genis en art, podrà ésser acceptada, sincerament, però mai imposada. Des del moment que aquesta imposició existeix, serà molt difícil dissimular-la, i per tant el fruit de la mateixa serà acadèmic, preceptista, dogmàtic, valors que en art, per ells sols, resten i no sumen el meravellós.

* * *

Rafael arriba a l'alta harmonia de l'Escola d'Atenes per pura tradició; la fórmula antiga s'ha depurat en passar pel seu esperit i ha nascut fresca com una flor. La intensitat creix, ben segur, del Perugino a Rafael i decreix de Rafael a Poussin, a David i a Ingres. Com més preceptista és l'art de Poussin, de David i d'Ingres, més s'allunya de la intensitat, que és la mateixa vida de les arts. Ni Les Sabines, malgrat la força genial de David que supera tota teoria, ni l'Apoteosi d'Homer, malgrat les seves bel·leses, pel sol fet d'ésser d'Ingres, són obres modèliques—si és que aquestes existeixen d'una manera absoluta—perquè de tant voler-ho ésser han esdevingut menys vivents. És inadequat malgrat la grandesa de Poussin que aquest pintor hagi estat equiparat al gran malaltís d'Urbino. Poussin és un racionalista com a bon francès, Rafael és home de passió com a bon italià. En l'art de Rafael hi ha com en tot art una

bastida d'intelligència, però hi ha per damunt de tot un perfum vital que sembla cosa divina— aquest perfum vital és molt rebaixat en l'obra de Giulio Romano, malgrat aparentment la bastida d'intelligència perduri en l'art d'aquest seu bon deixeble i col·laborador.

No cal dir fins a quin punt la divina gràcia de Rafael ha minvat en els anomenats mestres del classicisme francès Poussin, David i Ingres. Malgrat tot, ningú podrà negar la tendència a l'art de concepció d'aquests grans mestres: amb la doctrina llur no han salvat ni un mil·límetre, ni un gram d'intensitat, és el seu talent purament artístic—el que avui anomenem artístic— el que ha salvat les obres llurs. I la intensitat es manifesta amb més força en els moments en els quals més els nostres pintors han oblidat la seva estètica— que quant a David fou en els retrats i quant a Ingres en els retrats i dibuixos. La vida directa, la intensitat de la natura, ha privat als grans mestres de caure en pecat de freda pedanteria. Heus-ací com als intolerants intellectualistes els convé un bon bany de realitat, per a que aquesta pugui ésser arbitrada sense perdre sinó guanyar en vida.

* * *

S'ha retret suara un precepte de Leonardo de Vinci. Res tan bell, escrivia l'autor del *Trattato della Pittura*, com un verd de fulla tocat pel sol— però afegint-hi—no pinteu, aquest verd, car al voler-ho fer l'obra patiria de confusa. Leonardo, malgrat tot, es complau expressant les més delicades esfumatures que dona la llum, arbitrantes, és cert, però a la fi, quant a claredat és molt més modèlica una pintura del més senzill vas grec i més encara la més grotesca i esquemàtica pintura del neolític. L'art no és un simple afer d'ordre, és quelcom més alt, malgrat en tota obra bella hi hagi una estructura i unes matemàtiques. Voler mesurar la bondat de les escoles o de les obres, escatint-ne únicament les valors racionals de la pura plàstica em sembla tan equivocat, almenys, com mirar-s'ho tot sot l'aspecte de la pulcritud manual. I fent-ho així no sé, amic Gasch, per quina lògica en nom del purisme d'Ozenfant, pur ordre material i numèric—que canta en els bons moments pel joc purament instintiu de les matemàtiques i no pel sol càlcul—es poden tenir miraments amb el superrealisme, metafísica negadora de tot el que és numeral i sobretot de tot el

numeral massa elementari. Tenint per patró i per símbol de la perfecció l'angle recte, podem acceptar, per pura tendència, l'art paralista d'Hodler, el de Masacció i el de Fra Angèlic. Tan ben compost és el millor mosaic bizantí com qualsevulla de les obres de l'artista suís-alemany esmentat. La teoria ací tampoc ha salvat res: Hodler almenys no ha salvat—al meu entendre—altra cosa sinó la bastida, desapareixent gairebé tota la meravella, tota la música—que precisament és el millor—que *ajustava* les relacions de l'arabesc de qualsevol mestre del quatrecentes.

* * *

Prohibit de pintar la llum descomposada dels impressionistes, tot aquell que ho faci, sense mirament serà qualificat de dessuet i potser fins de cretí. L'embolcall de les formes per la llum és el pecat més gran de la nova llei: terrible temptació de la qual hom s'ha de guardar si no vol patir les penes de l'infern de la crítica. Prohibida l'esfumatura i el mirar amb els ulls mig tancats: cal des d'ara obrir uns ulls com unes taronges. El pintor pot alterar tota objectivitat, mentre els seus mitjans s'assemblin als que comunament empra el bon delineant. Cal esterilitzar l'art; matar tota deliquescència de la línia—tota vibració. Interdits, per tant, els nerviosos dibuixos d'Ingres, de Rafael i fins els bons dibuixos de Picasso. Els traços de les línies han d'ésser tirats per la mà científica d'un agrimensor. Fent-ho així us serà permesa tota aberració plàstica, podreu invertir la objectivitat, car la primera de les aberracions és l'haver canviat les eines i els mitjans tradicionals de la pintura pels de la enginyeria. No podreu pintar mai més la llum descomposada dels impressionistes; però en canvi podeu destruir les formes—podeu dedicar-vos al divisionisme de les formes com ho féu el primer cubisme—sempre que enlloc d'esfumar apreteu els contorns i convertiu la realitat òptica en un arabesc indesxifrable, i ens sembla exagerat per aquest sol motiu de qualificar de poètica la nova manera. Podeu també, per servir als esteticistes—als quals Albert Dreyfus, reportat pel caríssim Gasch a *L'Amic de les Arts* diu que els artistes autèntics els fan pam i pipa—podeu també mesclar les formes de la geometria elemental, amb línies de la geometria de l'infinít, és lícit encara mesclar formes, més o menys deformes trets de la realitat amb altres matlevades al somni i combinar tot aquest *cocktail* amb la més absolu-

ta de les arbitriarietats, sense sotmetre res a cap ritmeni a cap composició. Podeu aniquilar tot el vital, construir la més inhumana de les visions, freda com una obra elaborada per un especialista, per un tècnic esdevingut boig de follia més pedant que científica. Tot és permès menys el pintar una fulla verda tocada pel sol; això és inactual, és passat de moda. Com si en art les noves fórmules—com acaba de recordar Léon Werth—fessin passar de moda les antigues concepcions.

Per aquesta única raó de la inactualitat ens veurem obligats a escriure que Monet és inferior a Picasso i procurarem salvar Renoir, perquè és tan complet que el podem situar dintre totes les tendències i li farem presidir tots els cenacles. Quant a sensibilitat encara hi ha classes, és ben cert, hi ha els intensos i els mediocres. I, sobretot els que aguanten les seves innates valors amb la columna de la honestedat artística més estricta.

Serà en nom d'alguna altra raó menys de pura lògica, que alhora es podrà defensar el purisme i tenir entendriments amb el primer cubisme i amb el superrealisme; ben segur serà perquè totes aquestes tendències són noves—algunes ja envel·lides com a tals—estant de moda. Però, amic Gasch, per la sola valor doctrinal, a no ésser que se sigui eclèctic—es podrà cantar la bondat del cubisme, del purisme i del super-realisme. Com l'amic Cassanyes, em sembla més correcte no menysprear cap d'aquestes escoles i subescoles, si elles han donat alguns bons artistes. Per això em causa el mateix somriure escèptic qui tot ho confia al precepte de pintar una fulla amb sol, com aquell altre qui es capté d'observar el precepte prohibitiu. El partit pres deliberat és la mateixa negació del que avui anomenem art. Hi ha per damunt de tota tendència, de tota fórmula, de tota convenció, el sistema misteriós de superar-les amb el miracle. I això no té res a veure amb l'espiritisme. Totes les comprovacions *a posteriori* del miracle em semblen molt recomanables: cal evitar l'engany. No cal dir que perquè el miracle es produeixi cal un estat de innocència o un estat de penitència.

Cal jugar, com diu Picasso, "*a tirar els daus per a una idea bella*" i deixar als deixebles—que sempre hi veuen científicament més clar que els mestres i per això mateix amb menys intensitat—la feina ingeniosa d'explicar i explotar una teoria. Cal no oblidar que fins els mateixos models de la claredat francesa—Poussin, Claude de Lorraine, David, Corot, Ingres, Cézanne i Derain—per da-

munent de tota ciència es serviren de l'instint que és el que, a fi de comptes, pesa més en art. La geometria no fou per ells, malgrat l'intolerància intel·lectualista d'alguns, un aparell ortopèdic.

Els primers cubistes ben separats de l'impressionisme, volien pel cubisme la intensitat dels grans impressionistes. La fórmula havia canviat, perquè en aquest nostre món occidental ens és necessari un continuat canvi de jeia, però ells—els Gleizes i els Metzinger—volien per a l'obra llur la intensitat dels mestres que havien treballat amb la fórmula que havia guanyat extensió i que per tant no havia perdut en intensitat, ni guanyat altrament que el que els genis de l'impressionisme havien conquerit, únicament com a artistes, no com a teoritzadors. No em serà possible, malgrat tot, de considerar l'impressionisme ni com a tendència, com el màxim desprestigi de l'art de percepció. L'impressionisme ha donat gran artistes, equiparables per la seva intensitat als més grans que ha produït el cicle lineal de Wölfflin: naturalment que quan hom creu de bona fe que en pintura tot depèn de la materialitat de no depassar la línia a la manera dels dibuixos escolars (1), tota discussió és sobrera. La línia, al meu concepte, no vol dir solament el contorn delimitat, sinó que el concepte lineal pot existir en obres en les quals la llum juga el seu bon paper de meravella. Vermeer de Delft és, amb tot l'alt misteri de la seva llum difusa, tan lineal com pugui ésser Rafael; el mateix podríem dir d'algunes obres de Renoir, de Degas, de Manet, de Sisley i fins del mateix Monet. Els considerats com a estrictament linealistes, Claude Lorraine, Poussin, David i Ingres, tenen també la seva llum i seria pueril creure que en llurs pintures no hi ha altra cosa que el contorn sec, que delimita per pura moda, moltes de les simiesques obres, que no sabem perquè s'anomenen d'avantguarda i que pel sol fet d'una falsa apariència — tan falsa com la de les obres dels mals aprofitadors de l'impressionisme—s'escapen del calificatiu de cretins.

* * *

Heus-ací, bon amic Gasch tot el que us puc oferir avui recolzat en l'art genial de Goya, art que ben segur és el pas més audaç donat després del Greco i de Rembrandt vers el que vós heu anome-

(1) «Amics de les Arts» Any II, n.º 17. Salvador Dalí: «El sentit comú d'un germà de Sant Joan Baptista de la Salle».

nat el màxim desprestigi de l'art de percepció (2) —frase que amb totes les explicacions posteriors (3), considero poc afortunada. Amic Gasch, malgrat tots els vostres entendiments pel super-realisme, el vostre mal és, al meu humil entendre, el doctrinarisme; potser, àdhuc, podríem escriure unes paraules una mica dures: em sembleu sovint un enderiat del racionalisme; un racionalisme, a voltes, de qualitat massa provincial i primària.

Fa temps demanava com una necessitat de la nostra crítica artística un Anti-Apa, tot i reconeixent l'envergadura de Feliu Elias i precisament per reconèixer-la. Per un moment vaig creure que vós ereu el cridat a representar el paper de combatre les doctrines de l'home enderiat amb la teoria realista-impressionista. Avui, car amic, tot i estimant els vostres mèrits, que han servit sobretot per a fer reaccionar una mica el nostre petit món crític, he de reconèixer que no sou pas l'Anti-Apa que necessitàvem, car vós i l'illustre crític i pintor, encara que partint d'idees antitètiques, sou, en el fons, els mateixos, temperament apart: sou ambdós apòstols de la ciència aplicada, amb massa premeditació, a les arts!

Per contra, ací tenim la lliçó de Goya, genial aventurer que tira per la borda tota la estètica del seu temps. Sobretot, com és sabut, en la seva segona època. El seu bagatge estètic viu dintre d'ell—el pensament de l'artista és molt altre que el del crític o el del filòsof (Menéndez i Pelayo)—la seva visió del món és tan completa, que als simples doctrinaris els podrà semblar antitètica o potser eclèctica, per bé que Goya fou tot el contrari d'un eclèctic, perquè no fou ni solament teoritzador, ni menys aprofitador de teories, sinó que donà d'una manera viva un concepte estètic integral. Goya té l'amable sensualitat dels grans petits mestres del XVIII francès—el *charme* que fou hereditat per Renoir—té alhora la força selvatge de Rembrandt, l'expressivitat dels artistes satírics dels temps medievals i de Hieronymus Bosch, el realisme delicat i fort de Velàzquez i el joiós de Teniers. Té la fantasia atordidora i deformadora heredada per Nolde. La seva estètica és un or-

(2) Pàgina Artística de *La Veu de Catalunya*, mes d'Agost de 1927. SEBASTIÀ GASCH: Revista de la Premsa Artística.

(3) Pàgina Artística de *La Veu de Catalunya*, mes d'Octubre de 1927. SEBASTIÀ GASCH: *Art de percepció i art de concepció*, contesta a la meua primera rèplica «*Art de percepció*» que aparegué en la Pàgina Artística de *La Veu* del mes de Setembre.

gànic compost de realisme i super-realisme, de linealisme i de pintoresc (4). Els seus frescos de *San Antonio de la Florida* són una superació vital de Tiepolo, són la síntesi més poderosa de l'art del gran aragonès. Els seus retrats magistrals lineals i difusos mantenen la vida espiritual dels que foren plasmats amb una sensual amabilitat i una punta de grotesc, d'aquell grotesc en llibertat d'*El tío Paquete* i dels seus *Caprichos*. Colorista—paraula maleïda—ple de l'imponderable d'un llum rosa-perla. I vital, vital, sobretot; els seus personatges són un comentari sempre pictòric, que ens fa reviure tota una època. Aristòcrates i plebeus, militars i torejadors del seu temps viuen la vida immutable dels grans personatges creació de l'esperit.

Els seus aiguaforts porten ben marcat l'esforç tècnic; porten ben marcada aquella punta de duresa que fa incorruptibles les obres a través dels temps. Hi ha de tot en l'obra de Goya estàtica i dinàmica.

Manet i Picasso, cadascú a la seva manera adoradors del *ninotisme* de Goya, han fet reviure i perdurar la rialla sarcàstica del pintor més joiós i alhora més tràgico-còmic de la història. El nostre Nogués en la seva «*Catalunya Pintoresca*» féu una vivent traducció de Goya al català: un Goya menys tràgic; un Goya més gras i més humorístic que sarcàstic.

I així com alguns crítics moderns francesos (5), han descobert els traços reguladors de la pintura exquisidament frívola de Fragonard, hom sense gaire esforç podrà trobar la sintaxi vivent de les composicions de Goya. La saviesa de la composició es manifesta sense la pedanteria dels que tot ho fien a un sistema d'aplicacions geomètriques. Goya practica la gramàtica de la composició amb aquella vivent espontaneïtat tan distinta del sentit i pesat exemple de *l'Apoteosi d'Homer*. No és per atzar tampoc, que Goya compona bé, no solament les obres de la seva primera etapa, sinó també les més lliures que inicia vers el 1786; és per educació, de la mateixa manera que un bon escriptor observa sense pensar-hi les regles més subtils de la sintaxi.

Aquestes regles que els cubistes s'han fet un honor de restaurar, però que cap gran artista ha negligit: les regles de la *divina* proporció. Ja que

(4) Wölfflin: «*Kunstgeschichtliche Grundbegriffe*»

(5) *L'amour de l'art*, 1924 n.º de Juliol PIERRÉ L'ÉBRE: «*La leçon de Fragonard*».

no hi ha necessitat de recercar la vertebració de una tela de Renoir, puix que els mateixos detractors de l'impressionisme, salven almenys una part de l'obra d'aquest mestre; en canvi haurem d'afirmar que en les divines i efímeres pintures de Manet en les seves *Nymphes* podríem escatir tot un sistema estructural: ara que aquest mestre es complau manifestant aquestes valors racionals de la manera més ingènua. Goya també participa d'aquesta frescor, d'aquesta ingenuïtat—millor encara de la elegant i irònica superació de la ciència—es complau a no mostrar com una lliçó massa primària, la seva subtil i natural saviduria.

També, quant a ofici, la seva gran probitat és avalada per una frescor que a vegades arriba a una aparent *gaucherie*.

* * *

Del geni tan vari i tan únic de Goya se n'han després parcials centelles: la joia gairebé animal de Renoir, la força profunda i graciosa de Manet, el sentit sarcàstic de Picasso, l'expressionisme de Nolde i fins el món quimèric de Paul Klee. Després han explotat la gran pedrera de Goya tota una colla de gent castissa, tota una colla de gent

de transcendental filosofia a bon preu. Si l'exposar les particulars preferències representés alguna valor en crítica, votaria, entre tots els continuadors de Goya,—continuació en sentit de creació—per Renoir: és al meu entendre el més vivent i el més equilibrat alhora—el més substancialment original.

Als que de Goya sols n'han copsat l'anècdota castissa; als que del genial expressionisme del mestre, sols n'han copsat l'anècdota de la ganyota i han baratat el seu instint pictòric per un literaturisme de baixa mena, els podem considerar com exemple demostratiu de què, fins per extraure els materials d'una bona pedrera, es necessita estar dotat de traça. La lliçó que es desprèn d'un gran cas mai ha estat per tothom ben aprofitada.

Renoir, qui sap si pels nostres modistes de darrera hora solament es recolza en l'efímer del Goya—en l'imponderable de la seva joia i en l'imponderable de la seva color. Cal tenir present, però, que és en l'efímer que moltes vegades radica l'immortal. Ja he recordat en altra ocasió la frase de Renan: "No perquè una cosa sigui efímera s'ha de deduir que és vana, perquè d'efímer tot ho és, encara que de vegades l'efímer apareix eternal".

RAFAEL BENET

E S T A N C E S

L'impossible desig.

M'he abocat a l'alba, obscur del meu desig!
Pobre i las de la pròdiga despesa taciturna
del meu impossible desig,
he negat la deessa i els tresors de son urna,
entre el món i la seva nova esperança, al mig,
jo sol, superb del meu desesperat desig.

Reina del món, posava damunt totes les coses
la llum son inefable, son innombrable pes;
tot cedia a l'or i a les roses,
tot, com si no existís el meu desig suspès,
que amb l'irònic durar de ses forces recloses
feia imperfecte el món sota l'or i les roses.

Embriaga't, oh dia content de tu mateix,
llança endarrera meu ta remorosa corba;
exhaureix-te en l'esclat mateix
que et fa creure evadit de ta exactesa orba,
fins a mudar-te en l'ombra que del teu nombre es peix:
jo, en mon desig intacte, seré encara jo mateix!

CARLES RIBA.

COM TOTS ELS PRIMERS CAPITOLS...

Travessaren l'estació per les galeries subterrànies, darrera de llurs bagatges. Soldats africans, marxants turcs, traficants del Midi, amb el clatell vermell i uns bigotis negres sota un capell rodó, els creuaren pel camí. Com que l'endemà mateix volien sortir cap a la Costa Blava i Marsella no els interessava—havien sentit a dir que era molt bruta,—decidiren en el seu itinerari de restar al Terminus durant la nit per no haver de fer les maniobres d'entrada i sortida de l'estació.

Carlota seguia el pas ràpid dels bastaixos, amb un aire afadigat. Suara, en el tren, s'havia quedat adormida, mentre Leandre parlava al passadís amb un amic seu que anava a Trieste i del qual es separaven a Marsella. Ell no s'adonava gens de la fadiga de la seva muller.

El viatge li feia una gran illusió—era la primera vegada que sortia a l'estranger, un dels somnis daurats de la seva vida—i paladejava el confort dels vagons internacionals. La vertiginosa cursa del tren no li deixà a penes temps per a veure el paisatge. Havia passat les salines vora de Narbona, aquell ensopiment aquàtic, i les planúries de després, que la nit engolí aviat, sense fer-ne gaire esment per bé que ho esguardava tot amb els ulls oberts, rodons com taronges. La finalitat d'aquell viatge havia perdut per ell els encisos que en altres circumstàncies hauria tingut. Quant a Carlota, el sol fet d'estar al costat de la persona que estimava i en l'amor de la qual creia, era prou per a donar-li una mena d'ensonyament dolcíssim que també hauria pogut ésser causa del ressol intens del crepuscle.

El cert és que quan arribà l'hora suau de les tenebres, tímides encara, s'endormiscà i Leandre l'abandonà en el compartiment per anar a fumar una cigarreta al passadís del vagó. Amb les palpebres mig closes, amb el cor mig clos també, recolzada la testa en els coixins de l'espatller, quins podien ésser els pensaments d'aquella dona de quaranta cinc anys, bella encara, d'una bellesa un

xic fadigada, però graciosa tanmateix, que feia en aquella edat el seu viatge de noces amb un home que tenia vint anys menys que ella, amb un home que havia estimat amb una bogeria més pròpia dels ímpetus juvenils que no pas de la seva reposada maduresa. Però havia estat així; que l'home no tria els moments que la passió es presenta; ella arriba i anorrea tot altre sentiment i s'apodera de tots els nostres reconcs per a fer-ne servents cecs de l'anhel que ens agita. I en l'edat d'ella era tan fàcil d'estimar! si bé no ho era tant el creure's estimada!

Quan eren prop de Marsella, quan tot de llumetes a banda i banda de tren anunciaven la ciutat, i al lluny es veien una munió d'estels oscil·lants com si fossin els farells del port, Leandre tornà a entrar al compartiment i advertí la seva muller que ja arribaven. Ella va arranjar-se, sobtada, el maquillatge del seu rostre. S'havia adormit completament i tenia, ara que no es trobava ben bé desvetllada encara, una por que ell l'hagués vista en una actitud poc elegant o amb una ganyota a la cara, poc agradable. Se li acudí el que va dir-li un dia la seva cosina, quan ella s'era endormiscada en el sillo-trapecí del jardí: "Carlota! eres horrible dormint. Les dues dents postisses t'havien caigut del paladar." Amb un gest inconscient, amb la llengua apretà contra la part superior de la seva boca l'aplicació de platí que sostenia les seves dents postisses. Si Leandre l'hagués trobada per atzar en entrar al compartiment, en aquella actitud mateixa d'aquella tarda al jardí, quina pena! Si hagués gosat li ho hauria preguntat, però va arranjar-se silenciosa, i quan enllestí s'acostà a ell, s'arrepentí sobre la seva espatlla i li preguntà, indiferent, però amb una melositat en la veu:

—“He dormit molta estona?”

Leandre la besà fugaçment i això li donà la impressió que el seu rostre adormit no havia impressionat de cap manera l'home que estimava.

En arribar al Terminus, Leandre va demanar les cambres que els eren reservades i tot seguit l'ascensor els conduí al segon pis, on eren aquelles. Un a un els bagatges anaren dipositant-se en una de les dues sales que tenia l'habitació. Carlota, es treia els guants, el pesat abric de taup, i anava designant el lloc que havien d'ocupar les maletes i les caixes. En acabar, la porta es cloqué i una vegada més, la sisena o la setena des del dia de la boda, ambdós es trobaven sols, solitud que era per a ells la més inefable de les companyies.

Una vegada més, ni ell ni ella trobaven el to de passar amb naturalitat a viure una vida de tots dos sols. Carlota caminava per l'habitació fingint arranjar les coses, però arranjan-les a la fi, i ell, es rentava amb una lleugera nerviositat. Ella va obrir una finestra. Quina joia! Donava damunt de l'estació il·luminada, fumejant, plena d'una activitat atabaladora, de xiulets estridents del tren. En obrir els batans, no va ésser solament l'aire fresc de la nit que entrà a la cambra, sinó aquell brugit nocturn de l'agitació de trens, operaris, locomotores, vagonetes, fums i crits i discs vermells i verds que giraven moguts per mans invisibles dintre de la gruta tenebrosa de la nit.

—“Vina, Leandre; mira. Que bonic!”

Ell s'acostà eixugant-se les mans i la boca que acabava de rentar-se. Carlota va passar-li el

seu braç entorn del coll i s'acostà el seu rostre al d'ell. Així varen romandre una estona. Després tancaren els batans i els porticons i es deixaren caure damunt d'una marquesina, abraçats.

—“Estàs cansada?”—preguntà Leandre.

—“Gens, gens ni mica. I tu? T'ha agradat el viatge?”

Per què ho preguntava? Si estava segura que sí que li agradava i molt. Havia sorprès més d'una vegada la llumeneta de la illusió reflectida en el seu rostre. Veia la infantil joia que sentia en dinar al vagó restaurant, com reia sorollosament a alguna observació que ella li havia fet, quan va caure el got a un veí, en una corba violent i en mil detalls, en fi, que li havien dit durant el viatge, que per a ell allò era una diversió extraordinària. Però per bé que ho sabés, sentia una necessitat imperiosa que fos ell que li ho digués. En depenia la seva pròpia satisfacció. Ell la complagué a pleret:

—“M'ha agradat molt. No sé si per la novetat del viatge o per tenir-te al costat.”

No era galanteria, ho deia sincerament. El seu to no admetia dubte. I ella, a més, no podia dubtar-ne. Prengué el rostre del seu marit i l'enfonçà en el seu pit perfumat, abraçant aquella testa infantil encara, que besà amb un bes en el qual es fonien sentiments diversos i flonjos.

MILLÀS-RAURELL.

JOSEP DE TOGORES

(NOTES PER A UNA BIOGRAFIA)

Remarcava Joan Sacs en un bell article dedicat a Josep de Togores, que "el dia que s'escrigui la biografia d'aquest artista excepcional hi llegirem un poema èpic més tràgic i estrenu que no pas el de Bernard de Palissy", i que Togores "serà aleshores tan cèlebre per obra del seu esforç com per gràcia del seu art".

Ara que, després d'un llarg període d'incomprensió i de lluita, Togores ha triomfat plenament; ara que, en tots els tons, s'ha reconegut el valor de la seva obra, bé podem dir alguna cosa de la seva vida heroica.

* * *

Els primers anys de Togores serien sense història, si ell no es revelés com un "infant prodigi" que, a cap edat, instintivament, ja té el sentit del dibuix. Fa els seus estudis primicers en una escola francesa i acabat als Escolapis, i a nou anys comença el batxillerat "inevitable". Són uns dies daurats. Com deu recordar-los l'artista, a través de les angoixes passades!... La llar de Togores és privilegiada: tots els benestars, totes les joies, tots els gaudis. No hi manquen pas els llibres esplèndidament ilustrats, que revelen a l'infant encisat tot un món de meravelles; ni les biografies dels grans mestres, que són la seva lectura preferida; ni les relacions amb músics, escriptors i artistes de per tot arreu. En aquest ambient propici van desgranant-se els anys florits de Togores, en mig de benaurances que apar que no hagin d'exhaurir-se mai més.

Tanmateix, els dies de dissort arriben bentost. Als dotze anys, el 1906, una malaltia gravíssima té durant tres mesos a Togores entre la vida i la mort, i si l'infant, per fi, és salvat, la seva oïda en restarà ferida per sempre més: el record dolorós d'aquella malaltia és una sordera inguarible. Cal abandonar els estudis: el pare de Togores, entusiasta per l'art i conscient de les

facultats pictòriques del seu fill, vol que sigui pintor... I, sense saber per quina raó Togores voldria oposar-s'hi. (Qui sap si es pensa que ell no és nat per a pintor?) El seu ideal és estudiar per arquitecte. Passats molts anys, en ple triomf, encara es lamentarà de no haver pogut cursar aquesta "carrera", que arribà a polaritzar tots els seus anhels d'adolescent.

Als quinze anys, Togores pinta sense cap mestre i al cap de poc temps exhibeix el seu primer quadro a l'Exposició d'artistes catalans a Brusselles, l'any 1909. Raimond Caselles, el primer que va creure amb el jove pintor, li dedicà, des de les pàgines de *La Veu de Catalunya*, un article entusiasta, que acabava així: "Forma justa, vessant caràcter; té una paleta d'extenses games, una manera ferma de construir, que fa esperar moltes coses bones. Perquè, què és el que no es pot esperar d'ell, quan ja ens dóna això en plena pubertat artística?" D'altra banda, Mir, Joaquim Folch i Torres, Eugeni d'Ors i d'altres varen creure també amb Togores; però l'ambient general de Barcelona, artistes, crítics i aficionats, li era més aviat hostil.

Arran d'aquesta primera victòria, Josep de Togores, amb l'ajuda entusiasta i il·limitada del seu pare, emprèn viatges d'estudis. El museu del Prado té per a ell magnífiques sorpreses. Rembrandt, sobretot, el commou; la visió del gran pintor neerlandès perdura en el seu esguard i en la seva ànima; més tard, però, no admetrà pas la seva influència: dirà que cal ésser racial, i que entre la pàtria de Rembrandt i la nostra terra mediterrània no hi ha cap relació.

L'any 1913, Togores realitza l'ensomni de tot artista veritable: anar a París. L'art modern, que ell desconeix, és també revelador. Si adés l'ha torbat Rembrandt, ara Cézanne l'obsessiona. Togores, entre influències contradictòries, se sent desorientat. Quin serà el camí?... El camí, quan es tracta d'un ver artista, no té, potser, la impor-

tància que hom creu: a través de camins diversos, ell afirmarà la seva personalitat. Ell mateix ha dit que, "al fons, en art, l'essencial, la única veritat per a un artista, és el do".

Quan la guerra esclata, Togores encara és a París. Dies tempestejats i emocionants, qui podria oblidar-los?... Togores s'entusiasma per França, i el cor li diu d'ésser un més entre les legions innumbrables que es disposen a defensar-la, però li cal tornar a Barcelona, a la fi d'agost del 1914. La seva recança és infinita...

Un cop a Barcelona, el combat recomença: feines obscures, dubtes, tortures interiors, i en el fons del fons, per damunt de tot, la seva fe en la seva destinació de pintor: aqueixa fe que acompleix miracles i que no l'ha abandonat ni en els moments de defalliment en què la voluntat cedeix i l'ànima apar que es lliuri sense defensa a les fatalitats.

Togores dibuixa infatigablement. Poc temps després, vicissituds familiars fan que hagi de concentrar-se en ell mateix. Però, com més limitades semblen les possibilitats, més forta és l'ambició que l'arbora, més intensa és la febre que el crema. En aquesta lluita, el canvi és fonamental: abandó de l'habilitat i de la facilitat i encarament obstinat amb les coses vives... Togores es troba llavors en ple avantguardisme, i potser hauria acabat en el cubisme, si les circumstàncies, més tard, no l'haguessin privat de pintar. Aleshores, enc que sembli paradoxal, pot dir-se que comença realment la carrera d'aquest pintor admirable.

La fatalitat dispersa la família de Togores, l'any 1917, i ell queda sol per primera vegada a la vida. Aquell any fa la seva "memorable" Exposició al saló de *La Publicidad*. Alguns crítics, com Francesc Pujols, li diuen que està predestinat a tenir un gran nom ací i fora d'ací. El resultat no és pas, tanmateix, encoratjador: una sola tela venuda, gràcies sobretot al gest entusiasta del doctor Borralleres, que organitza una subscripció a l'Ateneu Barcelonès. Somriures, censurens, anònims: mal a l'ànima. Togores no pinta més. Però hi ha en ell aquella força misteriosa que triomfa de l'enemic interior i de les adversitats.

El nostre pintor treballa una setmana en el taller d'un decorador, i, és clar, "no serveix". Després durant tres mesos, esmerça inútilment les seves facultats en el despatx d'un arquitecte. Un altre artista, l'admirat Xavier Nogués, li troba feina de restaurador de retaules. Durant un any i mig,

Togores fa vida obscura d'obrer i pinta a Gràcia alguns retrats a preus modestíssims.

En mig de totes les contrarietats, l'enyorament de París no el deixa un sol moment, i el 1919 es decideix a anar-hi amb un seu germà petit. Un altre bon company, Esteve Monegal, li dóna facilitats per al viatge. "Apa" l'ajudà molt, fent-li conèixer gent del bo i millor de París i procurant-li la col·laboració a "Vell i Nou" i a "La Publicidad". A París, Togores troba feina de restaurador a casa d'un cèlebre antiquari, M. Demotte, amb el qual no va arribar a posar-se d'acord. Al cap de tres mesos, torna a trobar-se sense treball. Tot és efímer i incert. El seu desig fóra de tornar a pintar, però no pot.

Si les mans creadores reposen, l'esperit treballa. Togores se sent en aquella època fortament decebut de l'art modern, que si bé li apar aleshores superior a l'antic en descobertes parcials, li sembla inferior en harmonia. Reacciona. I neix en el seu esperit el desig de realitzacions completes, potser encara no ben formulades.

Mentrestant, el viure és difícil i complex. Dies silenciosament tràgics. Fa un fred intensíssim; el taller és miserable; cal fer mil petites coses obscures. De lluny, aquella època de bohemí deu semblar terrible i encisadora. Gairebé tot gran artista l'ha viscuda. El mateix Togores ha dit que considera "les dificultats completament indispensables a la formació de tot jove artista" i que "la vida fàcil, la manca de preocupacions, l'arribar i véncer, són dissolvents per a la joventut".

I heus ací que, quan més les coses es compliquen i més invencibles semblen les dificultats, tot canvia de sobte. Com en algunes novel·les, podríem dir que una mà invisible guia la vida del nostre artista. Després d'haver-li sortit molts encàrrecs de retrats de la colònia espanyola del món dels negocis i de la finança a París, força mal pagats, un dia, a Montmartre, Togores fa la coneixença de Max Jacob, el qual s'entusiasma amb les obres que, mesos abans, l'artista havia pogut fer per a ell mateix. *Vous êtes sauvé*—li diu el pintor-poeta.

La vetlla de Nadal del 1920, Togores fa portar en un taxi les seves teles als marxants més coneguts de París. El primer que les veu, Kahnweiler, de la Galeria Simon, les adquireix. L'artista ha restat sol en el taller sordid—sol, assegut i tremolant de fred i d'angoixa. Aquests moments seran decisius per a la seva vida.

Togores no haurà pas oblidat mai més aquella

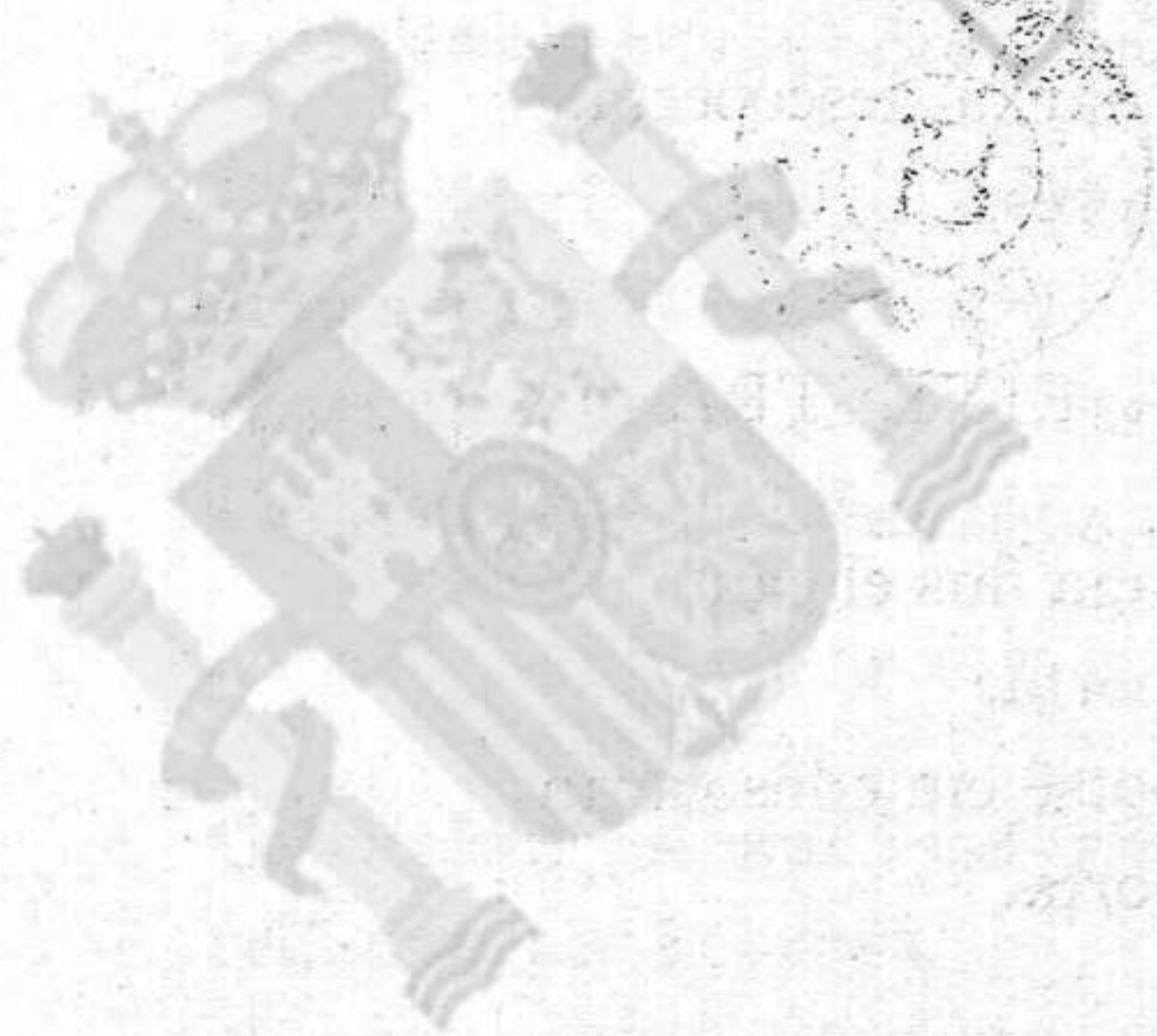
vetlla de Nadal, que començà ombrívola i acabà joiosament. Pocs dies després signa un contracte amb el director d'aquella Galeria. Des d'aleshores. Togores només viu per al seu art i per als seus, les seves obres són cobejades pels esperits més selectes, i els crítics més assenyalats consagren el pintor que un dia, com passa fatalment gairebé sempre, fou rebut amb incomprensió, i sobretot, amb indiferència, en la seva mateixa pàtria.

* * *

Ja ho haveu vist: la victòria no li ha pas estat fàcil a Josep de Togores. Quantes altres coses podríem dir, potser direm un dia, de la seva vida! Sense la seva ànima heroica, sense la fe en ell mateix, aquest gran artista no hauria pas triomfat. Diguem ben alt, per acabar, que Togores és un d'aquells rars artistes que fan per ells sols la glòria d'un poble.

CARLES RAHOLA.

MINISTERIO DE CULTURA

P O E M E S

EL TEMPS DE TARDOR

El temps ha fet la fulla fredolega
i arronça l'arbre dret.

El sol a mitja tarda s'arrossega,
el cel esmola el fred.

Cada penjoll dalt de la branca calla,
buit de l'ocell sonor:
talment, hivern, no hi ha quedat deixalla
en la gruta del cor.

Ai, breu delícia de l'amor! Haver-te
sotjat un cop de més,
el peu ran de la xarxa descoberta,
com un que no gosés.

LA FINESTRA

Ara que se m'apaga fins el cant
i la nit se m'emporta,
dos dits de cel, potsê em consolaran
de tanta cosa morta.

Els carrerons són fondos i enmudits,
la fosca jeu, tranquila.
Sobre els terrats, blanca de tantes nits,
la lluna que vigila.

Hi ha tres estrelles i un bocí de cel
damunt la terra mansa,
tres claus de plata al pensament cruel
clavant-hi l'esperança.

EL COR ESPANTADÍS

Jo t'espiava, por, que no et despertes
ni esbarries el joc.

Els cinc sentits són cinc roses obertes
i el cor no para enlloc.

Se me l'enduen picarols i fruites,
llaminer de turment,
fiblat de tants verins, que si no cuites,
qui el faria creient?

Por malfiada de la gent d'argila,
avara del meu goig,
l'ocell no esquivaries que refila,
el cor petit i boig?

* * *

Vent que em saludes en tombâ el camí
més dolç que els homes i les seves manyes,
dintre l'ofec t'has aixecat per mi
i els pensaments m'afines com les canyes.

Torna l'ocell, que mai no riu, ni és trist,
la figa vetlla el raïm i la tira;
el cel, tant temps que no l'havia vist,
i és blau de plata sobre meu, i em mira.

* * *

Gallofejant pel prat i pel quintar,
relliscant per la penya,
oh pensament, si t'escorres en va,
com la fruita serenya

eres penjat en l'arbre dolçament.
Perquè no en fores digne,
ara rodoles sense mirament,
i ja portes el signe.

T'han nodrit clares branques, i aquell arc
corbat del falçó saví.

Ets vana cosa, i amb un gust amarg
m'has dut engany al llavi.

. * * *

Jardí de casa que eres com un hort
amb el xiprer i un fil de roba estesa,
ara que en tu s'hi tanca el meu record
et capto una miqueta de dolcesa.

La joia que és passada, no la vull,
ni el temps d'infant amb l'antiga esperança.
Vinc tota plena del treball d'avui,
i veig la feina vella que descansa.

* * *

Tornassol de la mar, blavô insensata,
ganivetada d'or,
vellut de l'arbre amb una pols de plata,
terra fosca de l'hort,

món que m'atures la paraula destra,
i que no em saps ni em veus,
de tu no tinc, posada a la finestra,
sinó un pam sota els peus.

SALUTACIÓ

Oh mort, jo et faig acatament,
perill i sal de cada dia.
Es ple d'engúnia qui no et sent
en tota veu que t'anuncia.

La rosa Déu la va fullâ
de bell color, perfum que vola,
i ja no és rosa més enllà,
i és prou dolçor en ella sola.

S'alça la ment si tu la prems,
i el teu trucar trona i desperta,
mort que ens mesures tot el temps,
i ens has deixat la porta oberta.

ANNA MARIA DE SAAVEDRA.

LES IDEES SOCIALS DE CHESTERTON

(DEMOLICIÓ DEL CAPITALISME I AFIRMACIÓ DE LA PROPRIETAT)

La personalitat de Gilbert Keith Chesterton, és en tots els aspectes plena d'originalitat i d'intenció. Essent ell un literat abans que tot, el que crida l'atenció en les elucubracions econòmico-socials que porta escrites, no són pas les dots magnífiques d'istil, imatgeria i *esprit*, posades tal volta a servei d'una ideologia banal, sinó un pensament tan ric i valuós, al menys, com l'exposició.

Recolzant-se en poques nocions centrals però sòlides, eternes; conservador i catòlic, però demòcrata; de forta consciència nacional, però mai *chauvin*; enemic de la vaguetat i deliquescència idealistes, tant com de la platitut concreta dels practicistes Chesterton resulta, en lo econòmic, un revolucionari monstruós, perquè ho és de tots els ordres polítics, tant si volen retardar, com si tenen l'ambició d'avençar el pas del temps. *Outlaw* de totes les tendències s'assembla en això al seu gran contrincant, B. Shaw, que de tan furgar i enfondir l'ideologia socialista, que diu professar, l'ha foradada de cap a cap.

La construcció econòmico-social de Chesterton anomenada *distributisme*, se troba exposada en nombre d'assaigs, apareguts a la revista "The New Witness", que se convertí més tard en el "G. K. Chesterton's Weekly", i suara l'ha resumit en els "Outlines of Sanity". Aquesta concepció, que té com una idea central, un repartiment de riquesa en porcions aproximadament iguals, i el manteniment ulterior d'aquest estat, no és pas propugnada pel seu autor com la millor, però sí com la més normal de les solucions proposades al problema social, i en fer-ho, no vanta utòpicament la capacitat de crear benestar del sistema, sinó la seva lògica natural. El que ell proposa de realitzar, és, i ha estat l'aspiració corrent de l'home cristià, a través dels canvis dels temps i les modes.

Chesterton combat com a resum de tots els mals moderns, el "Servile State", l'estat esclavitzador, el qual comprèn per un igual, capitalisme i bolxevisme. Aquesta tendència esclavitzadora, té per nervi vital, la progressiva concentració de la propietat en poques mans, procés continu i sense aturador, un cop assolida una certa desproporció de riqueses que facilita l'ulterior expoliació dels petits. Mercès a aquest procés, els "Trusts" són els senyors irresponsables i immorals d'una nació. L'irresponsabilitat es palesa en el seu caràcter jurídic car són subjectes de dret privat. Mes no canvien les coses, si establert contacte amb l'Estat el "trust", passa a ésser persona de dret públic. Al ensenyorir-se un Estat del trust, no és pas la nació qui el governa, ans el poder de la riquesa influeix i domina la llei, fins a fer-ne un protector del sistema, és a dir, del capital, enfront del treball. Per això, entre el trust que lluita amb l'Estat i el trust propietat de l'Estat, ço és, entre capitalisme i bolxevisme, no hi ha diferència essencial, i la prova és que l'un i l'altra necessiten de la força militar per a sostenir-se.

En el capitalisme, com en el bolxevisme, es perd i naufraga la propietat privada en el sentit pur, primari, lliberador i vivificador d'aquesta paraula. Tota la vida humana és—sots l'estat esclavitzador—dirigida i emmotllada de fora estant, en una mecanització, en un casernament monstre, que comprèn tant l'arquitectura de les cases on l'home habita, com el color de les corbates que es posa, o la monotonia de la professió que exerceix. Destruïda la propietat, l'esperit ho paga. Perquè propietat privada ve a ésser una sola i mateixa cosa amb personalitat lliure i ordinació ètica dels hàbits personals. D'ací resulta que certs béns de cultura, incomparablement preciosos, es basen en la propietat privada, tals són: família, diversitat de vida, iniciativa en els afers propis,

proximitat a la terra, salut física i moral, permanència de certes formes socials... Tot això s'esvairà al contacte de l'industrialisme.

Però, a més, aquest industrialisme esterilitzador està ell mateix ferit de mort. Cada dia té menors i més difícils condicions de viabilitat, cada dia li costa més importar queviures i exportar manufactures (ací Chesterton pensa concretament en Anglaterra), i per tant desemboca en colonització i imperialisme, que porten com una Nêmesis, el seu final en l'emancipació—violenta o pacífica—però inevitable dels territoris colonials, arribats ells també a l'industrialització.

Mentre aquest cataclisme últim s'acosta, el desequilibri entre productes naturals i manufacturats enforteix l'esclavitud político-econòmica, d'igual manera que la disciplina es fa més rigorosa en una ciutadella assetjada, quan comencen a escurçar-se les racions.

Tant l'industrialisme mateix, com els seus resultats, fan necessària una transformació social, queaturi la concentració de la propietat en poques mans, dongui coratge a les individualitats econòmiques independents, lluiti contra la corrupció del poder que la riquesa no deixa mai d'exercir, desterrí la violència de la lluita econòmica, superi l'estat d'esperit que fa de les nocions abstractes de rentabilitat i productivitat el criteri suprem de l'humana conducta, i, per damunt de tot, instauri una classe de petita pagesia, que sigui base d'una nova societat i la forneixi de productes de la terra.

M'adono ara, de què el pensament de Chesterton sembla banal, a través del meu resum, on és despulcat de l'energia, de la rara sensació de seguretat i de la concepció unitària de l'autor. Miraré almenys de conservar la parsimònia i l'objectivitat ben llunyanes de l'utopia amb què ell ens l'exposa, car Chesterton no és pas un romàntic que idealitzi la vida pagesa o condemni per principis la tècnica o el maquinisme, ans al contrari, els valora exactament. Aquest sentit de prudència subratlla i enforteix el judici que ell fa, afirmant freda i segurament el fracàs de la moderna tendència industrialista.

* * *

Tan segur està Chesterton, que comença discutint la possibilitat i els mitjans de la reforma. Es tracta certament d'una tasca àrdua i dilatada, però altres proves s'han fet tant aspres i difícils

com aquesta de l'energia humana. La vida pagesa no és un paradís de tipus rousseaunià, però és lícit creure que nombre de súbdits anglesos no tindrien res en contra d'empendre tal vida.

I en quant a l'idea vulgar de què l'evolució del capitalisme segueix la llei d'una fatalitat que no pot ésser defugida, no mereix a Chesterton cap consideració; el mal és inevitable mentre li atribuïm aquesta qualitat, i comença a semblar susceptible de curació quan algú ens fa familiar l'idea de remei. La medicina hauria d'ésser llarga, com per a certs intoxicats que se'ls guareix amb graduades rebaixes del seu tòxic. Chesterton confia en la ferma constitució del cos social, però no suposa com H. George o com Oppenheimer, que una sola mesura simple en el ram de la propietat de la terra hagi de produir sempre i arreu perfectes resultats. No exposa, per tant, un programa polític d'acció immediata; això serà la tasca d'una "League for the distribution of property"; però sí que deixa algunes indicacions referents a la tasca que cal dur a terme.

L'expropiació forçosa del latifundi ha d'evitar-se en tant sigui possible, perquè no és lògic fer la política de la propietat privada combatent-ne un dels seus aspectes. L'organització futura de la gran indústria que sobrevisqui, podrà ésser de propietat de l'Estat, dels gremis o cooperatives, àdhuc privada sota control. Com a etapes intermitges la participació obrera en els beneficis, el "boycot" als grans magatzems i paral·lela protecció de les botigues, són recomanats per Chesterton. També demana que l'Estat imposi forta contribució als contractes de fusió o sindicació de grans empreses, que representen la pèrdua de l'independència per les petites individualitats econòmiques.

Repeteixo que Chesterton no és enemic de la màquina, sinó de certs processos secundaris del maquinisme. L'expansió de la capacitat inventiva de l'home en la màquina, és potser infantil, però justa i natural; desgraciadament la màquina ens domina, i la passió d'inventar no ens deixa fruit de les invencions. Amb un bon criteri, la màquina podrà ésser utilitzada justament contra la standardització, contra l'excessiu maquinisme. Aquesta idea es basa en la discutible eficàcia de la reparició a domicili de l'energia elèctrica, per a fer viure novament una indústria artesana. Possibilitats similars se troben en la bicicleta en el "Ford", en l'avió. El problema en termes generals consisteix, no a ventar tot estalvi d'energia, tot

perfeccionament mecànic, però sí els que causin vigorització de l'independència i capacitat d'acció dels individus.

El programa agrari és igualment moderat. La seva significació principal no és la reconquesta de la terra pàtria, sinó fer una població exactament oposada a la industrial urbana on l'home és poc més que un raig de roda, una politxa o una caragola de màquina. Per ací trobem el magne problema de la població i l'emigració, la qual Chesterton lloa, sempre que no sigui una fuga de la pàtria, que fa l'emigrant encalçat per l'espectre de la fam, ans un trasllat a nous horitzons, de les idees i principis heredats. Llavors l'emigració completa la reforma projectada. Com a model d'aquesta emigració és citada la dels catòlics francesos al Canadà, on la raça ha retrobat la seva força vital i puixança de cultura, que es tradueix en naixements més abundants i major riquesa.

* * *

Intentem ara un rudiment de crítica de les nocions fins ací extractades. Tot llegidor de Chesterton sap la simplicitat tenacitat amb què ell s'aferria a idees precises, que no són sovint les rebudes. Així contra la doctrina del progrés indefinit, admet la possibilitat d'un retorn enrera; contra les opinions fatalistes que dissolen la voluntat i responsabilitat personals, en fenòmens superiors, (teories racials, determinisme històric, doctrines del cicle, etcètera), afirma que cada home i cada nació construeix voluntàriament, i per tant amb plena responsabilitat, el seu destí. Resultat d'això és que Chesterton no parteix de la necessitat històrica, de lo real d'avui, sinó de la naturalesa eterna que Déu donà a l'home. A tal naturalesa correspon un programa igualment etern, que no és d'economia social sinó de dret natural. Chesterton és un dels pocs teòrics d'avui que es basa en la concepció de dret natural.

Es clar—després d'això—que les diferències històriques de lloc i temps, no l'entenen; tot el que pugna amb el seu ideal, es tracta i deu ésser tractat com un mateix fenomen. Enemics tots dos de la propietat personal privada, el capitalisme dels "trusts" i el comunisme dels "Sovjets" són una mateixa cosa: *"En esperit ja ho són fa força temps i aviat ho seran també materialment"*. Així escrigué d'una manera que avui, llegint els convenis de la "Standard oil" i el trust de comerç exterior soviètic, sembla profètica.

Conseqüència natural és que la plutocràcia i la

dictadura del proletariat també es confonen i no és pas sense audàcia l'acostament dels dos termes—abans ja retret—que consisteix en la seva comú tendència militarista.

Chesterton potser no aprecia el pes enorme de fets tan groixuts com l'existència d'una gran indústria, d'un proletariat, etc. Les seves concessions en aquest punt, són moroses, i recorden les de la ortodòxia socialista, el dia que un fet qual-sevol l'encara amb l'existència d'una població agrícola, d'una producció pagesa. És particularment curiós que un anglès catòlic, inclinat, per aquesta doble causa, a una valorització considerable de l'Edat Mitja no admeti les formes mediatitzades de propietat d'aquelles edats ni hagi preat especialment la organització gremial de la producció, que la dirigeix sense daltabaixos, engendra una estructura esglaonada de la societat i empara amb força col·lectiva els interessos de l'individu. Chesterton està enamorat del seu ideal de petita propietat pagesa. Per ventura—coincidint en això amb els teòrics del sindicalisme revolucionari—pensa que aquestes mitges concessions de regust socialista, al capdavall fortifiquen sense transformar-lo l'imperi del capitalisme, que les ha fetes.

La propietat privada! Aquesta és l'afirmació essencial de Chesterton a la que retorna cada vegada. Vivim un temps en què l'idea de propietat s'ha debilitat i empalladit en gran manera; on l'ambient socialitzant transforma el fet robust en febles justificacions com interès social, assistència, satisfacció de necessitats o en magres raons d'utilitat jurídica. Chesterton ens dibuixa una propietat viventa, plàstica, fecunda. Propietat! Fonament de la facultat d'informar i dirigir com volguem la vida; propietat! el mos de pa que no ens arriba per gràcia de l'organització econòmica internacional; propietat! el got de vi, que no ha de corre tots els tràmits de l'estructura político-capitalista; propietat! gust de la cosa viva contra la imposada regulació; propietat! emanació del popular costum, no creació legal d'una burocràcia. Heus-aquí tot el sistema de Chesterton.

* * *

Es clar que l'especialista hi trobarà falles, hi trobarà, sobretot, omissions. Veiem per exemple que en la seva apologia del comerç al detall es recolza ultra de magres raons de humanitat i intimitat que té la botiga enfront del gran ba-

zar, en la conveniència de salvar els consums de qualitat. Chesterton oblida que hi ha també necessitats de quantitat que difícilment pot satisfer el petit comerç.

Demés, la creació d'una petita pagesia és—i en això Catalunya pot aportar al món una bella experiència—font de pública salut, però no guariment de tots els mals. Els caires internacionals de la qüestió social, estaran sempre presents, i encara els problemes capitalistes específics de la pagesia, problemes primaris, ja superats en l'industrialisme, problemes en un mot no d'interès, sinó encara d'usura.

En fi, Chesterton, odiador de la ciutat, sap que el recó més ombrívol i fumat del suburbi, com tota la urb, com qualsevol forma social del viure dels homes, tanca una gran pietat, i caires bons que no és just, ni fàcil extirpar d'un sol cop.

* * *

La crítica fragmentària que precedeix haurà reeixit—al menys així m'ho penso—a assenyalar aquest fet capital: la creació d'una pagesia sana i activa. I crec que els problemes que ella i la seva relació amb l'indústria suscita no són banals; té a favor seu una condició que Chesterton no manca de subratllar.

La ciutat crea valors, però tan deslligats de la natura, tan artificiosos, que la divina realitat els manca. La pagesia i pertinença al sol, que Chesterton fretura, és certament una cosa bona, però no *massa bona per als homes*, com és l'utopia. No calen homes angèlics, ni miracles de tècnica per implantar-ho. Serà o no realitzable, però no és, de cert, llunyana de la realitat. I això és una cosa d'altíssima importància.

MANUEL REVENTÓS.

FLAMES D'ORIENT

I

Través el temps, jo albir ton ombra clara,
ànima vencedora del dolor;
i de ta veu profunda arriba encara,
al fons de la meva ànima, el ressò.

Punyent i amarg, com fulla d'atzavara,
és per mi el teu record; mes l'ardent plor
què solcà l'eixutesa de ta cara
jo el veig lluí amb serena resplendor.

Enlluernen els meus tos ulls de foc;
i, si jo, trèmul, les parpelles cloc,
llur flama és, dins mon cor, més cremadora.

I sento que tu em dius: «Sofreix i adora.
La nit infant a les estrelles d'or.
La vida és flor de l'arbre de la mort».

Sento que em dius també: «En mig la cendra
sollada de mes nafres purulents,
va demanar mon cor senzill i tendre
l'ombra i la mort, remeis de mos turments,

a qui la vida i la claror engendra...
Feble, encegat pel meu dolor immens,
l'Esser omnipotent jo vaig ofendre
amb temeraris dubtes i laments;

i Ell, que em negà la perdurable nit
per mi implorada, follament, tothora,
en mon cor encengué una llum d'aurora

quan jo diguí, de genollons, contrit,
ma fe en l'etern poder que res no torça.
I de ma humilitat nasqué ma força».

No hi ha consol per l'ànima afligida
sens virior per esquinsar el vel
que als ulls li oculta la clarò infinida?
No hi ha perdó per l'ànima rebel

que cerca la flor blava de la vida
entre les boires d'un hivern cruel,
i, morent del dolor de sa ferida,
assedegada, beu el propi fel?

Quan brollen pures d'una font d'amor,
ni llàgrimes ni sang no són perdudes:
rebeldies ardents o dolors mudes,

amorosa, la terra els obra el cor,
i són del seu jardí les flors més belles.
Nues d'ombra, hi relluen com estrelles.

II

O el malhaurat profeta! Es nit el dia
al seu entorn: la flama de son verb
no aclareix la tenebra que es congria
dels seus germans en l'esperit superb.

Es afrontat vilment per la follia
d'un poble esclau de la maligna serp.
Ell son encís fatal esvaïria;
mes el poble, a sa veu, es mostra esquerp.

Qui es pot sostraure a l'eternal domini?
Del profeta es compleix el vaticini
i àdhuc, en runes, cau el temple sant.

Ell, serè, veu la mà del Cel, triomfant,
ressec el llavi del caliu del cor;
impenitent del seu pecat d'amor.

L'arca de l'aliança, el tabernacle
i l'altar de l'encens ell ha salvat.
Un altre esforç suprem farà el miracle
d'abrandâ en foc diví l'impietat?

En va es daleix: no minva l'espectacle
que acora el vell profeta, desolat
en veure's impotent davant l'obstacle
que separa de Déu son poble amat.

En mig d'un torb de crueltat expira,
com estel entre boires de la nit,
com flama al vent d'oratge, l'elegit.

Escomés per mil braços trèmuls d'ira,
ell sofreix el martiri sens esglai,
d'amor encesa l'ànima com mai.

D'on rep la seva força temptadora
l'ídola estèril que l'esprít fa esclau?
Quan la paraula és ala portadora
de l'alta llum, per què retuda cau

en tocâ el cor que l'impuresa adora
i, en el seu erm sens horitzons, es plau?
Per què rebutja l'ànima que arbora
un vent d'abisme el bàlsam de la pau?

O etern Dolor! Sinistres mans conreuen
innombrables esplets de malvestat;
i el lloc ombriu on els camins s'encreuen

del bé i del mal, après l'ardent combat,
solquen rastres de tràgica rojor
que hi deixaren el just i el pecador.

III

Sublim en son misteri, l'Il·luminat perdura
en el corrent dels segles, lotus velat d'atzur.
Un jorn, encès d'amor a tota criatura,
deixà el palau mirífic i son repòs segur,

i devallà humilment a la sendera obscura
per arrosar-la, pròdig, amb el seu bàlsam pur.
Ungí el miseriós que un fat cruel tortura
i el vell espaordit per l'ombra del futur.

Ell prometé a l'humà dolor la deslliurança:
la mort total, l'oblit, la pau en el no-res.
I, quan arreu s'oïa un càntic d'esperança

en el suprem conhort, ell, que l'eternitat
florí d'un bell ensomni, moria sota el pes
immens del seu cor laç, feixuc de pietat.

Quan del puríssim lotus la vida s'extingia,
s'emmantellà la terra de lívides foscors.
Com prosseguir, sens Ell, la salvadora via?
El Sant havia dit: «Per mi ni planys ni plors.

Que prengui cadascú la pròpia llum per guia.
La roda de la Llei és sol esplendorós».
Entorn de sa despulla, que el foc consumiria,
es féu una garlanda de danses i de flors.

Aprés, solemnial, la flama s'enlairava
com ànima frissosa de perdurable oblit.
El Benaventurat a si mateix tornava...

O estela solitària! El cor sofrent que, ungit
de ta dolçô infinida, extàtic, es prosterna,
nodrint-la amb son dolor, farà ta llum eterna.

Es buit l'immens atzur? La terra és ombra vana,
miratge la corolla, illusió el perfum?

Es perd en el silenci l'himne que canta ufana
la vida i que la mort, en un sospir, resum?

L'hàlit fred del no-res la creació profana?
La llum, dolça germana, de l'ànima no és llum?
Impera sols, arreu, com una sobirana
eixorca, la dolor que el cor humà consum?

Triomfa l'esperit! L'universal vertigen,
suprem daler que abranda de l'home al gra de sorra,
és un corrent diví que torna al seu origen.

Tot deixa, tot, un rastre que el pas del temps no esborra;
tot va vers l'infinit amb incessant esforç.
No és pas abandonada la terra al Rei dels morts.

SALVADOR ALBERT.

UGO FÓSCOLO I CABANYES

Temps enrera vaig dir, parlant de Cabanyes, que el llarg període de la decadència de la literatura catalana i del seu esforç d'assimilació a la literatura castellana, s'obre amb el nom d'un clàssic: Boscà, i es clou amb el nom d'un altre clàssic: Cabanyes. En altres mots, afegiré ara: aquest llarg esforç d'assimilació de l'ànima catalana a la literatura castellana s'obre amb un èxit: el de Boscà; i es clou amb un fracàs: el de Cabanyes. Les reformes de Boscà foren acceptades, les de Cabanyes foren rebutjades en la poesia castellana. L'obra de renovació anava en l'un i en l'altre cas orientada en el mateix sentit. Tant Boscà com Cabanyes anaren a cercar les normes de la renovació en la poesia italiana. Però així com la revolució mètrica assajada per Boscà ja estava en el seu temps llargament preparada, la intentada per Cabanyes topà irreductiblement amb totes les tendències dominants en el seu temps en la poesia castellana i restà finalment sense eficàcia i en un absolut isolament. I és que les innovacions assajades per Cabanyes no sols afectaven la mètrica tradicional dintre la poesia castellana del seu temps, ans encara s'extenien al camp del lèxic, de la prosòdia i de la sintaxi. L'obra innovadora de Cabanyes en aquestes zones tan vitals de la llengua, sols pot ésser comparada amb la realitzada en l'obra d'un altre poeta espanyol, que en aquest sentit pot ésser qualificada de precedent de la lírica cabanyesca: l'obra de Góngora. Aquest, com Cabanyes, assajà un nou castellà poètic a base de la introducció d'un hipèrbaton atrevit i complicat que en bona part és l'emprat de llarg temps ençà en la llengua poètica italiana. "L'exotisme de l'expressió poètica de Cabanyes, vaig escriure anys enrera (1), prové, en gran part, de la seva ardida construcció, que trenca molt sovint certes normes tradicionals de la sintaxi castellana, fent ús de violentes transposicions en l'ordre dels mots, a les quals no està avesat el castellà literari. Aquesta

llibertat d'hipèrbaton caracteritza l'estil de Cabanyes i és altra nota que delata la influència italiana. Cabanyes empra tot sovint, com a mitjà estilístic, la separació de l'adjectiu (i àdhuc de vegades de l'article) i del substantiu corresponent, llibertat que entra en l'estil poètic dels italians, els quals l'empren normalment. La mateixa influència italiana observem en el lèxic del nostre poeta". Si afegim a aquestes, les innovacions mètriques introduïdes per Cabanyes, ens podrem fer càrrec de l'extensió d'aquesta influència italiana damunt la seva obra. Cabanyes aprengué dels poetes pseudoclàssics italians del segle XIX la seva aversió a la rima i la seva devoció al vers blanc. El metre de deu síl·labes emprat per Cabanyes en algunes composicions és un metre força estimat i conreat per aquells poetes. Dels mateixos models deriva la seva afecció per als versos esdrúixols, que no s'adiuen amb la fonètica castellana. Italianes són igualment les combinacions estròfiques amb metres heptasíl·labics molt estimades per Cabanyes.

Els poetes italians que més forta influència exerciren en Cabanyes, foren, com ja ho indicà Milà i Fontanals (1), Alfieri i Ugo Fòscolo. Sobretot aquest darrer ofereix certs aspectes interns i externs que trobem fidelment reproduïts en la lírica del poeta català que tant l'admirà i l'estudià. Entre les analogies internes n'assenyalarem algunes d'importants. Tant en l'obra d'Ugo Fòscolo com en la de Cabanyes, trobem com a característics l'esperit altívol, l'individualisme no-conformista, l'estoïcisme satíric, el capteniment misàntrop, és a dir, tot aquest conjunt de trets característics, que podríem qualificar de *byronisme*, expressat en una forma que no sols és clàssica per el seu anhel de perfecció formal, sinó per la influència directa de l'antiga literatura clàssica i la constant allusió a la història, a la poesia i a la mitologia greco-llatines.

Cal puntualitzar, però, aquesta influència d'Ugo

(1) *Manual d'Història crítica de la literatura catalana moderna*, p. 115.

(1) *Producciones escogidas de Manuel de Cabanyes*, Barcelona, 1858, p. 25.

Fòscolo sobre Cabanyes. La magna composició del poeta italià *Dei Sepolcri* conté diversos passatges que semblen haver fecundat el numen poètic del nostre Cabanyes. Recordem aquells versos del començament:

E quando vaghe di lusinghe innanzi
A me non danzeran l'ore future,
Nè da te, dolce amico, udrò più il verso
E la mesta armonia che lo governa,
... ..
Qual fia ristoro a' di perduti un sasso
Che distingua le mie dalle infinite
Ossa che in terra e in mar semina Morte?

Cabanyes, amb el mateix to de patètica desolació, exposa la mateixa idea en aquests versos, igualment blancs, de la seva Oda *A Cintio*:

Breves y oscuros de la tierra al seno
Así mis días correrán llevados;
Sobre mi huesa la espinosa zarza
Como antes crecerá, y el viajero
Proseguirá sin percibir mis huellas.

En un altre passatge de *Dei Sepolcri*, Fòscolo evoca les ombres dels vencedors de Maraton. El navegant que s'acosta a aquelles platges

Vedea per l'ampia oscurità scintille
Bolenar d'elmi e di cozzanti brandi,
Fumar le pire igneo vapor, corrusche
D'armi ferree vedea larve guerriere
Cercar la pugna; e all' orror de' notturni
Silenzi si spandea lungo ne' campi
Di falangi un tumulto, e un suon di tube,
E un incalzar di cavalli accorrenti
Scalpitanti sugli elmi a' moribondi,
E pianto, ed inni, e delle Parche in canto.

Tota aquesta magnífica visió espectral dels anònims atenesos morts heroicament a la famosa batalla, sembla reflectida en aquells versos de l'oda *A un amigo en sus días*, on el caminant sent les veus misterioses dels espectres dels herois inominats que moriren en el setge de Troia:

Mas densa nube cércalos de olvido.
¡Tristes! La suerte les negara airada
La voz sagrada que desiertas tumbas
Célebres hace:
Vagan las sombras plácidas en torno:

Y al grato son del cántico divino,
El peregrino dice: "So esta tierra
Inclitos duermen".

Les idees expressades en aquells mascles versos de l'oda *La Verità* de Fòscolo

E coronar di laudi
Dovrò chi, turpe e folle,
Splendido sol per l'auro
Su l'orgoglio s'estolle?
Che dir deggio di lui?
Pria di giustizia il brando
Sui forti bracci sui
Vada folgoreggiando,

les trobem glossades en el mateix to de menyspreu olímpic i amb anàlogues imatges en *La independència de la Poesia*:

Lejos, esclavos, lejos! No, sus gracias
Cual vuestro honor traficánse y se venden;
No sangri-salpicados techos de oro
Resonarán sus versos.

En pobre independència, ni las iras
De los verdugos del pensar la espantan
De sierva a fuer; ni, meretriz impura,
Vil metal la corrompe;

i en aquells altres versos de *A un amigo en sus días*:

... ..
Me lo prohíbe; que de sus riquezas
En hambre torpe, a pérfidos tiranos
Nunca mis manos puras ofrecieron
Fétido incienso, etc.

El record d'aquesta oda *La Verità* del Fòscolo se'ns intensifica encara més davant d'aquella exclamació d'ira que per dues vegades interromp l'alenada lírica de Cabanyes en *La independència de la poesia*:

¡Lejos, profanas gentes! No su acento
Vil placer muelle corruptor del alma
En ritmo cadencioso hará suave
La funesta ponzoña.
Lejos, esclavos, lejos: no sus gracias
etc., etc.

exclamació que trobem amb idèntica força expressiva en l'esmentada Oda del Fòscolo:

E immagine d'obbrobrio
 Vuoi tu fami, o profano?
 Oh quell' immonda faccia
 Copriti con la mano.
Lungi da mea! Chi fia
 Cui faccian forza i detti
 Ch'io l'alta cetra mio
 Di ricce peste infetti?

I noteu com també Fóscolo concentra la seva indignació en el mot "profà", igual que fa Cabanyes.

Fóscolo, en la seva oda *A Dante* expressà la seva misantropia i la seva ànsia de solitud en aquests versos:

..... un' anima
 Che in sèognor si ravvolge,
 Che in ermi boschi tacita
 Fugge dall'atre bolge
 Di cittadinno tetto....

als quals podem referir aquests altres de Cabanyes de l'oda *A mi estrella*:

Yo lejos de los hombres
 Levantaré mi choza solitaria,
 Y mis oscuros días
 Con tu luz regiré modesta y pura.

La visió pessimista i tràgica de la humanitat que el Fóscolo fa llampegar sinistrament en l'esmentada Oda:

Mutadi luce eterea
 Alle peccata in grembo
 Fra cupo orror s'avvoltola
 L' Umanità; il suo lembo
 Spruzzi di sangue stilla,
 Ed ella va in favilla,

és la mateixa que Cabanyes fa passar davant dels nostres ulls en l'oda *A mi estrella*:

Veré caer y alzarse
 Y otra vez sucumbir reyes y pueblos:
 Por altos conductores
 Veré a un arena vil viles rebaños,
 Guiar de humanas fieras,

Y apedazarse, devorarse, el alma
 Saciar de los caudillos
 Con cenas de matanza y de carnaje.

Amb aquesta visió tràgica del destí de la humanitat l'un i altre poeta posen en vivíssim contrast la serenitat i l'altivesa olímpica del seu cant sorgint per damunt de tota l'horror de les salvatges passions humanes. Diu Fóscolo (*A Dante*):

Vennero i giorni alfine
 Di piaghe e di ruine
 Vennero, sí; ma sorgere
 Giganteggiando, i nostri
 Carmi vedronsi, e liberi
 Calpestare que' mostri
 Che tumidi d'orgoglio
 Scendono ingiusti in soglio.

Diu Cabanyes:

Yo lo veré con llanto!
 Pero mi pecho latirá tranquilo.
 Del Ida allá en la cumbre
 Así al Saturnio el gran cantor nos pinta
 El áspera refriega
 Contemplando de Teucros y de Aquivos;
 Y calma goza eterna
 El Padre de los hombres y los dioses.

Per les lleus mostres que he donat pot hom fer-se càrrec de la profunda afinitat espiritual que hi havia entre el nostre malaguanyat poeta i el gran cantor dels *Sepulcres*, ambdós romàntics d'ànima sota una folgada vesta clàssica, poetes que sentiren i conrearen amb el mateix accent la poesia civil i tronaren des del cim de la seva orgullosa solitud contra la corrupció i l'esclavatge de la humanitat. Aquests acostaments que acabem de fer de l'obra del nostre Cabanyes a la del Fóscolo no impliquen ni de prop ni de lluny cap intent d'imitació ni priven que la personalitat del nostre poeta es destaquí amb un relleu completament original entre els seus contemporanis. Però l'ambient poètic que hom respirava en la seva època, contribuí també a la seva formació. I això és l'única cosa que m'he proposat demostrar amb aquestes modestes notes.

MANUEL DE MONTOLIU.

UGO FÓSCOLO
DELS SEPULCRES

a Ippolito Pindemonte

A l'ombra dels xiprers i dins les urnes
confortades de planys, tal volta el somni
de la mort és menys dur? Quan tingui estatge
dins la pau feta oblit de la cendrera,
quan de mi sigui lluny la llum del dia
i el brill del sol fecundador de messes
i de flors i d'ocells, quan de les àgils
hores que fugen la rodona lenta
no brilli més d'illusió vestida,
ni tampoc, car amic, el cant ressoni
que ara saps dir-me amb harmonia dolça,
i en el pit i la ment cendra ja sigui
la alenada subtil de les nou muses,
bastarà, per ventura, a ma memòria,
l'alt pedró que els meus ossos distingeixi
i els aixequi amb honor entre tants altres
que en la terra i el mar sembla tothora
la mort cruel? Oh, Pindemonte! Allunya's
del vetllar sepulcral fins la esperança,
dea darrera. I en la nit profunda
tota cosa s'amaga i s'anorrea.
Ve l'oblit i amb ses forces invencibles
desfà l'obra de l'home. Ses despulles
i els monuments i els noms el temps dispersa
bo i esborrant-los de l'edat futura.
Viu, però, la memòria dels que moren
en els que resten, si la recordança
pia d'aquells flameja en el sagrari
dels pits amants? No grana en terra humana
correspondència d'amorós afecte?
Per ella amb els difunts, oh piadosa,
i ells amb nosaltres, la nodrissa terra

com en temps d'infantesa gomboldar-nos
sap, i la sina ens ofereix, hospici
darrerè; ni el petjar de la profana
passa ni de la pluja cantadora
l'enervant gotejar, la gran dormida
dels absents no destorben. Guardiana
de llurs noms, els escriu damunt la ferma
fita del marbre i amb la gran florida
d'un arbre amic sap decorar les tombes
i fer de l'ombra draperies blanques.
Qui, però, al món, no sapigué deixar-hi
per heretatge ni una amor mesquina,
amb ulls plorosos guaitarà els sepulcres
i si registra les foscors ignotes
veurà son esperit a la deriva
pels camins dels grans marges aqueròntics
o al si mateix de la bondat més alta
serà portat per voliors augustes.
Son cos resta a la terra. I no ha de veure
mai per mai ni una dona enamorada
que li ofreni pregueres i sospiris
ni mai tampoc escoltarà la noble
parla del vianant ple d'enyorança.
Nova és la llei que, amb dit cruel, allunya
les tombes del consol d'una mirada
vessant de pietat i a aquells que foren
fins la gràcia del nom disputa o nega.
Lluny de cobert i enyorador de calma
dorm avui ton servent que en altres hores,
oh Talia, amb tendresa i amb pobresa
va educar-te. Les temples coronades
portaves amb llorer; les mans unies
creant l'aplaudiment, i entre joioses
rialles, festivals eren els càntics
al lombard Sardanàpal punxadissos,
entre els bous que riquesa i benefici
li aporten del Tessino per les prades.
M'és enyor el record de la ambrosia
del teu pas lleu, oh musa, en les boscúries

on reviu als meus ulls la llar materna.
Ton poeta a escoltar, sota la grave
tremolor d'aquell tell, un jorn vingueres.
I avui amb l'ombra de les seves fulles
ja no cobreix, oh dea, l'urna antiga.
En túmbols de vilans cerques tal volta
quin llit deu acollir la noble testa
sagrada de Parini? Les murades
no porten noms ni lloses ni vestigis
amb què Milano, de cantaires frívols
honoradora, vulgui fer-li glòria.
Tal vegada les cendres venerables
profana la sang vil de l'homicida
que purgava el seu crim dalt de la forca.
Potser, qui sap, el ca perdut rosega,
famolenc, neguitós, l'ossada nua
del gran difunt; i l'òliba sanglota
tornant al niu, del cementiri guaita
fidel, al clar de lluna o a la freda
tremolor de les llànties taciturnes.
Vulgues, doncs, implorar per qui t'estima,
musa sagrada, el do de la nit fosca!
Malaurat el difunt que al seu darrera
no deixa fama ni record ni rastre.
Coixins de flors no li seran obsequi
damunt la pompa de la pedra nua.
Temps enllà, quan la tasca ordenadora
dels tribunals, les noces i les ares,
duia dolçor de rou a les comteses
tan aspres dels humans, un lloc guarnia
per a rebre el tresor de les despulles
dels caiguts, i fer nulla la escomesa
de les feres i els vents, joc arbitrari
de natura, que en raudes voladúries
torna al nou viure la matèria morta.
D'aleshores ençà, cada cendrera
monument és de pau i altar de vida.
I allí la veu dels lars hom escoltava
i allí l'oracle la sentència feia

sonar profundament, i allí dels hòmes passats, damunt la pols, era terrible la majestat del jurament. Anyades i més anyades han servat els ritus antics, i el bell acord de les sentències en bondat i en virtut encara dura.

No en totes les edats fou la petjada dels passants una injúria a cada llosa sepulcral dins els temples, ni la fina flaire d'incens ha dissipat la basta fetor dels cossos pútrids, ni amb tristesa les ciutats contemplaven les efígies dels esquelets pels murs, ni a nit profunda les mares s'han alçat esborronades, cenyint amb el braç nu la testa grácil de l'infant somnolent, com protegint-la d'un contacte de mort o de misèria.

Llavors, en altres eres, els boscatges de cedres i xiprers l'aire vestien de llum i de perfum; i entre les fulles reposaven les urnes amb els vasos corintis, reservoris on guardades eren amb zel les llàgrimes votives, present d'amor als morts i a sa memòria.

I una antorxa encenien amb la flama tan daurada del sol, i les corrues dels parents i els amics creien fer l'obra més cara als traspassats, car entenien fer-los llum en la ruta subterrànea, mancats del clar de sol i amb els ulls foscos com devien marxar d'aquesta terra.

L'aigua lustral de cada font amable regava l'amarant i la viola i omplia el racer trist d'una harmonia suau. I si la ofrena de llet fresca o de cant bell als morts amats, gojosos retien els amics, dolces fragàncies volaven per l'espai, com si el sepulcre fos miratge terral dels Camps Elisis.

Avui, en canvi, follament estimen
les donzelles britanes els afores
tornats vergers, i el gran amor les mena
de la mare a l'entorn, pregant al geni
del lloc, amb tot fervor, pel bon viatge
de l'heroi navegant, que féu naufragi
i amb l'arbre mestre va llaurar sa tomba.
Lla on dorm l'afany viril de l'alta feta
i del viure polític són propòsits
la opulència letal i la basarda
femenil, les marmòries sepultures
són pompa estèril, precursora imatge
de l'Orcus tenebrós i sense joia.
Ric i docte i patrici, triple vulgus,
honrament de la terra dels Aussonis,
té per palaus, ja en vida, tomba excelsa
de lloances i honors i glòries vanes
damunt les quals tota grandesa fixa.
Vina, doncs, dolça mort, amat hospici
on s'apaga el disseny de fortuna.
Que trobi la amistat, en bella herència,
cant sincer i civil, exemple digne.
A fets magnífics, Pindemonte, porten,
tot excitant, les urnes sacrosantes
dels forts; el bon país que les preserva
fa goig al peregrí que s'hi reposa.
Jo he vist on jeuen les despulles nues
d'aquell baró que arrabassava el ceptre
del tirà, i el llorer que l'encerclava,
mostrant al poble amb quina sang creixia
i quin torrent de plors li era bevenda.
I el taüt d'aquell altre que dins Roma
novell Olimp alçava als déus. I l'altre
gran dorment, que va veure el cel immòbil
i els mons girar sota la volta etèrea,
mostrant del firmament la via ignota
a l'ànglic immortal. Un jorn feliça
jo et vaig dir, ciutat bella, que les aures
vitals animen, i l'Apení renta

des del seu cim en torrentada forta.
La lluna vessa sa claror benigna
damunt dels teus turons coberts de pàmpols
i gotims, rodejats de valls serenes
on les flors fan dossers de mil aromes.
Tu fores, oh Florència, qui la parla
del Gibelí en exili acompassaves.
Tu els pares daves i l'estil esplèndid
al poeta de llavi calliòpic
que, prenent l'amor nu de Grècia i Roma
i amb un vel candidíssim embolcant-lo
va dur-lo als braços de la Urània Venus.
Encara més potent, car dins un temple
de les glòries estoig italianes
fas. Dels Alps, la inconstant omnipotència
de sort humana i la maldat cellada,
les armes amb dolor van arrencar-te,
i la pàtria i les ares. La memòria
només ens resta. D'esperança viva
brota la llum per a l'Itàlia. Encengui's
en generosos pits la brasa nova
de llibertat. Davant d'aquests sepulcres
Alfieri sovint feia pregària.
I amb els déus patris aïrat, i amb fosca
mudesa, errant i cella-junt, la riva
de l'Arno resseguia amb ulls de flama,
les valls i les muntanyes, on silenci
fou sempre de ses queixes la resposta.
Blinca son front auster damunt el marbre
i, amb mortal pallidesa, encar fulgia
la divina esperança als ulls boirosos.
Través dels marbres ens esguarda sempre
i els seus ossos s'animen altra volta
quan sona el nom de pàtria. I des del sacre
recinte un numen parla, el mateix numen
de pàtria que algun dia contra els perses
invassors mogué als grecs, a Salamina
i a Maraton, quan als seus fills victòries
i trofeus de la lluita consagrava

d'Atenes l'esperit. La mar Eubea,
d'aleshores ençà quan solc rebia
damunt son si d'algun vaixell erràtil,
feia centellejar dins la tenebra
davant l'esguard desorbitat dels nàuxers
fulgor d'elms i de teies abrandades,
fumejar d'altres pires, vols d'espurnes,
brillor de glavis en comtesa nova
i al fons buidat i obert del gran silenci
tot el ressò dels esquadrons que marxen
i el clarí de les trompes retorsudes
i el renill dels corcers irrefrenables
i els gemecs dolorosos dels que moren
i la ploralla i els sanglots, i els himnes
de victòria, i els càntics funeraris.
Tu benaurat, que al bo de la florida
dels anys primers, l'imperi de les ones
i dels vents amb delit recorregueres!
Si el pilot va menar la teva ruta
de les illes Egees per les rives,
de l'Helespont a ben segur vegeres
l'arbram espès, i els fets antics, en l'aura
duts, d'un ressò feriren tes oïdes.
Les mareas el so roden tothora
de les armes d'Aquilles i la passa
per les platges retees de la ferma
tropa d'herois i la gran tomba augusta
d'Ajax de Telamón. La mort, ben sola,
dispensa amb la justícia glòria eterna.
Ni l'enginy tan astut ni el favorable
ceptre dels reis a la fallàcia d'Ítac
aprofitaren; sa despulla inerme
les ones bressolaren, dirigides
per la destra dels déus. Jo avui remembro
vagarejant per peregrines rutes,
i en pur anhel de fama, aquestes coses.
Car les muses, custodis fidelíssims
dels vells sepulcres, i, amb favor insigne,
del mortal pensament animadores,

vetllen sempre per ells. Quan l'ala freda
dels temps gosa tocar-los, les Pimplees
alegren els deserts amb sa cantúria
i menen la harmonia, poderoses,
per dins els segles i a través dels feixos
de l'ombra i de l'oblit. Per això encara
hi ha en la Tròade un punt on hom admira,
pres de respecte, un lloc que de la esposa
de Jove, ninfa abans, consagrat era.
Ella donà la vida un jorn a Dàrdan
immortal. D'aquest tron prengué partida
la raça d'Assaràus i d'ella arrenquen
l'honor de Troia amb els cinquanta tàlems
i, al llarg dels dies, l'esplendor dels Julis.
Electra oïa decretar la parca
que de l'aura vital era rapida
fins al cel, i al Tonant paraules nobles
endreçava, dient: Si ma bellesa
i el meu cos t'agradessin, si cercaves
companyia gentil i si les vetlles
al meu costat són cosa abellidora,
no essent que em destinessis altre premi,
la mort amada des del cel esguarda
i fés sagrat el lloc del seu sepulcre.
Pregant així moria. I el Saturni
gemí de pena, decantant la testa.
Damunt d'ella vessava la ambrosia
i consagrà per sempre aquella tomba.
Erictoni allí jeu i la postrera
dormida hi fa Illión. Allí les vídues
futures dels troians, propiciatoris
sacrificis hi colren, la fortuna.
dels soldats escrutant, amb la quimera
de mudar-li camí. I allí Cassandra
pres el pit de l'ardenta sacra fúria
deia els fets sobre Pèrgam ominosos
pels déus moguda, i a les ombres vanes
entonava d'amor himnes mellífics.
Fent de guia als nebots això amb profunda

gemegor deia: Si les vies d'Argos,
on els corcers aconduïr deurien
per fer pastura vora la fillada
de Tidèu i Laertes, el designi
serven d'un bon retorn, la pàtria vostra
recercareu en va. Per mà de Febus
els murs flamejaran i les relíquies
entre fum heu de veure. I al sepulcre
mateix habitaran, la malaurança
fent dels numens aplec, en germania,
els penats d'Illiòn. La floridera
de palmes i xiprers que un jorn les nores
de Príam van plantar i amb gran puixança
ben regades pels plors de tantes vídues
tan prest van créixer, sigui al dol flairosa
protegint als meus pares. Qui a la sacra
selva de branques piament s'atanci
vulgui fer davant l'ara reverència.
Un dia, errant, un orb pels vostres boscos
menará el pas silent. Pàllid i trèmul,
entrarà dins les tombes, i les urnes
abraçarà, commós, interrogant-les.
Gemiran aleshores les cavorques
i d'Illiòn recontaran la feta
dura i el trist destí: dugues vegades
enfonsada en la pols i dugues voltes
aixecada de nou amb glòria viva,
les carreres guarnint amb opulència
muda, darrer trofeu recordatori
dels Pellides. La veu tan ben ritmada
del poeta sagrat, les ombres tristes
apacant, cantarà la bella història
d'aquells prínceps argius, per tot on banya
la corrent d'Occeà. Tu has d'ésser, Hèctor,
honorat amb laments enllà dels segles.
La sang vessada per la pàtria lliure
santa serà mentre el planeta màxim
cremi damunt la gran misèria humana.

(Trad. A. ESCLASANS).

LA TERRA DEL DESIG

DE

W. B. YEATS

PERSONATGES

MARTÍ BRUIN

BRÍGIDA BRUIN

JOAN BRUIN

MARIA BRUIN

PARE HART

UNA NOIA

Una cambra, amb la llar a terra, al bell mig de l'alcova fonda, a la dreta. A l'alcova hi ha bancs i una taula; a la paret un Sant Crist. L'alcova és plena de la resplendor del foc. Hi ha una porta oberta de cara a l'espectador, cap a l'esquerra, i, a l'esquerra de la porta, un banc. Porta enllà, hom pot veure un bosc. És de nit; però la lluna, o bé una posta tardana, resplendeix entre els arbres, i se'n duu l'esguard cap a un món vague i misteriós. MARTÍ BRUIN, JOAN BRUIN i BRÍGIDA BRUIN seuen a l'alcova, al volt de la taula o vora el foc. Vesteixen a la usança d'algun temps molt remot; i vora d'ells seu un clergue vell, el PARE HART. Pot anar vestit de frare. Damunt la taula hi ha menjar i beure. MARIA BRUIN s'està dreta vora la porta, llegint un llibre. Si mira enlaire, pot veure el bosc, porta enllà.

BRÍGIDA

Per fê el sopar li he dit: "Porta les olles", i el llibre vell ha pres, sota les bigues i al seu damunt s'ha doblegat fins ara. Prou fórem sords dels seus gemecs i planys si hagués d'anar trescant, com fan els altres: sargî i rentar, llevar-se a trenc de dia, o cavalcar, com vós, en la nit rúfola, amb el bon pa i el calze sota el braç.

JOAN

Mare, massa renyeu.

BRÍGIDA

No vols que renyin la teva dona, és clar. Sempre l'empares.

MARTÍ

(Al Pare Hart).

És com escau: els joves amb els joves. Amb ma muller prou s'esbatussen, sempre: i ara ni es mou, corbada sobre el llibre! Però renyar no cal; tota manyaga s'anirà fent, com un bolet de soca, quan es pondrà la lluna dels casats, abans de poc.

PARE HART

Tenen el cor feréstec com cor d'ocell, fins que els infants arriben.

BRÍGIDA

No pensa en bestiar, ni en munyir vaques, ni en dû els coberts, ni assolellar la roba.

JOAN

Mare, però...

MARTÍ

Mira: l'ampolla és buida. Cerca'n una altra d'aquell vi més bo.

PARE HART

No havia vist que mai llegís cap llibre. De què li pot venir?

MARTÍ

(A Joan).

Vaja: què esperes? No la sacsegis poc ni molt, quan l'obris. És vi exquisit; no hi vagis pas amb presses.

(IX JOAN)

(Al Pare Hart).

Un espanyol va perdre's, al cap d'Ocris, (jo era un minyó) i encara en guardo ampolles. No pot sofrir que la renyem. El llibre era amagat de cinquanta anys, al sostre; el pare em deia que el va escriure l'avi, i que matà un vedell per les cobertes... Però sopem; ja parlarem, a taula. No pas bell guany va treure, d'aquest llibre: violinistes vagabunds la casa li van omplir, i aquells que canten versos. (El pa torrat teniu al davant vostre.) Però, tu, noia: quines meravelles diu aquest llibre? Se't refreda el pa. El pare i jo, llegint o escrivint llibres, no hauríem fet el munt de peces grogues que tu i Joan tindreu, quan sigui mort.

PARE HART

Mira, que el cap no t'omplis de cabòries. Què estàs llegint?

MARIA

Que Idina, la princesa, filla d'un Rei d'Irlanda va sentí,

la nit d'avui, una veu que cantava;
i, mig desperta, mig dormint, seguia
aquella veu, fins a un País de Fades,
on ningú és vell, ni reposat, ni resa,
on ningú és vell, ni astut, ni ple de seny,
on ningú és vell, ni té la llengua amarga.
I encara hi és; i dansa tot el dia,
al cor d'un bosc, a dins de l'ombra molla,
c bé als turons, on ballen els estels.

MARTÍ

Mireu de fer que deixi estâ aquest llibre.
L'avi també mig deia aquestes coses,
i bon cavall ni gos mai no triava,
i un minyonet mandrós se'l feia seu.
Pare: parleu-li vós.

PARE HART

Deix-lo estar, filla;
Déu obre els cels, igual que mes grans ales,
i ens dóna els dies perquè hi fem camí;
i àngels caiguts hi paren llaços, sota
lleus esperances i un gran feix de somnis,
fins que amb supèrbia el cor s'encén, i deixa,
joíos i trèmul, la gran pau divina.
Fou l'àngel foll, ben orb de tantes llàgrimes,
que a la princesa deia alegres mots.
Igual que tu, jo he vist altres donzelles,
totes neguit; però, amb els anys, ja troben
el goig dels fills, o bé pastant mantega,
parlant de bodes i de romiatges;
car tota vida, d'un flameig de somnis.
va esdevenint claror de cada dia,
fins que som vells, i torna el foc vermell.

MARTÍ

Cert! Però no ho entén: és massa jove.

BRÍGIDA

Ja té prou temps, per veure que no escau
dormí i no treballar.

MARTÍ

No vull renyar-la.
Quan té el marit al camp es posa trista;
això, i potser la llengua de la dona
fan que s'amaguin tota dintre els somnis,
com els petits a sota dels llençols.

BRÍGIDA

Si jo callés, no es mou en tot el dia.

MARTÍ

I potsê escau, la nit abans del maig,
que somnien aquests bruixots. Tu, noia,
ja tens a punt la branca beneïda
que les mullers pengen dalt de la porta,
perquè a la casa el goig sigui complet?
Si no, se'n porten les nou-maridades,
la vigília del maig, quan cau el dia;
c bé el que diuen vora el foc les dones
és tot mentida.

PARE HART

Potsê és cert. Qui ho sap!
No coneixem els límits de la força
que Déu permet als esperits dolents
per algun fi misteriós. Bé, noia: *(a Maria)*
és escaient guardâ els costums antics.

*(Maria Bruin pren una branca, que era sobre
un seient, i la penja a un clau, damunt la porta.
Una noieta, estranyament vestida, potser de color
verd, vé del bosc, i se'n du la branca.)*

MARIA

Tot just al temps d'haver penjat la branca,
un infantó, que ha eixit del vent, corria;
la branca ha pres, i he vist com l'amoixava;
tot pàllid és, com l'aigua al dematí.

PARE HART

I que pot ésse' aquest infant?

MARTÍ

No cap.
Sovint somnia tot de gent que passa,
i és que bufava el vent un xic més fort.

MARIA

Se n'han endut la branca beneïda:
el goig complet ja no el tindrem, a casa.
Però bé em plau d'havê'ls estat polida:
com tots els altres, no són fills de Déu?

PARE HART

Noia: no són sinó fills del diable,
i hauran poder fins a la fi del temps,
quan Déu amb ells tindrà una gran batalla
i els esbocinarà.

MARIA

Farà un somriure,
Pare, potser, obrint la seva porta.

PARE HART

Així que els àngels sense llei El vegin,
cauran, ben morts, davant la pau eterna;
quan aquells àngels tustin a la porta,
qui vagi amb ells, igual torb passarà.

*(Un braç negre i vell s'atansa a la porta, i tru-
ca i fa senyals. Es veu clar en la nit argentada.
Maria Bruin va a la porta, i hi roman un instant.
Martí Bruin està enfeinat omplint el plat del Pa-
re Hart. Brígida revifa el foc.)*

MARIA

(Atansant-se a la taula).

Algú em feia senyals, cap allà fora,
i alçava el braç com si aguantés un veire,
com si begués; potsé és alguna dona
assedegada.

*(Agafa llet de taula i se la'n duu cap a la
porta.)*

PARE HART

Deu sê aquell infant
que vós em dèieu que ella el somniava.

BRÍGIDA

Qui sap si és cert el que ell us deia, Pare;
car en tot l'any no hi ha una nit que sigui
tan mala com aquesta nit.

MARTÍ

No temis,
mentre el bon Pare sigui a casa nostra.

MARIA

És una vella estranya, amb vestit verd.

BRÍGIDA

Aquests bruixots demanen llet i flames
la nit abans del maig. Ai, de qui en dongui!
Tindrà la casa embruixada tot l'any.

MARTÍ

Fuig, dona, fuig!

BRÍGIDA

Veig que la llet els dóna.
Prou a la casa ens portarà malastre.

MARTÍ

Qui és?

MARIA

Es foraster, i amb parla estranya.

MARTÍ

Hi ha forasters cap al turó de Clòver;
deu sê algun d'ells.

BRÍGIDA

Estic esfereïda.

PARE HART

La Creu no deixa entrar cap mala cosa,
si llu penjada al mur.

MARTÍ

Vina a ma vora
i deixa els somnis de malaventura,
doncs has d'ésser claror de ma vellesa,
com el bon flam que fa l'herbei; quan mori,
d'aquests voltants seràs tu la més rica:
tinc una mitja plena de monedes,
ben amagada, on no la sap ningú.

BRÍGIDA

Tot ho daries, si et fan bona cara:
ja hi seré jo, perquè la meva nora
no dugui al cap massa colors de cintes.

MARTÍ

No en diguis mal: bé és prou bona minyona.

(Pare, teniu mantega a prop del braç.)

Noia, no ho veus que el temps i la planeta han estat bons amb mi i amb la muller?

Cent quarteres tenim de terra bona, i seiem ran del foc, l'un vora l'altre.

Tinc per amic el Pare reverend;

la teva cara i la del fill contemplo

—els plats ben de costat—i, té, ja arriba

i porta amb ell l'únic tresor que ens manca:

abundor de bon vi. (*Entra Joan.*)

Revifa el foc

i posa-hi herbes, fins que tot flamegi.

Mirâ el bon fum que van deixant les flames

i sentí el cor tot ple de seny i joia

és la vida millor; tots, quan som joves,

voldríem fê un camí que ningú el faci,

però l'antic trobem que és bo, amb l'amor

i anant pujant els fills, fins que vé l'hora

de fer l'adéu al temps i a la planeta.

(*Maria agafa una tofa d'herba del foc i surt per la porta. Joan la segueix i es troba amb ella, en tornar a entrar.*)

JOAN

Què se te'n porta a la fredor del bosc?

Hi ha una llum per entremig dels arbres que m'esborrona.

MARIA

Era una vella estranya; m'ha fet senyal que per la seva pipa volia foc.

BRÍGIDA

Tu li has dat llet i foc la nit pitjor de l'any; talment ens portes malaverany per tots, damunt la casa.

Essent fadrina eres vistent, mandrosa,

i rumbejaves cintes al cabell:

ara—no, Pare, no, deixeu que ho digui—no ets escaient per dona de ningú.

JOAN

Mare, calleu!

MARTÍ

La renyes massa, dona.

MARIA

I a mi què em fa si he dut aquesta casa, on sempre escolto una amargor de llengües, a la mercè de bruixes?

BRÍGIDA

Ja saps prou que, anomenant-les amb el nom que els dónes o bé parlant-ne una miqueta massa, ens pots dû a casa mals de tota llei.

MARIA

Bruixes, treieu-me de la casa trista! Torneu-me aquella llibertat perduda: repòs si em plau i treballar si em plau! Bruixes, treieu-me d'aquest món que em pesa! Al grat del vent jo vull volâ amb vosaltres, córrer al bell cim de les onades folles, ballar damunt dels turons, com un foc.

PARE HART

No saps què et dius, amb aquestes paraules.

MARIA

Pare: ja em cansa el so de quatre llengües: l'una que és massa astuta i assenyada, l'altra devota i massa tenebrosa, l'altra que és més amarga que no el mar, i l'altra plena d'una amor feixuga, d'amor feixuga, en la meva presó.

(*Joan Bruin la mena a un seient, a l'esquerra de la porta.*)

JOAN

No em blasemis pas. Sovint la son em deixa, pensant que tot t'entela el cap brillant. Oh, com és bell ton front tan ample i pàl·lid sota el florir boirós del teu cabell! Seu a ma vora—aquests són gent antiga i han oblidat que eren joves, abans.

MARIA

Oh, tu ets la porta gran d'aquesta casa,
i jo el branquill de l'arbre beneït:
prou penjaria al dintell de la porta,
fins que a la casa entrés el goig complet.

*(Va a abraçar-lo, però mira secament el frare,
i deixa caure els braços).*

PARE HART

Pren-li la mà, que és amb l'amor només
que Déu amb ell i amb la llar dolça ens lliga,
lluny del desert (a on no hi ha la pau),
lluny del desert i la llum perdedora.

JOAN

Ah, si fos meu, el món, te'l donaria;
no llars tranquiles solament: la flama
que és perdedora, i els camins oberts,
si tu ho volguessis.

MARIA

Jo pendria el món
i el desfaria, amb els meus dits, a trossos,
per veure com es fon el teu somriure.

JOAN

Llavors faria un món de rou i flames,
amb ningú vell, ni amarg, ni rondinaire,
ningú dolent que pugui fer-te mal:
i el gran repòs del cel tot l'ompliria
amb moltes llums, cremant només per tu.

MARIA

No vull més llum que la teva mirada.

JOAN

Un papalló, dansant als raigs del sol,
o el vent lleuger que bufa a trenc de dia,
abans podia omplir-te el cor de somnis;
ara, aquest sagrament indissoluble
ha unit ton cor, que era tan fred i esquerp,
amb el meu cor ardent; el sol, la lluna
s'esvaïran; s'encongirà el cel ample:
sempre amb el meu serà ton esperit.

(Una veu canta, dins el bosc).

MARTÍ

Sentiu cantar? És una noia, em sembla.
Diu: "S'esvaï la soledat del cor".
Prou és estrany, però té la veu dolça.
Escolteu, tots!

(Se'n va a la porta).

MARIA

No et moguis de ma vora,
que aquesta nit he dit coses dolentes.

LA VEU

El vent ja bufa a les portes del dia,
bufa damunt la soledat del cor.
La soledat dins el cor s'esvaïa,
mentre les bruixes dansen a bell cor,
batent els peus, blancs com llet, en rodona,
alçant els braços tan blancs, cel enllà;
car el vent riu i canta i enraona
d'allà on els vells són gentils de mirà,
on fins el seny té paraula florida.
I a Coolaney va di una canya d'or:
"Parlava el vent, amb la riolla humida,
i s'esvaï la soledat del cor".

MARTÍ

Essent feliç, vull que ho siguin els altres.
Treuré la noia d'aquest fred tan viu.

(Mena a dins la petita fada).

LA NOIA

Em cansa el vent, els foc-follets, les aigües.

MARTÍ

No és gens estrany: quan fa la nit tan negra
el bosc és fred i perdedor. Bon aire!
Ets benvinguda, aquí.

LA NOIA

Sóc benvingula,
doncs, quan em cansi de la casa tèbia,
aquí hi ha algú que haurà d'eixir-ne lluny.

MARTÍ

Oh, no sentiu que parla estrany, en somnis?
Tens fred?

LA NOIA

M'arrauliré a la vostra vora:
aquesta nit he fet un llarg camí.

BRÍGIDA

Ets ben gentil.

MARTÍ

Tens el cabell mullat.

BRÍGIDA

Els peus glaçats t'escalfaré.

MARTÍ

Ben llarga
deu havê estat la ruta—no conec
la teva cara—prou deus tenir fam.
Aquí hi ha el pa i el vi.

LA NOIA

El vi és amarg.
Àvia, teniu una minestra dolça?

BRÍGIDA

Un xic de mel. (*Va a la cambra pròxima*).

MARTÍ

Ets ben endolcidora;
l'àvia, fa poc, tenia mala lluna.
(*Brígida torna amb la mel i n'omple un plat*).

BRÍGIDA

És una filla de les fades. Mira:
les blanques mans, el vestidet polit.
He munyit llet; espera't una mica
i amb aquest foc s'escalfarà de pressa,
doncs el que fem nosaltres, la gent pobra,
no plau als fills de noble llar, com tu.

LA NOIA

(*A Brígida*).

Des que enceneu el foc de matinada,
bo i treballant, els dits se us tornen ossos.

Al llit els joves, somniant, que esperin;
vós, àvia, feu, i els dits se us tornin ossos,
que el cor ja és vell.

BRÍGIDA

Els joves tenen mandra.

LA NOIA

Avi, els records us han dat seny; que els joves
facin sospirs, en somnis i esperances;
seny teniu vós, doncs vostre cor ja és vell.

(*Brígida li dóna més pa i mel*).

MARTÍ

Oh, qui ho diria! Una noieta jove
que estima els vells i el seny!

LA NOIA

Ja en tinc prou, mare.

MARTÍ

Quin bocinet! La llet ja és prou calenta.

(*La hi dóna*).

Totjust un glop!

LA NOIA

Poseu-me les sabates.

Havent menjat, ara ballâ em plauria:
ballen els joncs al llac de Coolaney,
i jo voldria ballar fins que vegi
ballâ els joncs i les aigües, mig dormint.

(*Brígida li posa les sabates, i la noia va a ba-
llar, però tot d'una veu el Sant Crist i xiscla i es
tapa els ulls*).

Oh, què és allò, damunt de la Creu negra?

PARE HART

Dius mots malvats i no te'n dones compte.
És Déu Nostre Senyor.

LA NOIA

Ai, amagueu-lo!

BRÍGIDA

Torno a està esfereïda.

LA NOIA

Ai, amagueu-lo!

MARTÍ

No, que seria un acte maleït!

BRÍGIDA

Un sacrilegi.

“”

LA NOIA

Cosa aturmentada!
Poseu-la lluny!

MARTÍ

Quins pares deu tenir!

PARE HART

Del Fill de Déu aquesta és una imatge.

LA NOIA

(*Amoixant-lo*).

Ai, amagueu-la! Ai, amagueu-la!

MARTÍ

No!

PARE HART

Perquè ets tan jove, igual que un ocellat,
i fins t'espanta un tremolor de fulles,
el vaig a despenjar.

LA NOIA

Ai, amagueu-lo!

Treieu-lo bé dels ulls i el pensament!

(*El Pare Hart treu el Sant Crist de la paret, i es disposa a dur-lo a una cambra interior*).

PARE HART

Ja que has vingut a aquesta baronia
t'ensenyaré la beneïda fe.
Sent eixerida, ho aprendràs de pressa.

(*Als altres*).

Hem d'ésser tendres amb les coses joves.
Déu no torbava amb l'ombra del Calvari
el primer cant dels estels, al matí.

(*Se'n du el Sant Crist a una cambra interior*).

LA NOIA

Jo vull ballar, que aquí la terra és plana.

(*Canta*).

“El vent ja bufa a les portes del dia:
bufa damunt la soledat del cor.
La soledat dins el cor s'esvaïa”.

(*Balla*).

MARIA

(*A Joan*).

Així que ella ha arribat mig es sentien
altres petjades fines al trespol,
i dins el vent com una lleu música:
flautes ocultes marcaven el punt.

JOAN

No es sent cap més petjada.

MARIA

Ara les sento:
els mals poders ja ballen dintre casa.

MARTÍ

Au, vina aquí! Si em fas la prometença
de no dir mal de les coses sagrades,
et vull donà un present.

LA NOIA

Porteu-lo, avi.

MARTÍ

Són uns llacets; els vaig comprà a la vila
per la muller del fill;—ja ho voldrà, ella,
que hi lligui el teu cabell, desfet pel vent.

LA NOIA

Veniu, digueu-me: m'estimeu?

MARTÍ

Sí, filla.

LA NOIA

Ah, us estimeu el foc! I a mi? Digueu-m'ho.

PARE HART

Quan Déu damunt d'alguna criatura
fa brillar tant Sa juvenesa eterna,
mirar ja és estimar.

LA NOIA

I Ell, te l'estimes?

BRÍGIDA

Oh, com blasfema!

LA NOIA

(A Maria).

També a mi, m'estimes?

MARIA

No ho sé.

LA NOIA

T'estimes aquest home jove,
però jo et puc fer córrer enmig dels vents,
córrer al bell cim de les onades folles,
ballar damunt dels turons, com un foc.

MARIA

Reina dels àngels, Sants del cel, guardeu-me!
Algun malastre passarà. Suara
la branca beneïda han tret d'aquí.

PARE HART

Tens por perquè, parlotejant, no pensa:
és que no en sap. Tu, quants anys tens, minyona?

LA NOIA

Quan fuig l'hivern ma cabellera és fina,
ballen mos peus. Quan han dormit les fulles,
la mare em porta en els seus braços d'or;
dona seré per maridar-me prompte
amb l'esperit del bosc i del torrent.
Quan vaig néixer, qui ho sap? Jo penso
tenir més anys que l'aligot que vola,
giravoltant, al cim de Ballygawley,
i és el més vell de tots, sota la lluna.

PARE HART

És de les bruixes!

LA NOIA

Una veu cridava:
per foc i llet mos missatgers venien,
i he vingut jo, perquè em cridaven més.

(Tots, llevat de Joan i Maria Bruin s'apleguen
al voltant del frare, cercant protecció).

JOAN

(Alçant-se).

Malgrat que tots al teu voler s'ajupin,
no has embruixat mos ulls, ni m'has collit
desig o do que et facin poderosa:
de casa jo et trauré.

PARE HART

Vull encarar-m'hi!

LA NOIA

Perquè la Creu heu tret de dins la cambra
tinc tant poder, que ningú passarà,
si jo no ho vull, d'allà on mos peus ballaven
o d'on passaven els meus dits.

(Joan prova d'atansar-se-li, i no pot).

MARTÍ

Oh, mira!
Quelcom l'atura, i va movent les mans
com si topés amb un gran mur de vidre!

PARE HART

Jo afrontaré aquest esperit, tot sol:
no tingueu por, que el Pare és amb nosaltres,
els Innocents i els Màrtirs benaurats
i els Màgics Reis, amb les cotes de malla,
i El que morí, i eixia el tercer jorn,
i totes nou jerarquies dels Angels.

*(La noia s'agenolla vora l'escó, al costat de
Maria i l'enllaça amb els braços).*

Oh filla, crida els Angels, crida els Sants!

LA NOIA

Vindràs amb mi, núvia nou-maridada,
i veuràs sempre una gentada alegre.
Nuala blanca i Angus dels ocells,
Feacra, aquella de la gran escuma,
i el que comanda l'estol de ponent,
Finvara, i l'ampla Terra del Desig,
on la beutat de les coses no minva,
on joia és seny i el Temps cançons eternes.
Et beso i tot el món ja es va esvaint.

JOAN

Oh, tu, desperta't d'aquest son, desperta't!
Tapa't els ulls i les orelles!

PARE HART

No:

Sols l'esperit pot escollí i salvarla.
Acostat't, filla, vina al meu costat,
pensa en la casa i pensa en els teus deures.

LA NOIA

Oh, vina amb mi, núvia nou-maridada!
Com les altres faràs, si te'ls escoltes:
pujà fills, i cuinâ, i pastâ, ajupida,
i discutir dels galls i la mantega,
fins que seràs, vella i amb llengua amarga,
aquí, arraulida, al fossar, tremolant.

PARE HART

Camins de Cel jo t'assenyalo, filla.

LA NOIA

Jo et puc menar, núvia nou-maridada,
on ningú és vell, ni astut, ni ple de seny,
on ningú és vell, ni reposat, ni resa,
on ningú és vell, ni té la llengua amarga,
i on dolces llengües no tornen esclau:
doncs només obeïm les pensades
que ens porta al cor un obrí i tancar d'ulls.

PARE HART

Pel Nom dolcíssim de Jesús en creu,
Maria Bruin, jo et mano que t'acostis.

LA NOIA

I jo et deturo pel nom del teu cor.

PARE HART

És perquè he tret la Santa Creu a fora
que no soc res i el meu poder s'esmuny.
La tornaré a portar.

MARTÍ

(Aferrant-lo).

No!

BRÍGIDA

No ens deixéssiu!

PARE HART

Deixeu-me anar, que massa tard no sigui;
tot aquest mal ha dut el meu pecat.

(Es sent cantar a fora).

LA NOIA

Sento cantar: "Vina, la núvia, vina,
pel bosc, les aigües i els camins de llum."

MARIA

Vull anâ amb tu.

PARE HART

Déu meu, és ben perduda!

LA NOIA

(Dreta vora la porta).

L'esperança mortal prou et cauià,
doncs els que anem a dalt dels vents i l'aigua
i ballem pels turons som més lleugers
que la rosada als gallarets del dia.

MARIA

Oh, emporta't-em!

JOAN

Jo et guardaré, estimada!
Més que paraules, tinc els braços forts.
Farà el que vulgui l'estol de les bruixes:
ja d'aquests braços no et pendrà ningú.

MARIA

Cara i veu estimada!

LA NOIA

Núvia, vina!

MARIA

Son món sempre he estimat, però... voldria...

LA NOIA

Dolç ocell blanc, ocelllet, vina amb mi!

MARIA

Em crida!

LA NOIA

Vina, ocelllet blanc, amb mi!

(Apareixen al bosc llunyanes figures, dansant).

MARIA

Sento cançons i danses.

JOAN

Ah, no et moguis!

MARIA

Ja em quedaria prou... però... voldria...

LA NOIA

Vina, ocelllet amb cresta d'or!

MARIA

(Molt suaument).

Voldria...

LA NOIA

Vina, ocelllet amb peus d'argent!
(Maria Bruin mor i la noia se'n va).

JOAN

És morta!

BRÍGIDA

Deixa-la estar: cos i esperit són fora.
Has abraçat un torbellí de fulles
o un tronc de freixe, que és la seva imatge.

PARE HART

Els esperits del mal així se'n duen
llur presa, gairebé dels dits de Déu:
i llur poder s'estén de dia en dia,
i el bon camí deixen homes i dones,
doncs l'orgull truca finament al cor.

(A fora hi ha figures dansant, i potser un ocell blanc, i moltes veus que canten:)

"El vent ja bufa a les portes del dia,
bufa damunt la soledat del cor.
La soledat dins el cor s'esvaïa,
mentre les bruixes dansen a bell cor,
batent els peus, blancs com llet, en rodona,
alçant els braços tan blancs cel enllà,
car el vent riu i canta i enraona
d'allà on els vells són gentils de mirà,
on fins el seny té paraula florida.
I a Coolaney va dî una canya d'or:
"Parlava el vent, amb la rialla humida,
i s'esvaï la soledat del cor."

TELÓ

M. MANENT, trad.

NICCOLÒ MACHIAVELLI

DE LES "HISTORIES FLORENTINES"

LLORENÇ EL MAGNIFIC (1448-1492)

Però els Florentins, finida la guerra de Serezana, visqueren fins el mil quatrecents noranta dos, any en què Llorenç dels Medici morí, en una felicitat grandísima; car Llorenç, després de des-
sar les armes d'Itàlia, les quals s'havien imposat pel seu seny i la seva autoritat, girà el seu ànim a fer gran ell i la ciutat seva; i a Pere el seu primogènit l'Anfonsina, filla del cavaller Orsino, atorgà; després, Joan, el seu fill segon, a la dignitat cardenalícia elevà. La qual cosa fou més notable per trobar-se fora de tot exemple passat, no tenint encara catorze anys, a un tan alt grau elevat. La qual cosa fou una escala per a poguer elevar la seva casa fins al cel, com succeí en els temps següents. A Julià, el seu fill terç, per la poca edat seva, i pel poc temps que Llorenç visqué, no pogué cobrir d'extraordinària fortuna. De les filles, l'una a Jaume Salviati, l'altra a Francesc Cibo, la tercera a Pere Rodolfo uní; la quarta, la qual, per a tenir la seva casa unida havia maridat a Joan dels Medici, morí. En les altres coses seves privades fou, en quant a la economia, infelícissim; car pel desordre dels seus ministres, els quals no pas com a prínceps les seves coses administraven, en moltes parts moltes de les seves possessions es perderen; de manera que fou precís que la seva pàtria de grans sumes de diner el subvingués. Per a no temptar més una fortuna tan malaurada, deixà a part les indústries mercantils, i es girà vers les possessions, com a més estables i més fermes riqueses. I en el Pratese, en el Pisano i en el Val di Pesa féu possessions tant per utilitat com per qualitat d'edificis o de magnificència no pas de ciutadà privat, sinó regi. Després d'això s'ocupà en fer més bella i més gran la seva ciutat; i com que en ella hom trobava molts espais sense habitacions, en elles nous carrers en omplir-les de nous edificis construí, de tal guisa que aquella ciutat esdevingué més bella i major. I perquè en el seu estat més quieta i segura visqués i pogués

als seus enemics dels costats combatre i sostenir-se per ella sola, vers Bologna, al mig dels Alps, el castell de Fiorenzuola fortificà. Vers Siena començà a instaurar el Poggio Imperiale, i a fer-lo fortíssim. Vers Gènova, amb la adquisició de Pietrasanta i de Serezana, aquella via a l'enemic clogué. Després amb estipendis i provisions mantenia els seus amics els Baglioni a Perúgia, els Vitelli a Città di Castello; i tenia el govern particular de Faenza; les quals coses eren com fermes muralles a la seva ciutat. Tingué encara en aquests temps pacífics la seva pàtria sempre en festes; en la qual sovint comtesses i representacions de fets i de triomfs antics hom veia; i la seva fi era tenir en ciutat abundant unit el poble i honorada la noblesa. Estimava en gran manera aquells qui eren en un art excellents i afavoria als literats: i d'això micer Agnolo de Montepulciano, micer Cristòfan Landini i micer Demetri Greco poden dar-ne ferm testimoni. Adhuc el comte Joan de la Mirandola, home gairebé diví, va deixar totes les altres parts de l'Europa que ell tenia com a residències grates, mogut per la munificència de Llorenç, i establí la seva casa a Florència. Amb la arquitectura, la música i la poesia meravellosament es delectava. I moltes composicions poètiques, no solament compostes, sinó comentades també per ell apareixen. I per a que la joventut florentina pogués exercitar-se en l'estudi de les lletres, obrí a la ciutat de Pisa un estudi on els més excellents homes, que aleshores eren a Itàlia, portà. A Fra Marian de Chinazzano, de l'ordre de Sant Agustí, perquè era un predicador excellentíssim, un monestir admirable a Florència edificà. Fou de la fortuna i de Déu sumament estimat; per qual motiu totes les seves empreses, tingueren un fi felíç, i tots els seus enemics infelíç; car a més a més dels Pazzi, fou encara volgut ésser punyit al Carmine per Baptista Frescobaldi i a la seva villa per Baldinotto da Pistoia, i cadas-

cú d'ells juntament amb els seus secretaris de mals intents, per les seves opinions malèvols patiren justíssimes penes. Aquesta seva manera de viure, aquesta seva prudència i fortuna fou dels prínceps, no solament de l'Itàlia, sinó també dels llunyans, amb admiració coneguda i estimada. Matias Rei d'Hungria li donà moltes proves de l'amor que li duia. El Soldà amb els seus oradors i els seus dons el visità i els hi presentà. El gran Turc li posà a les mans Bernard Bandini, assassí del seu germà. Les quals coses el feien, dins Itàlia, admirable. La reputació del qual cada dia per la seva prudència creixia, perquè era en el discòrrer de les coses eloqüent i ple d'argúcia, en el resoldre savi, en l'executar prest i animós. No poden d'ell ésser adduïts vicis que maculessin tantes virtuts seves, encara que en les coses venèrees gaudia grandíssimament, i que es delectés entre homes faceciosos i d'ànim mordaç i de jocs puerils, més d'allò que a un tan alt home semblava convingués; de manera que moltes voltes fou vist pels seus fills i filles entre les seves amigues barrejar-se. Tant, que en considerar allò i la vida lleugera i la grave, hom descobria en ell dugues persones diverses, gairebé amb impossible conjunció conjuntes. Visqué els seus darrers temps ple d'afanys causats per la malaltia que el tenia meravellosament

afligit; car era oprimat per intolerables dolors a l'estòmac, els quals tant el fiblaren, que el mes d'abril del mil quatrecentos noranta dos, morí, l'any quaranta quatre de la seva edat. No morí mai ningú no tansols a Florència, sinó a Itàlia, amb tanta fama de prudència, ni que tant a la seva pàtria dolgués. I del fet que de la seva mort deguessin néixer grans malvestats, el cel va mostrar-ne senyals evidentíssimes; entre les quals l'altíssima summitat del temple de Santa Reparada fou d'un llamp amb tanta fúria percutida, que una gran part d'aquell pinacle s'enrunà amb estupor i meravella de tothom. Es dolgueren de la seva mort tots els seus ciutadans i tots els prínceps d'Itàlia; de la qual cosa foren fetes senyals manifestes, car no en restà cap que a Florència pels seus oradors el dolor sentit en tal avinentesa no significués. Però si aquells tenien o no ocasió justa de doldre's, ho demostrà poc després l'efecte; car restant l'Itàlia privada del seu consell, no fou trobada manera per aquells que restaren ni d'omplir ni de frenar l'ambició de Lodovic Sforza, governador del Duc de Milà. Per la qual cosa immediatament després de la mort Llorenç, començaren a néixer aquelles males llavors les quals, no després de gaire, no visquent qui sapigués arrencar-les, arruïnaren i arruïnen encara l'Itàlia.

CENTENARI DEL ROMANTICISME

PRÓLEG DEL "CROMWELL" DE VICTOR HUGO

(FRAGMENTS)

Hom ha commemorat enguany el centenari de la naixença del romanticisme prenent peu de la data del "Cromwell" victorhuguesc (1827), el prefaci del qual suscita i fixa els camins de la futura escola. Com que no tothom qui parla d'aquest pròleg l'ha llegit abans, LA REVISTA ha cregut que la traducció al català d'alguns fragments principals seria una bella i discreta contribució a l'homenatge. Evidentment, a l'hora actual de les literatures el prefaci del "Cromwell" no té ja més valor que el documentari. El romanticisme, negador de les regles clàssiques, és un fenòmen fill d'elles, i tingué a son torn les regles pròpies, les quals amb el temps han pres també un caient clàssic. Car el romanticisme, fet etern latent, no és altra cosa que el classicisme, en negació, per a prendre nova embranzida vers les rutes eternes de l'art, que no passen ni moren mai.

La intel·lectualitat catalana ha contribuït escament a la commemoració. Cal esmentar, sobressortint, els fulletons periodístics de "La Publicitat" signats per R. Llates.

1827

El drama que hom va a llegir no té res que pugui recomanar-lo a l'atenció o a la benevolença del públic. No té tampoc, per a atreure's l'interès de les opinions polítiques, l'avantatge del "veto" de la censura administrativa, ni menys, encara, per a conciliar-se en principi la simpatia literària dels homes de gust, l'honor d'haver sigut rebutjat oficialment per un comitè de lectura infalible.

Ve a oferir-se, doncs, als esguards, sol, pobre i nu, com el malalt de l'Evangelí, *solus, pauper, nudus*. Cal remarcar que l'autor d'aquest drama ha notes i avant-propòsits. Aquestes coses resulten, ordinàriament, ben indiferents al lector. S'informen més aviat del talent d'un escriptor que de les seves maneres de veure; i de l'obra, sigui

bona o dolenta, poc li importen les idees damunt les quals s'asseu i l'esperit d'on ha germinat. Hom no té l'habitud de visitar les coves d'un edifici les sales del qual hom vé de recórrer i quan hom menja el fruit de l'arbre no interessa gaire recordar-se de les seves arrels.

D'altra part, notes i prefacis són sovint un mitjà còmode d'augmentar el pes d'un llibre i d'acrièixer, en apariència al menys, la importància d'un treball; és una tàctica semblant a la d'aquells generals de l'exèrcit els quals, per a simular un augment d'importància en llur front de batalla, posen en línia, fins i tot, els bagatges. I després, mentre els crítics s'acarnissen damunt de les notes, passa sovint que l'obra els fuig i s'esmuny intacta a través dels focs creuats, com una armada que surt d'un mal pas entre dos combats de línies de front i d'arreraguarda.

Aquests motius, per considerables que siguin, no són els que han decidit l'autor. Aquest volum no freturava ésser "inflat": ja és prou gros per si sol. D'altra banda, i l'autor no comprèn a què pot ésser degut això, els seus pròlegs, francs i ingenus, han servit sempre als crítics per a comprometre'l, més que no pas per a protegir-lo. En lloc de servir-li de cuirassa bona i fidel, li han jugat la mala partida d'aquelles armadures estranyes, les quals, fent destacar en la batalla el soldat que s'en vesteix, li atreuen tots els cops i no saben resistir-ne ni un de sol.

Consideracions d'altre ordre han influït també l'autor. Li ha semblat que si, en efecte, hom no acostuma a visitar per gust les caves d'un edifici, hom no troba sempre molèstia en examinar-ne els fonaments. L'autor va a lliurar-se, doncs, amb un prefaci, una volta encara, a la còlera dels fulletons. *Che sarà, sarà*. No s'ha preocupat mai gaire, val a dir-ho, de la fortuna de les seves obres, i s'espanta molt poc del dir de la gent literària. En aquesta flagrant discussió que contra-

punta els teatres i la escola, el públic i les acadèmies, hom no escoltarà potser sense un cert interès la veu d'un solitari aprenent de natura i de veritat, el qual s'ha retirat a bonhora del món literari per amor a les lletres, i que aporta bona fe a manca de *bon gust*, convicció a manca de talent, i estudis a manca de ciència.

Vol limitar-se, a fi de comptes, a consideracions generals sobre l'art, sense fer-ne ni molt menys un passeig per al propi esbarjo, sense pretendre escriure una requisitòria ni una defensa pro o contra allò que sigui. L'atac o la defensa del seu llibre és per ell menys que per a qualsevol altre la cosa important. I cal confessar que les lluites personals no li convenen. Sempre ha estat un espectacle miserable veure el ferralleig dels amors propis. Protestar, doncs, anticipadament contra tota interpretació de les seves idees, tota aplicació de les seves paraules, dient amb el fabulista espanyol: "Quien haga aplicaciones, con su pan se lo coma".

En veritat, molts dels principals campions de les "sanes doctrines literàries" li han fet l'honor de llençar-li el guant, fins a la seva profunda obscuritat, a ell, simple i imperceptible espectador d'aquesta barreja curiosa. No tindrà pas la fatuïtat de recollir-lo. Heu's ac', en les pàgines que segueixen, les observacions que ell podria oposar; heu's ací la seva fona i la seva pedra: però d'altres, si voleu, les llençaran al front dels Goliats "clàssics".

.....

Tots els tràgics antics detallen Homer. Les mateixes faules, les mateixes catàstrofes, els mateixos herois. Tots beuen al riu homèric. Sempre és la Illiada i la Odissea. Com Aquil·les arrossegant Hèctor, la tragèdia grega volta entorn de Troia. No obstant, la edat de la epopeia toca a la seva fi. Com la societat que representa, aquesta poesia s'usa donant voltes damunt d'ella mateixa. Roma calca Grècia; Virgili copia Homer; i, talment com si volgués finir d'una manera digna, la poesia èpica expira en aquest darrer infantament. Era hora. Una altra època va començar per al món i per a la poesia.

Una religió espiritualista, suplantant el paganisme material i exterior, s'infiltra al cor de la societat antiga, la mata, i en aquest cadàver d'una civilització decrepita diposita el germe de la civilització moderna. Aquesta religió és completa, perquè és veritable; entre el seu dogma i el seu culte, segella profundament la moral. I d'antuvi, com a primera veritat, ensenya a l'home que té dugues

vides per viure, l'una passatgera, l'altra immortal; l'una de la terra, l'altra del cel. Li demostra que és doble com el seu destí, que hi ha en ell un animal i una intel·ligència, una ànima i un cos; en un mot, que l'home és el punt d'intercessió, l'anell comú de les dugues cadenes d'éssers que volten la creació de la sèrie dels éssers materials i de la sèrie dels éssers incorporals, la primera partint de la pedra per a arribar a l'home, la segona partint de l'home per a finir en Déu.

.....

Heu's ací, doncs, una nova religió, una societat nova: damunt aquesta doble peanya veurem com creix una nova poesia. Fins aleshores, i que ens sigui perdonada la exposició d'un resultat que el propi lector per si sol ja haurà copsat d'això que venim de dir, fins aleshores, obrant com el politeisme i la filosofia antiga, la musa purament èpica dels antics, només havia estudiat la natura per un sol costat, rebutjant sense pietat de l'art gairebé tot allò que, en el món sotmès a la seva imitació, no es relacionava directament amb un cert tipus de bellesa. Tipus magnífic en principi, però, com passa sempre amb les coses sistemàtiques, esdevingut els darrers temps fals, mesquí i convencional. El cristianisme guia la poesia vers la veritat. Com ell, la musa moderna veurà les coses d'un cop d'ull més alt i més ample. Ella sentirà que no tot en la creació és humanament "bell", que la lletgesa existeix al costat de la bellesa, la deformitat prop de les coses gracioses, el grotesc al revers del sublim, el mal amb el bé, l'ombra amb la llum. I es preguntarà si la raó estreta i relativa de l'artista deu guanyar la causa per damunt de la raó infinita, absoluta, del Creador; si és missió de l'home rectificar Déu; si una naturalesa mutilada devindrà més bella; si l'art té el dret, per dir-ho així, de desdoblar l'home, la vida, la creació; si cada cosa marxarà millor quan hom li haurà llevat el seu muscle i el seu ressort; si, finalment, cal ésser incomplet per a ésser harmoniós. Es aleshores que, l'ull fixat en esdeveniments alhora visibles i formidables, i sota l'influència d'aquest esperit de melancolia cristiana i de crítica filosòfica que observarem fa poc, la poesia farà un gran pas, un pas decisiu, un pas que, semblant al cop del terra trèmol, canviarà tota la faç del món intel·lectual.

.....

Es doncs al drama que tot es relliga en la moderna poesia. El "Paradís perdut" és un drama abans d'ésser una epopeia. Sabem avui que és en

ia primera d'aquestes formes que va presentar-se al poeta ferint-li la imaginació, i és així, com resta imprès per sempre en la memòria del lector, tant l'antiga carcassa dramàtica sobressurt en l'edifici èpic de Milton! Quan el Dant Alighieri termina el seu terrible "Infern", quan ja n'ha clos les portes, i quan ja només li resta batejar la seva obra, l'instint del seu geni li fa comprendre que aquest poema multiforme és una emanació del drama, no de l'epopeia; i en el frontispici del monument gegantí escriu amb sa ploma de bronze: "Divina Commedia".

Veiem, doncs, que els dos únics poetes dels temps moderns de la talla de Shakespeare s'ajunten a l'unitat. Contribueixen amb ell a imprimir del tint dramàtic tota la nostra poesia; com ell, barregen el grotesc i el sublim; i en lloc de tirar vers ells en aquest gran conjunt literari que reposa damunt Shakespeare, Dante i Milton, són, en cert sentit, les dugues arquivoltes de l'edifici al qual serveix de pilar central, els contraforts de la volta a la qual ell fa de clau.

Que ens sigui permès reprendre ací algunes idees, ja enunciades, però damunt les quals convé insistir. Hi havem arribat; ara cal que en partim novament.

Del dia ençà que el cristianisme ha dit a l'home: "Tu ets doble, tu estàs compost de dos éssers, l'un moridor, l'altre immortal, l'un carnal, l'altre etern, l'un encadenat pels apetits, les necessitats i les passions, l'altre emportat damunt les ales de l'entusiasme i de l'ensomni, aquest, en fi, corbat sempre vers la terra, la seva mare, aquell sempre mirant vers el cel, la seva pàtria"; d'aquell dia ençà, el drama és creat. Es altra cosa en efecte que aquest contrast de tots els dies, que aquesta lluita de tots els instants entre dos principis oposats que estan sempre en presència dintre la vida i que es disputen l'home del bressol fins a la tomba?

... ..

Racine va sentir les mateixes aversions, sense fer, no obstant, la mateixa resistència. No tenia en el geni ni en el caràcter l'aspror altiva de Corneille. Va replegar-se en silenci, i abandonà als desdeny dels seu temps la seva magnífica elegia d'"Esther", la seva esplèndida epopeia d'"Athlie". Cal creure que, si no hagués estat paralytat com ho era pels prejudicis del seu segle, si hagués menys sovint rebut la ferida de l'agulló clàssic, no s'hauria oblidat de llençar Locusta al mig del seu drama entre Narcís i Neron i, sobre-

tot, no hauria condemnat als bastidors aquesta admirable escena del banquet on l'alumne de Sèneca emmetzina Britanicus amb la copa de la reconciliació. Però és possible, per ventura, exigir de l'ocell que voli dintre la campana neumàtica? Quantes beutats no ens costen les "gents de gust", des de Ssudéry fins a la Harpe! Hom componria una ben bella obra de tot allò que llur àrid alè ha assecat en germen. Malgrat tot, els nostres grans poetes han sapigut fer flamejar llur geni a través de tants lligams. Sovint ha estat ben bé en va l'intent de voler recloure'ls dintre els dogmes i les regles. Com el gegant hebreu, s'han endut amb ells al cim de la muntanya les portes de llur presó.

Encara sentim repetir, i, sens dubte, hom ho repetirà durant algun temps: "Seguiu les regles! Imitau els models! Són les regles les que han format els models!" Un moment! Hi ha en aquest cas dues menes de models: aquells que s'han format segons les regles, i, abans d'ells, aquells segons els quals hom ha fet les regles. Aleshores, en quina d'aquestes dues categories convé que el geni trobi un lloc? Encara que sigui sempre dur posarse en contacte amb els pedants, ¿no val mil vegades més dar-los lliçons que no pas rebre'n d'ells? I després, imitar! El reflex val la llum? El satèl·lit que s'arrossega sense parar pel mateix cercle val l'astre central i generador? Amb tota la seva poesia, Virgili no és més que la lluna d'Homer.

... ..

D'altres, ens sembla, ho han dit ja: el drama és un mirall on es reflexa la natura. Però si aquest mirall és un mirall ordinari, una superfície plana i unida, no enviarà dels objectes més que una imatge velada i sense relleu, fidel, però descolorida; hom sap allò que el color i la llum perden en la simple reflexió. Cal, doncs, que el drama sigui un mirall de concentració el qual, lluny d'afeblir-los, reculli i condensi els raigs colorants, que faci d'una lluïssor una claror, d'una claror una flama. Solament llavors el drama pot ésser cosa d'art.

El teatre és un punt d'òptica. Tot allò que existeix al món, en la història, en la vida, en l'home, tot deu i pot reflexar-s'hi, però sota la vareta màgica de l'art. L'art fulleja els segles, la natura, interroga les cròniques, s'assaja a reproduir la realitat dels fets, sobretot la dels costums i dels caràcters, menys llegada al dubte i a la contradicció que els fets, restaura allò que els analistes han truncat, harmonitza allò que han despullat, endavina llurs omissions i les repara, omple llurs llacunes amb imaginacions que tinguin el color del

temps, agrupa allò que han deixat escampat, restableix el joc dels fils de la Providència sota les marionetes humanes, revesteix el conjunt d'una forma poètica i natural a la vegada, i li dóna aquesta vida de veritat i de relleu que infanta la illusió, aquest prestigi de realitat que apassiona l'espectador, i el poeta en primer lloc, car el poeta és un ésser de bona fe. Així, l'objecte de l'art és gairebé diví: ressuscitar, si fa història; crear, si fa poesia.

Es una gran i bella cosa veure desplegar-se amb aquesta amplada un drama on l'art desenrotlla poderosament la natura; un drama on l'acció marxa a la conclusió amb un pas ferm i fàcil, sense difusió i sense estrangulament; un drama, en fi, on el poeta ompli plenament la múltiple missió de l'art, o sigui la d'obrir a l'espectador un doble horitzó, d'illuminar a la vegada l'interior i l'exterior dels homes; l'exterior, amb llurs discursos i llurs accions, i l'interior, amb els "aparts" i els monòlegs; de creuar, en un mot, en el mateix quadro, el drama de la vida i el drama de la consciència.

... ..

No dubtem pas, i això provaria encara als homes de bona fe quan poc cerquem la manera de deformar l'art, no vacillem pas a considerar el vers com un dels mitjans més propis per a preservar el drama del flagell que venim d'assenyalar, com un dels dies més fermes contra la irrupció del "comú", el qual, com la democràcia, raja sempre a doll desfet dins els esperits. I ací, que la jove literatura, ja rica de tants homes i de tantes obres, ens permeti indicar-li un error on ens sembla que ha caigut, error massa justificat, d'altra banda, per les increïbles aberracions de la vella escola. El nou segle es troba en aquesta edat de creixença en què encara pot redreçar-se fàcilment.

S'ha format, aquests darrers temps, com una penúltima ramificació del vell tronc clàssic, o, millor, com una d'aquestes excrescències, un d'aquests pòlips que fa néixer i créixer la decrepitud i que són més un signe de descomposició que una prova de vida; s'ha format una singular escola de poesia dramàtica. Aquesta escola ens sembla haver tingut per mestre i per arrel el poeta que marca la transició del segle XVIII al XIX, l'home de la descripció i de la perífrasi, aquest Delille que, segons conten, vers la seva fi, es vantava, a la manera de les nominacions d'Homer, d'haver "fet" dotze camells, quatre gossos, tres cavalls, comprenent-hi el de Job, sis tigres, dos

gats, un joc d'escacs, un tric-trac, un damer, un billar, bastants hiverns, molts estius, algunes primaveres, cinquanta postes de sol, i tantes aurores que ja n'havia perdut el compte.

I, no obstant, Delille ha passat a la tragèdia. Ell és el pare (ell, i no pas Racine, gran Déu!) d'una pretesa escola d'elegància i de bon gust que ha florit recentment. La tragèdia no és per a aquesta escola allò que és per al bonhome Gilles Shakespeare, per exemple: una font d'emocions de tota naturalesa; sinó un quadro còmode per a la solució d'una restallera de petits problemes descriptius que ella es proposa tot fent camí.

... ..

Repetim-ho sobretot. El vers al teatre deu despullar-se de tot amor propi, de tota exigència, de tota coqueteria. No és allí mes que una forma, i una forma que deu admetre-ho tot, que no ha d'imposar res al drama, i, en contrari, deu rebre-ho tot d'ell per a trasmetre-ho tot a l'espectador: francès, llatí, textos de lleis, juraments reials, locucions populars, comèdies, tragèdia, rialles, llàgrimes, prosa i poesia. Malhaurat el poeta els versos del qual facin la boca menuda! Però aquesta forma és una forma de bronze que enquadra el pensament en el seu metre, sota la qual el drama és indestructible, que el grava més a fons en l'esperit del lector, l'adverteix d'allò que omet i d'allò que afegeix, el priva d'alterar el seu paper, de substituir-se a l'autor, torna cada mot sagrat, i fa que allò que ha dit el poeta es trobi molt temps després encara en peu dins la memòria de l'auditor. La idea, amb el tremp del vers, pren de sobte quelcom de més incissiu i de més esclatant. Es el ferro devingut acer.

Hom sent que la prosa, necessàriament molt més tímida, forçada a espurgar el drama de tota poesia lírica o èpica, reduïda al diàleg i al positiu, és lluny de tenir aquests recursos. Té les ales molt menys amples. Es, també, d'un molt més fàcil accés; la mediocritat s'hi troba bé; i per algunes obres distingides com les que aquests darrers temps han vist eixir a llum, l'art seria ben aviat curull d'avortaments i d'embrions. Una altra fracció de la reforma es decantaria vers el drama escrit en vers i en prosa a la vegada, com ha fet Shakespeare. Aquesta manera té els seus avantatges. Podria haver-hi, no obstant, desordre en les transicions d'una forma a l'altra, i quan un teixit és homogeni, és molt més sòlid. D'altra part, el fet de que el drama sigui escrit en prosa no és més que una qüestió secundària. El lloc

d'una obra cal fixar-lo no pas segons la seva forma, sinó segons el seu valor intrínsec. En qüestions d'aquesta mena tansols hi ha una solució. Només hi ha un pes que pugui fer caure la balança de l'art: és el geni.

On ha vist hom medalla que no tingui revers, talent que no porti la seva ombra amb la seva llum, la fumera amb la flama? Tal taca pot ésser la conseqüència indivisible de tal beutat. Aquest toc ultrat, xocant de prop, completa l'efecte i dóna l'acabat al conjunt. Esborreu l'una cosa i esborrareu l'altra. La originalitat es compon de tot això. El geni és necessàriament desigual. No hi ha altes muntanyes sense precipicis profunds. Ompliu la vall amb el munt, no tindreu més que una estepa, una landa, la plana dels Sablons en lloc dels Alps, aloses i no pas àligues.

Cal fer també la part del temps, del clima, de les influències locals. La Bíblia, Homer, ens feixen sovint per llurs mateixes sublimitats. Qui s'atreveria a llevar-ne un mot? La nostra infirmitat s'esgarrifa molt sovint de les ardideses inspirades del geni, a manca de poguer abatre's damunt els objectes amb una tan vasta intel·ligència. I, a més a més, encara una volta, hi ha "manaments" d'aquells que només tenen arrel en les obres mestres; sols és donat a certs genis el tenir certs defectes. Hom blasma en Shakespeare l'abús de la metafísica, de l'esperit, de les escenes paràsites, de les obscenitats, l'ús del llampant mitològic de moda en el seu temps, l'extravagància, l'obscuritat, el mal gust, l'inflor, les aspreses d'estil. El roure, aquest arbre gegant que comparàvem fa poc a Shakespeare, i que té més d'una analogia amb ell, el roure, té una silueta bissarra, les branques nuoses, la fullada fosca, l'escorça aspra i ruda; però és el roure.

I és precisament a causa d'això que és el roure. Si volguéssim una tija llisa, branques dretes, fulles satinades, caldria adreçar-nos al pàllid tell, al surer buit, al saule plorós; però deixeu en pau al gran roure. No lapideu qui us dóna ombratge.

Una darrera paraula. Hom ha pogut remarcar, al llarg d'aquesta cursa una mica llarga a través de tantes qüestions diverses, que l'autor s'ha abstingut generalment d'exposar la seva opinió personal sobre textos, citacions, autoritats. Això no vol dir que no en tingués.—"Si el poeta fixa coses impossibles segons les regles del seu art, comet una falta, sense cap mena de dubte; però aquesta deixa d'ésser falta quan, per aquest mitjà, arriba al fi proposat; car ha trobat allò que cercava."—"Titllen de "galimaties" allò que la feblesa de l'enteniment llur els priva de comprendre. Tracten, sobretot, de ridículs, aquells indrets meravellous on el poeta, amb el fi d'entrar millor dins la raó, surt, per dir-ho així, de la raó mateixa. Efectivament, aquest precepte que dóna per regla el no respectar sempre les regles, és un misteri de l'art difícil de fer entendre a homes que no tenen cap mena de gust... i que una mena de salvatgeria d'esperit torna insensibles a allò que feix ordinàriament als homes".—Qui diu allò? Aristòtil. Qui diu això? Boileau.

Es fàcil de veure, doncs, per aquesta sola mostra, que l'autor d'aquest drama hauria pogut, com qualsevol altre, protegir-se amb noms propis i refugiar-se darrera reputacions. Però ha volgut abandonar aquesta manera d'argumentació a aquells que la creuen invencible, universal i sobirana. Pel que fa a ell, prefereix les raons a les autoritats; sempre ha estimat les armes per damunt dels escuts d'armes.

(Trad. MARC FERRER).

NOTES INFORMATIVES DE BALANÇ D'ANY

—La suggestió del tema Orient-Occident, culmina en les pàgines de la novella de E. M. Forster *A passage India*, que la casa Plon ve de divulgar en la traducció francesa de C. Mauzon.

— El debat suscitat per l'angúnia amb que sentim l'anarquia intel·lectual del moment, eixampla les perspectives de noves discussions després de l'article d'E. R. Curtius "El retorn a la raó". Es de témer, però, que una vegada més els raonaments no ens deixin arribar a la raó.

— Els estudis lingüístics que la rigorosa tècnica de Marcel Jousse profunditzà als *Archives de Philosophie* (cahier IV de 1925), i que Frederic Lefèvre ha comentat (*Une nouvelle psychologie du langage*) al volum IV de les *Cròniques de Le roseau d'or*, 1927, obliguen tot el nostre respecte i justifiquen un crèdit de serietat a les recerques del Doctor Llovera, del P. Josep Calveras

i d'Agustí Esclasans, que continuen els treballs de Carles Riba, Manuel de Montoliu i Josep M.ª Capdevila, i estimulen amb noves curiositats la relectura de les teoritzacions de Coleridge, Poe, Mallarmé, Valery, Bremond i de l'autobiografia d'Helen Keler, diem com exemples, entre les obres que aquest any ha vist més comentades, reimpresses i espanyides.

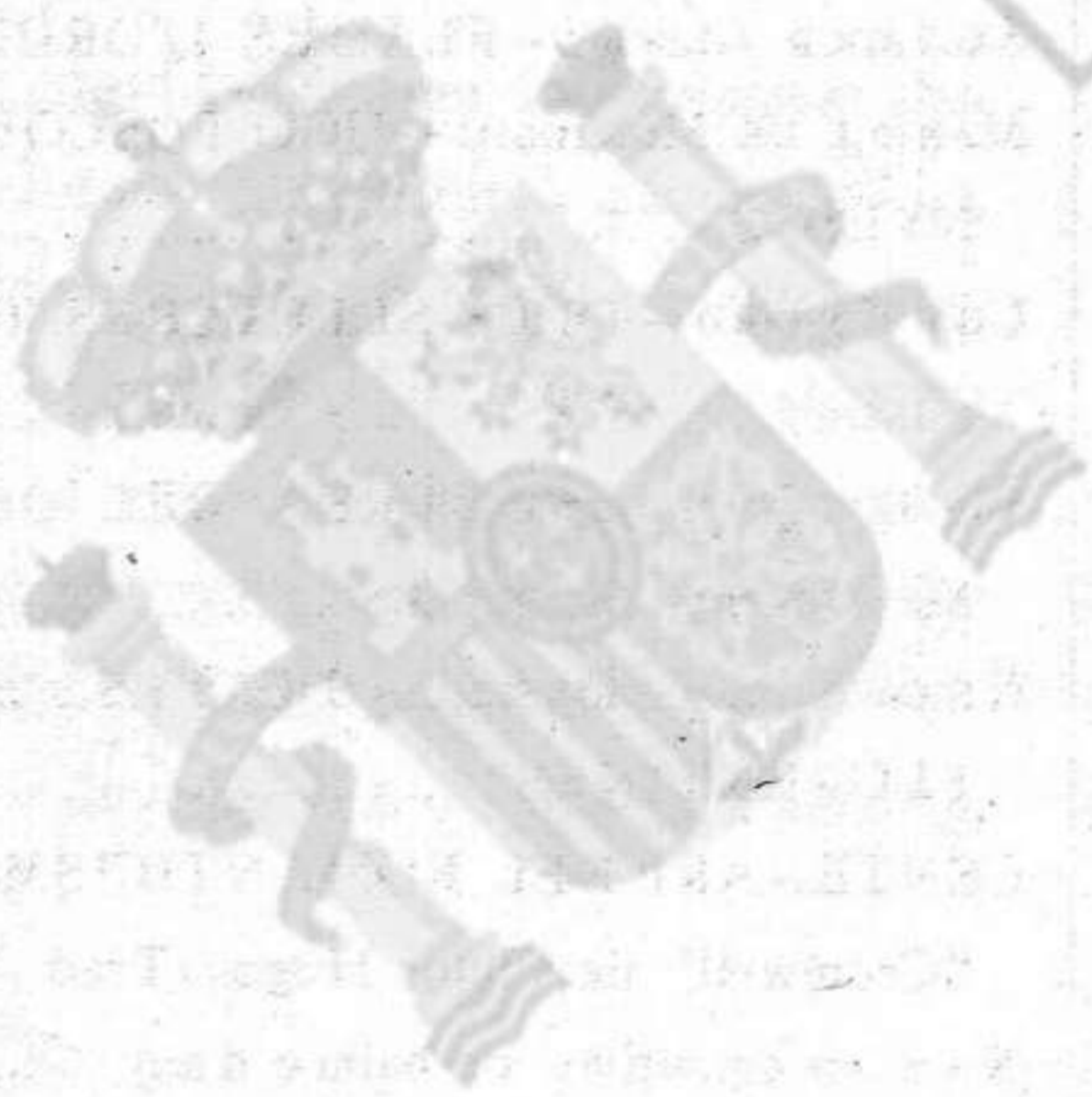
— Amb motiu de l'*Exposició del llibre català*, celebrada a Madrid, és de justícia esmentar el nom d'Enric Diez-Canedo, com en presidència de l'amistat espiritual que amb aquell acte ha volgut sagellar-se.

— Una associació commemorativa ens plau de fer, que completi el sentit de les commemoracions de *La Revista*: la dels noms de Bossuet i de Jaume Balmes.

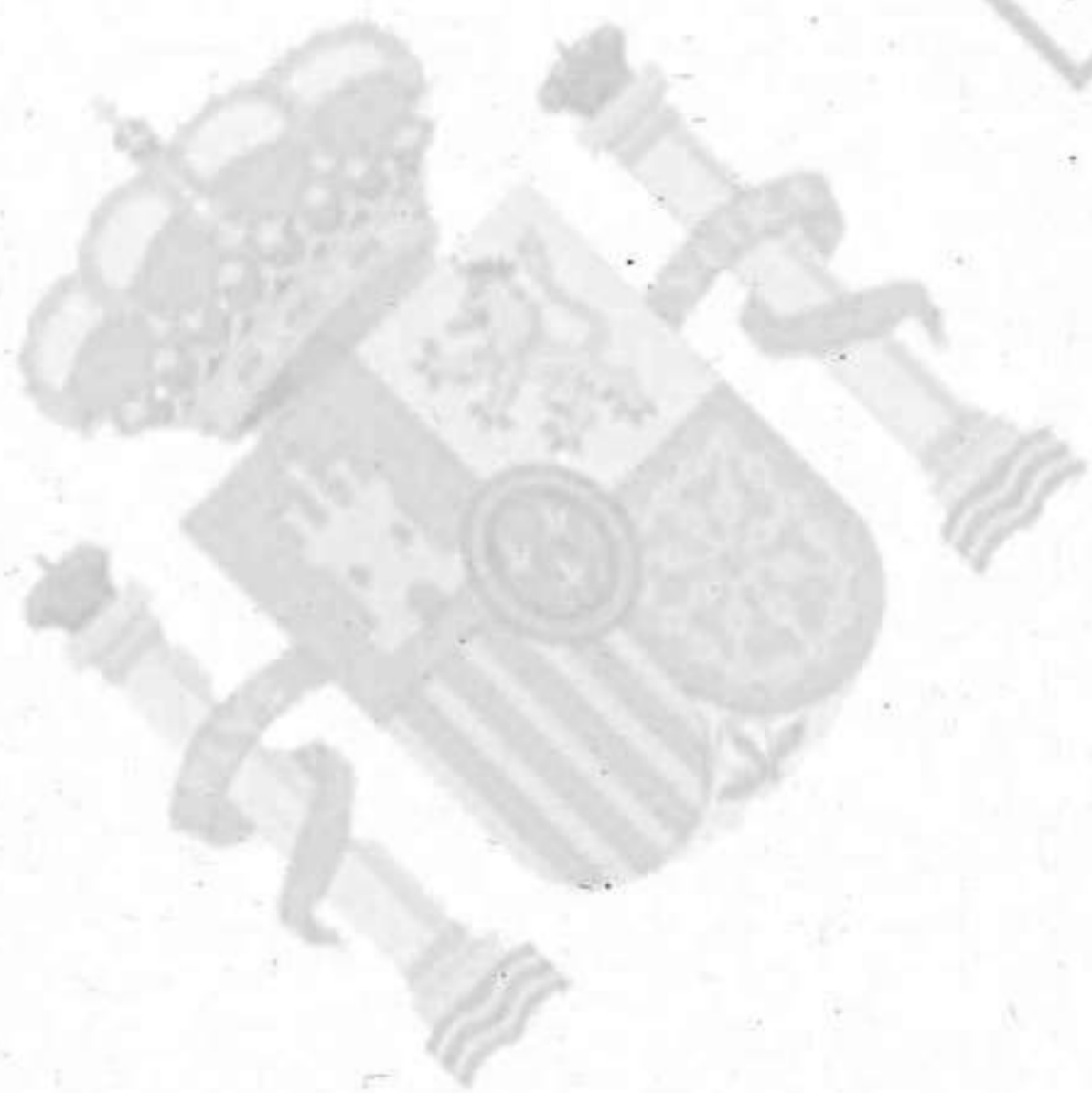
	<u>Pàgs.</u>		<u>Pàgs.</u>
R. RUCABADO.—MERIDIÀ-PARAL·LEL	3	FRAGMENTS. de Spinoza	35
JERONI MORAGAS.—DEL CENTENARI DE LO· VAINA	4	El seny experimentat del Dr. Lluís Pastre	40
De l'anecdolari de Josep Agulló	5	ALFRED GALLARD.—EL FILL DE L'ESPARVER ...	41
MATEU JANÉS I DURAN.—CANT ESPIRITUAL ...	6	C. FAGES DE CLIMENT.—EL BRUEL (Tragèdia)	53
LEANDRE CERVERA.—CRISTÒFOR DE DOMÈNEC	9	JOSEP ROIG RAVENTÓS.—LA NEVADA	83
Angel Ruiz i Pablo	10	RAFAEL BENET.—EN EL CENTENARI DE GOYA	87
CRISTÒFOR DE DOMÈNEC.—ELS CLASSICS I NOS· ALTRES	11	CARLES RIBA.—ESTANCES	92
Ignasi Folch i Torres	18	MILLÀS-RAURELL.—COM TOTS ELS PRIMERS CAPITOLS	93
FRANCESC TRABAL.—NOTES PER A UNA BIO· GRAFIA	19	CARLES RAHOLA.—JOSEP DE TOGORES. (Notes per a una biografia)	95
M. LLAVANERA I F. GIMENO	21	ANNA MARIA DE SAAVEDRA.—POEMES: El temps de tardor.—La finestra.—El cor espantadís.—Sa· lutació	96
J. M. LÓPEZ-PICÓ.—MORALITATS I PRETEX· TOS: Invocació.—Cures anuals.—Aforisme.—Així començaria un romancet.—Anònims.—Estatificació de serveis.—Cara o creu.—Sales de joc al Casino.— Frederic Soler.—Remerciament.—Respostes contun· dents.—Joves novellistes russos.—Reformes urba· nes.—Batalles del llibre.—Folla precisió.—Epigra· ma erudit.—Tot és u.—Si, no; si, no; si, no.—Con· trast.—R. Bacchelli.—...I ja me'n acontento.— Francesc Domingo.—Senyals del temps.—Violins i violins.—Cristòfor de Domènec.—Et conec her· beta... ..	22	MANUEL REVENTÓS.—LES IDEES SOCIALS DE CHESTERTON	101
De mossèn Josep Garriga, pintor	26	SALVADOR ALBERT.—FLAMES D'ORIENT	105
A. ESCLASANS.—DEFENSA DE GÒNGORA	27	MANUEL DE MONTOLIU.—UGO FÓSCOLO I CABA· NYES	110
JOAQUIM XIRAU PALAU.—TEMES SPINOZIANs	31	UGO FÓSCOLO.—DELS SEPULCRES. (Trad. A. Es· clasans)	113
		W. B. YEATS.—LA TERRA DEL DESIG. (Trad. M. Manent)	122
		NICCOLO MACHIAVELLI.—DE LES "HISTÒRIES FLORENTINES"	133
		CENTENARI DEL ROMANTICISME, pròleg del "Cromwell" de Víctor Hugo. (Trad. Marc Ferrer)	135
		Notes informatives de balanç d'any	140

MINISTERIO DE CULTURA

5686

MINISTERIO DE CULTURA